

DEL II

Valgene i Polen og Ungarn i 2005 og 2006
- partier og partisystemer

Søren Riishøj

Politologiske Skrifter
No. 17/2006

DEL II

Valgene i Polen og Ungarn i 2005 og 2006

- partier og partisystemer

Normalt har valgene i Central- og Østeuropa været ubarmhjertige over for de siddende regeringer, og parlamentsvalget i Polen i efteråret 2005 var bestemt ingen undtagelse herfra. Regeringsforhandlingerne mellem Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) og det liberale Borgerplatformen (PO) endte uden resultat, og PiS valgte som sidste udvej at danne en mindretalsregering, som ved tillidsafstemningen i parlamentet fik tilstrækkelig støtte fra Ligaen af Polske Familier (LPR), Bondepartiet (PSL) og Selveforsvar (Samobrona). Det liberale Borgerplatformen (PO), det næststørste parti i Sejmen, valgte således på trods af meningsforskelle inden for partiet rollen som det ledende oppositionsparti. I maj måned 2006 blev "Selveforsvar" (Samoobrona) og Ligaen af Polske Familier (LPR) optaget i regeringen, der dog stadig manglede stemmer for at kunne kalde sig en flertalsregering. Få dage efter valgte hele LPR at gå med. Polen fik dermed en flertalsregering. Men Polen har i hvert fald indtil nu ikke haft tradition for, at regeringskoalitioner holder valgperioden ud. Med Selveforsvars (Samoobrona) udtræden af regeringen i september 2006, blot et halvt år efter udvidelsen af regeringen, levede Polen fuldt ud op til den tradition.

I Ungarn var den parlamentariske situation efter valget i april 2006 forholdsvis afklaret. Den regerende alliance mellem Socialistpartiet (MSZP) og Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ) fastholdt flertallet efter de to valgrunder og udvidede endda flertallet og brød dermed den omtalte regel om nederlag for siddende regeringer. Efter nogle ugers forhandlinger lykkedes det for de liberale og socialisterne at enes om et nyt regeringsgrundlag. I alle årene efter 1989 har partierne og partisystemet i Ungarn været forholdsvis stabilt. De sidste tre valg har således alle været meget tætte opløb mellem Socialistpartiet (MSZP) og det borgerlige alternativ FIDESZ, først med FIDESZ, senere og også ved det seneste valg i 2006 med MSZP og det liberale SZDSZ som vinderne. Om regeringen holder tiden ud er tvivlsomt efter uroen og gadekampene i dagene omkring de økonomiske indgreb og afsløringerne af Gyurczany's nok så kendte "løgne-udtalelser" i september måned.

Valget i Tjekkiet i juni 2006 blev også et tæt løb, næsten for tæt. Det liberale ODS blev største parti med godt 35 pct. af stemmerne, skarpt forfulgt af Socialdemokratiet (CSSD) med godt 32 pct. Men socialdemokraternes støtteparti kommunisterne (KSCM) blev større end det kristelige KDU-CSL, og tilsammen fik de to partier indvalgt 100 mandater eller præcist halvdelen af parlamentets medlemmer. Ganske som venstreblokken manglede det borgerlige ODS sammen med de Grønne (SZ) og KDU-CSL blot et enkelt mandat for at sikre sig flertallet. Eneste udvej kunne derfor blive hurtigt nyvalg eller alternativt en stor koalition af socialdemokrater (CSSD) og Borgerdemokratisk Parti (ODS), men ingen af de nævnte to muligheder var særlig attraktive. Derfor blev i første omgang etableret en alliance bestående af ODS, SZ og KDU-CSL, men den regeringskonstruktion havde som sagt ikke noget flertal bag sig i parlamentet, og socialdemokraterne var heller ikke meget for at acceptere den. Så hellere en ODS-mindretalsregering eller en overgangsregering. Udgangen kunne være valg i utide.

Ved valget i Slovakiet i juni måned 2006 blev Robert Fico's socialdemokratiske parti Smer-SD ("Retning") klart største parti og fik som sådant til opgave at søge dannet en regering, der i det mindste ikke havde et flertal imod sig. Efter vanskelige forhandlinger blev der etableret en flertalsregering bestående af Smer-SD, Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet

(SL-HZDS) samt Det Nationale Parti (SNS) med støtte fra 85 ud af parlamentets 150 medlemmer. Regeringsdannelsen blev mødt med skepsis og kritik fra omverdenen, især fra socialdemokratiske kredse, men Robert Fico fik støtte fra tjekkisk side, for så vidt som både valget og regeringsdannelsen blev taget til efterretning af såvel de tjekkeiske socialdemokrater som præsidenten (Václav Klaus). Umiddelbart fremstår Slovakiet som det mest stabile land, for så vidt som presset ude fra tilsyneladende fremmeder sammenholdet i regeringen, i hvert fald indtil videre.

I denne fremstilling (del II) gives en nærmere gennemgang af de nye regeringsbærende partier i Polen og Ungarn, for Polens vedkommende Lov og Retfærdighedspartiet (PiS), Ligaen af Polske Familier (LPR), bondepartiet PSL og "Selvforsvar" (Samoobrona), hvoraf LPR og Selvforsvar (Samoobrona) kom med i regeringen i maj måned 2006. Men allerede i september måned 2006 forlod Selvforsvar (Samoobrona) regeringen. Derudover ser vi nærmere på det største oppositionsparti, Borgerplatformen (PO) og taberen ved valget i 2005, Den Demokratiske Venstrealliance (SLD).

For Ungarn medtages de regerende partier Socialistpartiet (MSZP) og Alliancen af Frie Demokrater (SZDSZ) samt oppositionspartierne FIDESZ og MDF.

I den efterfølgende del III gennemgås efter tilsvarende fremgangsmåde regeringspartier og oppositionspartier i Tjekkiet og Slovakiet efter valgene i de to lande i 2006.

Der tages naturligvis forbehold for de forandringer, der måtte være sket siden begyndelsen af oktober 2006. Men alt tyder på, Centraleuropa er ophørt med at være en politisk forholdsvis stabil region.

POLEN

Polen har siden første (delvis) frie valg i 1989 oplevet store udsving og flere regeringsskift. Regeringsmagten er på skift gået til den "postkommunistiske" venstresammenslutning og partier med oprindelse i fagbevægelsen Solidaritet. Alle valg i Polen er blevet betragtet som vigtige, næsten som "founding elections".

Ved valget i 2005 opnåede rent undtagelsesvist ingen nye partier repræsentation i parlamentet, til gengæld der indtraf en markant ændring i styrkeforholdet mellem partierne. Venstresammenslutningen SLD gik her stærkt tilbage, og største parti blev Lov og Retfærdighedspartiet (PiS), tæt fulgt af det liberale Borgerplatformen (PO). Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) sikrede sig kort tid efter også præsidentposten, der gik til Lech Kaczyński.

Efter mislykkede forhandlinger med Borgerplatformen (PO) dannede PiS en mindretalsregering, der i foråret 2006 blev udvidet med bondebevægelsen Selvforsvar (Samoobrona) og Ligaen af Polske Familier (LPR) og derved blev en flertalsregering. Men den regeringskonstruktion holdt kun i et halvt år.

I det følgende vil vi koncentrere os om de tre regeringspartier, Lov og Retfærdighedspartiet (PiS), "Selvforsvar" (Samoobrona) og Ligaen af Polske Familier (LPR), det største oppositionsparti, Borgerplatformen (PO) samt det tidligere, men nu reducerede Demokratiske Venstres Alliance (SLD).

Lov og Retfærdighedspartiet (PiS)

Selve oprettelsen af *Lov og Retfærdighedspartiet (PiS)* i 2001 skal ses i sammenhæng med det tomrum, som Valgaktion Solidaritet (AWS) havde efterladt. AWS havde op til valget i 1997

udgjort en føderation af oprindeligt mere end 30 forskellige højregrupperinger. Målet var at forene højrepartierne, bekæmpe "postkommunisterne" og undgå stemmespild, sådan som det skete ved valget i 1993. Og dette lykkedes. AWS blev det største regeringsparti efter valget i 1997, men mistede mod slutningen af regeringsperioden betydelig vælgertilslutning og gik til sidst helt i opløsning.

Flere partier gjorde derefter deres bedste for at udfylde tomrummet efter AWS. Mange tidligere AWS-vælgere stemte ved 2001-valget på Kaczynski's Ret og Retfærdighedspartiet (PiS). I begyndelsen var PiS et "ét-ben-parti", som især profilerede sig på krav om lov og orden, mindre korruption og lovede at beskytte borgerne mod "udartning" af transformationen. Midlet var ikke alene brud med al socialisme og post-kommunisme men også neoliberalisme. Partiet stod desuden for euroskepticisme og lovede at beskytte polakkerne mod globaliseringens negative virkninger.

Partiets organisation: centraliseringen

Organisatorisk er Lov og Ret Partiet (PiS) blevet styret af en snæver personkreds omkring tvillingebrødrene Lech og Jaroslaw Kaczynski, førstnævnte præsidentkandidat i 2005 og Warszawas borgmester, sidstnævnte partiets leder og strateg. Flere eksklusioner fra partiet fulgte i takt med centraliseringen af magten i partiet. Institutionelt ønskede Kaczynski etableret et disciplineret og top-down styret kadreparti¹. Men rent institutionelt har partiet stået svagt. I løbet af det første år efter oprettelsen voksede medlemstallet dog op til omkring 60.000. Men medlemstallet er usikkert.

Senere, i takt med splittelse i de interne rækker, faldt medlemstallet ned til omkring 15.000 (Parma, 2004). PiS opnåede organisatorisk ikke samme høje territoriale dækning som Borgeralliancen (PO), også derfor udviste PiS før 2005 valget interesse i et nærmere samarbejde med den mere landsdækkende fagforening Solidaritet. Omkring en tredjedel af Solidaritets medlemmer agtede iflg. meningsmålinger at stemme på partiet.

PiS' styrke har som sagt ikke været ikke det institutionelle, snarere lederskabet, radikalismen og løftet om at gennemføre en ny socialstat, der på afgørende punkter afveg for den liberale vision. Formelt har partiet været opbygget efter mønstret med en kongres, en partiformand, et centralt politisk råd, en bestyrelse ("Zasad Glówny") og en bredere politisk kommission ("Komitet Polityczny").

Politisk profil og program

Partiet blev i hvert fald i udgangssituationen betragtet som mindre "umoderne" end eksempelvis det konkurrerende Ligaen af Polske Familier (LPR), der mere skarpt forsvarede fundamentalistiske katolske værdier. Sagt med andre ord var partiets profil mindre katolsk-fundamentalistisk. Afgørende har været at styrke de statslige institutioner gennem "renselse" og sikre mere orden og disciplin. Midlet hertil var en radikal forbedring (og dermed også en centralisering) af statens virkemåde. Også de lokale myndigheder skulle have bedre muligheder for at bekæmpe korruption og kriminalitet. Som konsekvens heraf er fra nogle i partiet krævet indførelse af dødsstraf. Partiet slog også til lyd for, at den statslige administration skulle indskrænkes og renses for korruption, ligesom de statsansatte skulle oplyse om deres formuer og også om, hvordan de var blevet skaffet til veje.

¹ Mikolaj Lizut, "Co w PiS piszczy", *Gazeta Wyborcza* 14.-15.2. 2004:3.

Polen under den gamle "postkommunistiske" III Republik, der havde været fra gennembruddet i 1989 blev beskrevet som svagt, demoraliseret, korrupt og med alt for stor magt til ex-kommunister og agenter med tætte forbindelser til Rusland.² "Retfærdighed" og "folkets interesser" skulle gå forud for særinteresser. Derfor blev krav som arbejde til alle og kamp mod egoistisk individualisme prioriteret meget højt. Kapitalisme skulle ikke blot være for de rige, sådan som hos Borgerplatformen (PO). Derfor skulle der gives flere penge til boligbyggeri og til forbedring på sundhedsområdet. En ny forfatning skulle sikre de kristelige og patriotiske værdier og styrke præsidentembedet, eksempelvis ved at give præsidenten ret til at styre gennem dekret.³ Under den socialistiske regering krævede PiS begrænsninger i præsidentens magt og som led i opgøret med den gamle III Republik⁴ også retlig forfølgelse ("impeachment") af præsident Aleksander Kwasniewski.

I *Europa-politikken* blev udtrykt en betydelig euro-skepticisme. I december 2002 anbefalede partiet et nej ved EU-folkeafstemningen, men beslutningen blev dog ændret på en særlig indkaldt partikongres i januar måned 2003. Til gengæld krævede partiet folkeafstemning om den nye EU-forfatningstraktat, som PiS havde skarpt kritiseret, og den kritik blev yderligere forstærket i forbindelse med Europa-parlamentsvalget i juni 2004. De nationale interesser blev stærkt understreget. Den socialistiske regerings accept af kompromis'et om EU's forfatningstraktat blev udlagt som nationalt forræderi og en sælgen ud af polske interesser. EU skulle iflg. Kaczynski gerne føres tilbage til de "gamle" "solidariske" intergovernmentale rødder, og der var efter de franske og hollandske vælgeres nej til forfatningstraktaten heller ikke brug for en ny traktat. Nice-traktaten var god nok.⁵

I udenrigspolitikken i øvrigt støttede partiet fortsat tætte strategiske relationer til USA, mens der har været forbehold, når det gælder Frankrig, Tyskland og Rusland. Partiet vendte sig skarpt mod samarbejdet mellem Tyskland og Rusland på energiområdet med ledningsføring for naturgas via Østersøen, uden om både Polen og de baltiske lande, og partiet har i det hele taget bestræbt sig for at reducere energiimporten fra Rusland og krævet en solidarisk EU politik på netop energiområdet.

Sammenlignet med Ligaen af Polske Familier (LPR) fik PiS pæn tilslutning også blandt de unge veluddannede i de større byer. Med hensyn til rekruttering har partiet således haft lighed med det liberale Frihedsunionen (UW) og efterfølgerpartiet Borgerplatformen (PO). Som et af de få partier benyttede PiS henvisninger til Solidaritet under kampagnen op til EU parlamentsvalget i 2004. Men mange emner adskilte PiS og det liberale Borgerplatformen (PO), fx synet på fortiden ("gruba kreszka"-politikken), politikken over for Tyskland (her fremførte PiS krav om krigsrestitutioner) samt den økonomiske og sociale politik (her blev stillet krav om mere statslig regulering og mindre social ulighed).

² Robert Mazurek, Igor Zalewski, "Triumf Kaczizmu", *Wprost* 27.februar 2005:30-31.

³ Fremført bla. på i et programforslag på møde i Gdansk i august 2004, *Trybuna* 31.8. 2004, "Naprawianie kapitalizmu". Også omtalt i interview i *Gazeta Wybrocza* 20.-21. november 2004 ("Dajmy Polsce szanse").

⁴ Den III Republik refererer til det "postkommunistiske" system, der rådede i Polen fra 1989 og frem til 2005 valget.

⁵ "L. Kaczynsky:PO nie bedzie miec i premiera, i ministra finansów, i szefa dyplomacji", www.pap.pl 14.9. 2005.

Kampen mod neoliberalismen

Den nye partidannelse kunne fra start profitere af Lech Kaczynski's popularitet som justitsminister i den AWS-ledede regering, en post han i øvrigt forlod i utide. Ikke alene postkommunisme, også liberalisme skulle bekæmpes. Både det liberale Borgerplatformen (PO) og Lov og Retfærdighedspartiet (PO) var i udgangssituationen som ét-benspartier, PiS som lov og orden partiet, Frihedsunionen (UW) som "statsfinansernes beskytter", men begge partier gjorde dog med udsigt til regeringsmagten deres politiske profiler en del bredere.⁶ Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) vendte sig i hvert fald skarpt imod Borgerplatformens (PO) forslag om en 15 pct. lineær beskatning og har som sagt været mere skeptisk indstillet over for en føderal udvikling i EU. En af PiS' ledere *Ludwik Dorn* kaldte op til 2005 valget Borgerplatformens (PO) liberale vision for "skadelig" og sagde ligeud, at de liberale nok er nødvendige, men kun som "lillebror" i en ny PiS-ledet regering⁷. Partiets program var "højreorienteret i formen, men næsten "socialistisk" i indholdet", ikke nogen dårlig politisk cocktail når det gjaldt om at skaffe sig mange vælgere. Som nævnt af *Aleksander Hall* er PiS ikke et konservativt parti, kun et parti med (også) "konservative synspunkter". PiS' valgsejr og regeringsdannelsen efter 2005 valget har rejst en fornyet debat om højre-venstre i polsk politik. PiS var for så vidt angår kravet om en "stærk stat" i overensstemmelse med de traditionelle højreværdier, men er iflg. Aleksander Hall på værdiplanet mere i overensstemmelse med de klassiske værdier om "renselse" ("sanacja"), afvisning af magtens tredeling, revolutionær retorik med ønsker om brud med modernisering, globalisering og integration.⁸

Op til 2005 valget blev der derfor ikke overraskende lagt vægt på emner som arbejde, familie, billigt byggeri og bygning af 3 mio. nye boliger og økonomisk støtte til de fattigste under mottoet om et "Polen ikke blot for de rige". Kun en stærk stat ville kunne sikre alt dette. Mere støtte til familierne, social sikkerhed, billigt boligbyggeri og hjælp til de fattigste appellerede bredt, og de patriotiske og de katolske slogans kunne også appellerede til tidligere LPR og SLD vælgere. Undertiden blev de antikommunistiske paroler ligefrem trængt i baggrunden, så PiS kunne sikre sig tidligere SLD-vælgere.

Under forhandlingerne med Leszek Miller om fx planer for reform og omlægning af de offentlige finanser ("Hausner-planen") var Kaczynski på forhånd stærkt afvisende, men i partiet fandtes trods alt dem, der delte Borgerplatformens (PO) strategi gående på at forhandle og lade den socialistiske regering gennemføre de mest upopulære, men ikke desto mindre nødvendige statslige besparelser, således at en ny borgerlig regering efter næste valg undgik at gennemføre dem. Men antallet af "moderate" kompromissøgende var lavt og faldt markant i takt med at 2005 valget nærmede sig.

Før 2005 valget var i en del tilfælde et tæt og undertiden også ganske vellykket samarbejde med PO før og efter valget til kommuner og regioner i 2002. Således blev Lech Kaczynski valgt til Warszawas ny borgmester, hvilket efter hensigten skulle bane vej for et kommende regeringssamarbejde med Borgerplatformen (PO) og overtagelse af præsidentposten i 2005.

⁶ Robert Mazurek, Igor Zalewski, "Unia sprawedliwosci, Prawo i Sprawedliwosc stalo sie Unia Wolnosci bis", *Wprost* 15. august 2004:26-28.

⁷ Interviews med Jaroslaw Kaczynski i fx *Rzeczpospolita* 9.9. 2003 ("Mamy wspólnego przeciwnika") og i *Gazeta Wyborcza* 20.-21. november 2004 ("Dajmy Polsce szanse") og i *Polityka* nr.45 (2477), 6. november 2004, "Prawo i pies". Om konflikten i Warszawa i *Trybuna* 17.2. 2004, "Kaczynscu czyszcza Platforma" og "Dorn:liberalowie w rzadzie jako "mlodszy brat", www.pap.pl 1.9. 2005.

⁸ Aleksander Hall, "PiS- Osobliwy konserwatyzm", *Gazeta Wyborcza* 10. maj 2006:23 og en diskussion om begrebet politisk højre i fx Michal Szuldrzynski, "Konserwatyzm nas Uleczy", *Gazeta Wyborcza* 16. juni, 2006.

Men samarbejdet mellem PiS og PO i Warszawa blev noget af en fiasko og nåede et lavpunkt i februar 2004, hvor formanden for Warszawas kommunale råd, Wojciech Kozak fra PO, blev væltet med stemmer fra Ligaen af Polske Familier (LPR) og Kaczynski's Ret og Retfærdighedsparti (PiS).

Problemet var, at både PiS og Borgeralliancen (PO) begge betingede sig at være det dominerende parti i en ny regering. PiS afviste således allerede før 2005 valget at overlade de centrale poster som udenrigsminister-, finansminister- og premierminister til Jan Rokita og Borgeralliancen (PO), dersom det parti også sikrede sig præsidentposten. Spørgsmålet var blot, hvor langt et samarbejde mellem Borgeralliancen (PO) og Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) ville holde. Før 2005 valget regnede de fleste med, at Borgerplatformen (PO) ville blive største parti og derved besætte i det mindste ministerpræsidentposten. Men sådan gik det ikke. For PiS havde præsidentposten førsteprioritet. Udenrigspolitikken spillede slet ikke samme centrale rolle som for Borgerplatformen (PO).

Skærpelse af profilen

Linien i rollen som opposition til den "post-kommunistiske" SLD-UP regering, der blev etableret efter valget i 2001 var både skarp og uforsonlig. I forbindelse med etableringen af Belka's regering i sommeren 2004 blev talt om en "global postkommunistisk sammensværgelse" med EU og andre "internationale beskyttere" som led i postkommunisternes strategi for fastholdelse af den politiske og økonomiske magt. Frem for alt LPR (og PiS) var ophavsmænd til mange ikke altid velbegrundede historier i pressen om "postkommunistiske sammensværgelser" rettet mod staten med påstande om mafiaforbindelser og mistænkelige koblinger mellem "postkommunister" og folk fra den gamle efterretningstjeneste.⁹

Efter valget i 2005 skulle efter planen etableres en særlig antikorrupsionsafdeling og en "sandhedskommission" med det formål at afsløre og derefter rense staten for postkommunistisk indflydelse og postkommunistiske netværk. Spørgsmålet var, om PiS (og PO) overhovedet var i stand til at bryde den onde spiral, hvorefter tusindvis af stillinger inden for den statslige sektor og i "gråzonen" mellem den statslige og private sektor besættes efter politiske og ikke faglige kriterier.

Målet for PiS var en ny og langt stærkere "afkommuniseret" IV Republik efter den III Republik, der havde rådet i årene fra 1989 og frem til 2005. Målet var en stærk stat båret om af en kollektiv vision om politisk og samfundsmæssig orden. Kravet om yderligere udrensninger blev afvist af Polens første ikke-kommunistiske ministerpræsident Tadeusz Mazowiecki, der holdt sig til, at der siden 1989 var gennemført en "strukturel" og "systemisk" af-kommunisering og med stor effekt. Kaczynski-brødrene lagde i øvrigt aldrig skjul på deres beundring af Józef Pilsudski og hans "renselse" af staten i mellemkrigsperioden. Kaczynski mente således, at Pilsudski's kup i 2006 havde skabt en bedre og stærkere stat efter flere år med politisk anarki. Hensigten var at etablere en bred borgerbevægelse, rettet mod "postkommunisterne" og deres medløbere. Det var i høj grad PiS, der gav anledning til oprapningen af det, der blev kaldt "borgerkrigen" i Sejmen ("Wojna sejmowa").¹⁰ PiS luftede ligefrem tanken om at forbyde SLD som parti, men tanken herom vandt dog ikke støtte hos de andre ledende oppositionspartier, Borgeralliancen (PO) og Ligaen af Polske Familier (LPR).

⁹ *Trybuna* 25.6. 2004, "Aby do jesieni".

¹⁰ Rafal Kalukin, "Wojna sejmowa", *Gazeta Wyborcza*, 25. oktober 2004:22-23.

Efter pave Johannes Paul II's død blev linien mere katolsk og patriotisk, hvilket bl.a. blev manifesteret i Warszawa-borgmester Jan Kaczynski's forbud mod et homofilt optog gennem Warszawa i sommeren 2005. Den politiske stil og fremtoning blev op til valget i september 2005 mere strømlinet og amerikaniseret og også mere effektiv.¹¹ Til de større problemer for PiS hørte centraliseringen organisatorisk, det svage medlemsgrundlag og udbredt mangel på vilje til udadtil at erkende egne fejl.

2005-valgene og perioden efter

Op til valget i 2005 skærpedes også tonen mellem PiS og Ligaen (LPR). Kaczynski blev beskyldt for at benytte kontrolmetoder, der mindede om forholdene under det kommunistiske system. Sandt var, at Lech Kaczynski gik hårdt frem under præsidentvalgkampagnen. Eksempelvis anklagede han Ligaens præsidentkandidat Maciej Giertych for forræderi pga. dennes samarbejde med Jaruzelski's styre i 1980'erne. I anden valgomgang af præsidentvalget måtte Kaczynski gå så langt som at fyre mediestrategen Jacek Kurski, der havde udspremt et rygte om, at Donald Tusk's familie havde samarbejdet med nazisterne under anden verdenskrig. Det dårlige resultat for LPR i 2005 skyldtes til en vis grad, at den katolske radio Maryja skiftede og nu støttede Lov og Retfærdighedspartiet (PiS).

Som sagt lykkedes det i 2005 noget uventet for PiS at blive det største parti med godt 26 pct. af stemmerne. Meget tydede på, at den lave stemmedeltagelse, ca. 40 pct. ved valget, mest gik ud over det liberale Borgerplatformen (PO). Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) havde en mere trofast og disciplineret vælgerskare bag sig. Sagt med andre ord, den der (som PiS) ønskede forandringer i samfundet var efter alt at dømme lettere at lokke til stemmeurnerne end dem, der ønskede status quo.

De kendte uenigheder kom hurtigt frem under forhandlingerne mellem PiS og Borgerplatformen (PO), især når i spørgsmålene om opgøret med fortiden og fremadrettede emner som ændret skattepolitik (for og mod flad skat), offentlige besparelser, socialpolitik samt PO's ønsker om privatiseringer på sundhedsområdet. Hertil kom uenighed om politikken over for EU, Tyskland og Rusland.

Til overraskelse for mange blev en politiker fra "tredje geled", *Kazimierz Marcinkiewicz*, udpeget som partiets kandidat til ministerpræsidentposten og også til at føre forhandlinger om selve regeringsgrundlaget. Hensigten var at øge Lech Kaczynski's chancer ved præsidentvalget. Udsigten til brødrene Kaczynski som præsident og ministerpræsident kunne let skræmme vælgere væk i anden valgrunde. Noget uventet lykkedes Lech Kaczynski at vinde præsidentvalget og endda med en ret bred margin, 54.5 pct. til Lech Kaczynski og 45.5 pct. til Borgerplatformens kandidat Donald Tusk.

Spørgsmålet var, om og hvor konsekvent brødrene Kaczynski ville kunne gennemtrumfe planerne om den ny IV Republik. I de første interviews efter valget sagde Kaczynski, at ganske som "høgen" Sharon i Israel kunne skabe fred, kunne også "høgen" Kaczynski i Polen hele fortidens sår og endegyldigt lukke kapitlet om enten for eller imod den III republik. Kaczynski varslede, at han ville bruge sine præsidentiale beføjelser mere aktivt end forgængeren (Kwasniewski), og det uanset at den ny regering ikke havde stemmer nok bag sig til alene at ændre grundloven. Kaczynski's sejr ved præsidentvalget vanskeliggjorde i sig

¹¹ Fx omtalt i Jaroslaw Kurski, "Recepty PiS na zwyciestwo", *Gazeta Wyborcza* 22. april 2005:27.

selv regeringsforhandlingerne, idet ingen af de to partier havde noget uforståeligt handlet ud fra, at PiS skulle vinde *både* parlamentsvalget og præsidentvalget.

Borgerplatformen (PO) var i hvert fald ikke indstillet på at være "lillebroderen" i en ny regering, og de kredse inden for og uden for PiS, fx kredsen omkring Radio Maryja, der talte imod en regeringsdannelse med PO fik mere magt. Der var imidlertid heller ikke lige efter valget stemning hos PiS for at optage "Selvforsvar" (Samoobrona) og Ligaen af Polske Familier (LPR) i regeringen.

Enden på det hele blev en rent PiS-mindretalsregering, der fra begyndelsen blev afhængig af støtte fra bondepartiet PSL, Samoobrona og Ligaen af Polske Familier (LPR). I regeringen blev optaget flere "ekspertministre" med tidligere tilknytning til Borgerplatformen (PO), fx Zbigniew Religa, der blev sundhedsminister, og den tidligere PO-næstformand Zyta Gilowska, der i begyndelsen af 2006 blev finansminister. Gilowska forlod senere regeringen pga. uenighed om den økonomiske politik, men hendes afgang blev udløst af en mulig kommende sag om forbindelser til agenter i perioden 1987-98 rejst af den særlige undersøger i lustracje-sager. Selv kaldte hun sagen for regulær personfølgelse og fulgte selv sagen videre i retssystemet. Retten kunne da heller ikke finde fældende beviser, og Gilowska blev da også tilbudt at vende tilbage som minister. Særligt vigtigt for Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) var at sikre sig kontrol over de statslige medier, politi, sikkerhed og efterretningstjeneste, dvs. indenrigs- og justitsministerierne. Antallet af ministerier blev reduceret, statens funktionsmåde ændret, og gentagne gange blev der talt om klarhed, beskedenhed og ærlighed i regeringsudøvelsen. Alle ministre skulle således efter planerne opfylde et særligt etisk regelsæt.

Den faktisk førte politik

I sin første store tale til parlamentet understregede præsident Lech Kaczynski endnu engang behovet for "solidaritet", "retfærdighed" og "ærlighed" og oprettelse af en ny rensset stærk stat, fri for den III Republiks "patologi" og korruption¹². Modernisering af samfundet og håndhævelse af traditionelle katolske og nationale værdier kunne godt gå hånd i hånd. Kort sagt blev der lanceret et nyt princip, "konservativ fornyelse". EU skulle virke solidarisk og bygge på samarbejde mellem *stater*.

Holdningerne til EU blev dog med tiden noget mere pragmatiske, om end aldrig hjerteligt. Regeringen gik således med til et kompromis om EU's budget, der godt nok gav Polen store penge fra EU's kasse end foreslået af det britiske formandskab, men trods alt mindre end det som Marek Belka's regering under kraftig kritik fra PiS var gået med til et halvt år før, men dengang blev mødt med et britisk veto.

At EU-budgettet overhovedet faldt på plads skyldtes meget støtten fra Tyskland, som den polske regering ikke havde regnet for en allieret under forhandlingerne. Regeringen gik ind for tæt EU-samarbejde energipolitisk gennem udvikling af et nyt "energi-NATO" for at begrænse afhængigheden af Rusland, men det skulle ske uden at svække polsk national suverænitet. Regeringen var især fortørnet over det tysk-russiske samarbejde om anlæg af gasledning fra Rusland til Tyskland via Østersøen, dvs. uden om Polen og de baltiske lande. Forholdet mellem Polen og Rusland blev også forværret af et russisk forbud mod import af fødevarer fra Polen, det polske engagement i Hviderusland og Ukraine og Kaczynski's

¹² Talen gengivet i fx *Gazeta Wyborcza* 24-26. december 2005:6, "Mamy zmienic Polske"..

tiltagelse i den antirussiske GUAM-koalitions møde¹³. Polske energiselskabers (især PKN-Orlen) ekspansion i de baltiske lande huede bestemt heller ikke Rusland.

På det etisk-moralske område blev ændringerne synlige for omverdenen. Stillingen som talskvinde for kvinders ligestilling blev således nedlagt, en medielov lagde op til mere kontrol, børnetilskud til enlige kvinder skulle nedsættes, al statstilskud til prævention afskaffet, uddannelsessystemet skulle være mere katolsk-etisk, og der blev slået ned på homofile optog og demonstrationer for ligestilling mellem fx seksuelle mindretal. Ministre, herunder Marcinkiewicz, stillede jævnligt op i den katolske fundamentalistiske radiosender Radio Maryja for at sikre fortsat kontakt til kernevælgerne.

I den økonomiske politik blev talt om mere støtte til nye virksomheder, begrænsning af etablering af nye ”hypermarkeder”, der ifgl. regeringen skadede mindre handlende, nedsættelse af energifgifterne for landbruget, længere barselsorlov for kvinder (et forslag herom blev fremsat i begyndelsen af 2006), forenklinger i skattesystemet samt flere penge til opretholdelse af lov og orden. I den økonomiske politik blev der ikke lagt den store vægt på nedbringelse af statsunderskuddet og tilslutning til euro’en, den fælles mønt. Tiltræden til euroen var under alle omstændigheder ikke relevant før i år 2009 eller 2010. I efteråret 2006 dæmpede Lech Kaczynski den anti-tyske og euroskeptiske jargon af frygt for nærmest total isolation i EU og givetvis efter påvirkning fra USA.

PiS’ problem var fra starten det usikre parlamentariske grundlag. Men brødrene Kaczynski og slet ikke den ”grå eminence” Jaroslaw Kaczynski forbandt ikke politik med samarbejdets og kompromis’ets kunst, for de personer, der gik ham og PiS’ imod, blev betragtet som fjender af en ny og mere retfærdig stat. Radikalismen, renselse af staten og overgang til en ny IV Republik og hensynsløshed over for politiske modstandere blev ny ”ordinær” politik, og ”postkommunisternes” valgsejre tilbage i 1990’erne skulle være ”tilfældige afvigelser”. Vælgerne blev betragtet som en ”forlængelse” af partiet og udsat for effektiv og ensidig påvirkning. Kritiske spørgsmål blev fejlet til side. Nærgående spørgsmål fra journalister var regeringens ministre i hvert fald fri for i Radio Maryja og TV-kanalen ”Trwam”. Regeringerne ydede den fundamentalistiske radio Maryja og TV-kanalen ”Trwam”, partiets to talerør, positiv særbehandling. Et andet tegn på PiS’ ønske om at benytte regeringsmagten til at sætte sig på statsapparatet var den politiske besættelse af topstillinger i staten. De ”checks and balances”, der kendetegner det liberale demokrati, blev kort sagt mærkbart begrænset.

Politikken skulle så at sige ”stå over retten”.¹⁴ De barrierer, der forhindrede regeringen i at gennemføre sin politik, skulle begrænses. Poster som fx ny rådgiver i familiespørgsmål og ny ombudsmand blev besat med egne folk. Og bedre end at give efter over for politiske modstandere kunne være at udnytte gode tal i meningsmålingerne og udskrive nyvalg. Det kunne blive en realitet, dersom PiS ikke fik sit eget forslag til finanslov for 2006 stort set uændret igennem parlamentet.

I begyndelsen af februar 2006 var præsident Lech Kaczynski tæt på at udskrive nyvalg med henvisning til overskridelse af tidsgrænsen for vedtagelse af finansloven, men afstod herfra. Men inden længe blev planerne for ”selvopløsning” af parlamentet og valg til maj 2006 lanceret igen. Hertil krævedes dog 2/3 flertal i parlamentet, hvilket ikke var tilfældet sådan som parlamentet var sammensat.

¹³ Samarbejdet med de mest kritiske ex-sovjetiske stater, Georgien, Ukraine, Adserbajdjan og Moldova.

¹⁴ En god gennemgang, Janina Padarowska, ”Samopis czy samopas?”, *Polityka*, nr.3 (2538), 21.1., 2006.

Udvidelsen af regeringen

Allerede før den endelige behandling af finansloven for 2007 var regeringen blevet nedstemt i parlamentet, bl.a. i forbindelse med sociale tilskud og forslaget om at fremrykke de lokale valg. Men det lykkedes trods alt at få finansloven igennem ved at give symbolske indrømmelser til støttepartierne. Men truslen om nyvalg hang stadig i luften. En betingelse for at undgå nyvalg i utide var iflg. Jaroslaw Kaczynski, at et flertal i Sejmen tilsluttede sig en ”stabilitetspagt”, som betød, at regeringen var fredet helt frem til midten af 2006, hvilket var svært at få igennem.

Men det lykkedes regeringen i februar 2006 at få en stabilitetspagt forhandlet på plads med LPR og Selvforsvar (Samoobrona). Den gav Samoobrona visse indrømmelser, fx med hensyn til økonomisk støtte til uforskyldt arbejdsløse og fattige pensionister, ligesom der i et annekst til regeringsaftalen blev givet løfte om at presse Nationalbanken til at føre en mere bekæftigelsesfremmende pengepolitik. Gennem pagten med de to oppositionspartier regnede PiS med at få partiets mærkesager igennem parlamentet, fx om etablering af et centralt bureau for bekæmpelse af korruption, ændringer i statutterne for det nationale mindeinstitut (IPN), skærpelse af udrensningslovene, et institut for opdragelse (af ungdommen) og et nationalt center for ”overvågning” af medierne og derudover en stribe stærkt omdiskuterede ændringer og stramninger i straffeloven.

Stabilitetspagten kunne måske på sigt erstattes af en ny mere langsigtet pagt i form af en blok for ”opretning af staten” med støtte fra alle partier i Sejmen undtaget det ”postkommunistiske” SLD. Men risikoen for, at stabilitetspagten skulle falde sammen inden udløbet, blev i udgangssituationen betragtet som meget stor. Pressemødet, hvor Stabilitetspagten blev forelagt, blev i øvrigt boycottet af journalister, fordi TV-kanalen ”Trwam” forinden havde fået eneret på at sende begivenheden ”live”.

Regeringen måtte se frem til mange problemer med hensyn til ligevægt på statens finanser. Reguleringen af overførselsindkomster skulle i fremtiden ske ikke alene ud fra priser, men også i de gennemsnitlige lønninger, hvilket i sig selv ville koste staten dyrt. Dertil kom de store udgifter forbundet med forlængelse af barselsorloven og løftet om at bygge et stort antal nye sociale boliger. Udsigterne til som planlagt at tilslutte sig den fælles EU-valuta, euroen i 2009 var således ikke lyse.

Meningsmålingerne gennemført i de første måneder efter valget i 2005 var så gode at *Mariusz Janicki* i ugeskriftet ”Polityka” (7.1.2006) foretrak betegnelsen den ”IV PR”, dvs. en fjerde ”public relation” IV republik frem for den ”IV RP”, den moralsk ”rensede” IV Republik, som PiS ønskede. I hvert fald lykkedes det regeringen at udvise en ny og mindre teknokratisk stil og en ny måde at kommunikere på sammenlignet med tidligere regeringer. *Kazimierz Marcinkiewicz* opnåede således meget høje tal i meningsmålingerne, højere end regeringens ”grå eminence” Jaroslaw Kaczynski.

Målet for PiS var at fastholde magten over lang tid, gerne efter mønstret i den tyske delstat Bayern, hvor CSU har regeret igennem flere årtier. Men der er som bekendt forskel på en delstat og en hel stat. Partiet lancerede en ”succespropaganda”, fx i forbindelse med markeringen af de første 100 dage. 80 pct. af løfterne var blevet indfriet, således at Polen var på vej mod en ny og stærk ”solidarisk” stat med en ny orientering i udenrigspolitikken. Jaroslaw Kaczynski lagde på ingen måde skjul på, at for ham havde Jan Olszewski’s kortvarige regering i begyndelsen af 1990’erne været den eneste regering, der tog opgøret

med det gamle system alvorligt. Demokratiet som sådant er ikke direkte truet, men Polen er blevet meget anderledes efter regeringsskiftet. De delegative, kontrollerende og illiberale og majoritetstrækkene er, som vil være fremgået, ikke svære at få øje på.

Den EU-skeptiske linie blev dæmpet efter aftalen i EU om det nye langsigtede budget, men Polen mødte i EU-systemet kritik pga. den økonomiske politik med voksende statsudgifter, begrænsninger i Nationalbankens uafhængighed og modstand mod bankfusioner og, ikke at forglemme, indgrebene over for det liberale demokrati, herunder især demonstrationsfriheden. Polen fik særlig dårlig omtale i den engelske, franske og tyske presse – til regeringens og præsidentens åbenlyse utilfredshed.

Udenrigspolitikken havde fortsat ikke samme høje prioritet for PiS som hos de forrige regeringer. Passiviteten i udenrigspolitikken blev mødt med skarp kritik fra oppositionen og også fra tidligere udenrigsministre. Eksempelvis blev et Weimar-trekant møde med Frankrig og Tyskland aflyst, i øvrigt kort tid før G-8 topmødet i St. Petersborg. Årsagen hertil var sandsynligvis offentliggørelsen af karrikaturtegninger (med Kaczynski som en kartoffel!) i en tysk venstrefløjsavis, som faldt præsidenten så meget for brystet, at der ligefrem blev talt om ”kartoffelkrig” mellem Polen og Tyskland. Og ”kartoffel-krigen” var ikke det eneste, der belastede forholdet mellem Polen og Tyskland. Således gav også planerne eksempelvis planer om at fratage det tyske mindretal i Polen den ”automatiske” repræsentation i parlamentet anledning til ny dårlig stemning mellem Berlin og Warszawa. Lech Kaczynski reagerede også usædvanlig skarpt på den tyske præsidents ellers moderate udtalelser om fordrivelsen af tyskerne fra Polen efter 2.verdenskrig. Dertil kom ”gas-striden”, foranlediget af det tysk-russiske samarbejde om anlæg af en ny gasledning via Østersøen uden om Polen.

Meningsmålinger fra begyndelsen af 2006 viste ikke de store forskelle i vælgertilslutning til PiS og Borgerplatformen (PiS). De meget skarpe debatter mellem PO og PiS i parlamentet og PiS’ nye ”krig mod bankerne” og især mod nationalbankdirektøren Leszek Balcerowicz tog til i styrke. Planerne om fusion af bankerne Pekao og BHH og forslaget om en særlig parlamentarisk undersøgelse af banksektoren skærpede uundgåeligt modsætningerne i parlamentet, ikke mindst fordi det liberale Borgerplatformen (PO) havde mange folk på centrale poster inden for netop den finansielle sektor.

Parlamentets afvisning af hurtigt nyvalg gav anledning til forhandlinger om udvidelse af regeringsgrundlaget gennem optagelse af bondeprotestpartiet Bondepartiet (PS), Ligaen af Polske Familier (LPR) samt ”Selvforsvar” (Samoobrona) og partiets kontroversielle leder Andrzej Lepper i regeringen. PSL vægrede sig ved at gå med, LPR blev først splittet på spørgsmålet, men skiftede mening og ”Selvforsvar” (Samoobrona) sagde hurtigt ja. PSL havde forud forlangt i hvert fald at besætte ministerierne for byggeri og for økonomi og desuden betinget sig, at repræsentanter for Samoobrona ikke havde repræsentanter inden for deres egne ressortområder, og de krav kunne ikke opfyldes.

Men Polen fik en flertalsregering. Regeringen overlevede også Marcinkiewicz’ afgang fra ministerpræsidentposten. Marcinkiewicz’ afgang skyldtes utvivlsomt hans modstand mod Selvforsvars (Samoobrona) optagelse i regeringen. At Marcinkiewicz efter alt at dømme havde holdt møde med Borgerplatformens (PO) leder Donald Tusk vakte forståeligt nok ikke bejstring i Kaczynski-lejren.

Til ny ministerpræsident blev udnævnt Jaroslaw Kaczynski, præsidentens tvillingebroder og regeringens ”grå eminence”. Den omdannede regering opnåede det nødvendige tillidsvotum i

parlamentet. Jaroslaw Kaczynski's tiltrædelsestale indvarslede ikke de store ændringer i den førte politik, men stilen og indholdet mere ideologisk og politisk aggressiv end under Kazimierz Marcinkiewicz. Flere nye forslag skabte debat, fx de nye "rensningslove" ("lustracje") og reformen af valgloven for lokalvalg, der tillod blokke af partier at stille op til gavn for regeringspartierne, der opstillede samlet, og måske mest provokende ikke tillod upolitiske og tværpolitiske lokallister et opstille. Som modspil til regeringen åbnede oppositionspartier op for at lade folk fra lokale lister opstille på parti-lister.

Sidst i september trådte Selvforsvar (Samoobrona) ud af regeringen, og Jaroslaw Kaczynski måtte derefter opsøge nye regeringspartnere, eksempelvis det andet bondeparti (PSL), afhoppere fra Selvforsvar (Samoobrona) og mindre grupper i parlamentet, således at flertallet kunne opretholdes.

Ligaen af Polske Familier (LPR)

Ligaen af Polske Familier (LPR) stillede som PiS op ved valget i 2001 som selvstændigt parti og sikrede sig her 38 pladser i Sejmen og 2 pladser i Senatet. Både ved dette valg og ved lokal- og regionalvalgene lidt senere samme år fik LPR de største stemmetal i de traditionelt katolske sydøstlige dele af landet. I Krakow blev LPR således næststørste parti, og i flere byer og regioner kom partiet med i ledende koalitioner og erstattede ofte bondepartiet PSL som den nok så kendte "tunge på vægtskålen".

Forløberen, det "gamle" Ligaen af Polske Familier (LPR) havde rødder tilbage i 1989 og havde op til valget i 2001 eksisteret under flere forskellige navne. Det "nye" LPR dateres til juni 2001, få måneder før parlamentsvalget. Først gav meningsmålingerne ikke LPR chance for repræsentation i parlamentet, dersom LPR valgte at opstille som partialliance, hvor spærregrænsen er særlig høj. For at kunne nøjes med den lavere fem procent spærregrænse antog koalitionen derfor *partinavn* fra én af de ti politiske grupper.

Flere kandidater fra LPR var ved valget i 1997 blevet valgt ind på AWS' lister, da de var blevet anbefalet og under valgkampen også fået en del sendetid i den fundamentalistiske radiostation Radio Maryja støttet af Tadeusz Rydzyk, der bag kulissen var radioens og dermed også LPRs faktiske leder. Ved 1997 valget havde han støttet katolsk-nationale kandidater opstillet på AWS' lister. Rydzyk har gennem årene spillet en tvetydig og modsætningsfyldt rolle, når det gjaldt faktisk støtte til LPR.

Politisk profil og program

Helt overordnet kan Ligaen af Polske Familier (LPR) ses som et desperat forsøg på at standse den liberale mega-tendens, dvs. den "path-dependency", der i de sidste 12 år var kommet til udtryk igennem eksempelvis Balcerowicz-planerne og tilnærmelsen til EU.¹⁵ Koblingen til Solidaritet har derimod været svag. Målet var frem for alt moralsk fornyelse og genfødsel af Polen. Det vigtigste var, som de fx blev formuleret på partiets valgkongres 1.maj 2005, opbygning af en ny afkommuniseret IV Republik, nej til rundbordssamtalerne i 1989 og effektiv og skånselsløs afsløring af politiske skandaler og med opgør med alle med forbindelser til de politiske skandaler og "affærer". Tidligere præsidenter og ministerpræsidenter, frem for alt Aleksander Kwasniewski og Leszek Miller blev krævet

¹⁵ Mariusz Janicki, Wieslaw Wladyka, "Kto wpuscil Leppera?", *Polityka* no.40 (2318) 6.10. 2001.

stillet for retten for deres påståede rolle i fx "Orlen-skandalen, og tidligere dissidenter blev på meget løst grundlag beskyldt for i sin tid at have samarbejdet med kommunisterne.

Ikke alene blev krævet et effektivt og skånselsløst opgør med kommunismen, men også forlangt, at alle dokumenter om rundbordssamtalerne, herunder de "hemmelige aftaler" blev bragt frem i lyset. Før valget i 2005 blev selv brødrene Kaczynski kritiseret for deres rolle i perioden omkring og lige efter rundbordssamtalerne. Ligaen er fra modstandere blevet kaldt "Polens talibanere" på grund af de stærkt fundamentalistiske katolske budskaber og anti-europæiske holdninger og på grund af afhængigheden af Radio Maryja. LPR blev ved valgene fortrinsvist støttet af dårligt uddannede i de mindre bysamfund.

Partiet erklærede at befinde sig "hverken til venstre eller højre". Et af partiets valgsløgans ved 2001 valget lød: "Polen - uafhængighed, for polakkerne - arbejde, brød og bolig". "Vi er en katolsk og national formation, udgangspunktet for os er den katolske lære om samfundets indretning", udtalte talsmanden Antoni Macierewicz kort efter 2001 valget.¹⁶ Ideologisk er partiet blevet forbundet med Polens store men også stærkt kontroversielle politikere i mellemkrigsperioden, Roman Dmowski.

Ortodoks katolicisme og paternalisme og krav om mere social lighed er gået hånd i hånd med stærkt antikommunistisk retorik. Afgørende har været forsvaret for "polskheden". Partiet har dog selv afvist anklager for antisemitisme, fx i spørgsmål om drabene på jøder i Jedwabne. Modstanderne af partiet er *alle*, også polske jøder der ikke forsvare polskheden. Kampen mod EU og globaliseringen og neoliberalismen har undertiden næsten overskygget kampen mod "postkommunisterne". Men her fik partiet dog snart voksende konkurrence fra Kaczynski-brødrenes nye Lov og Ret Parti (PiS).

Partiet er også gået ind for mere støtte til børnefamilierne, indførelse af valg i enkeltmandskredse, modstand mod udenlandsk kapital med forbud mod salg af polske virksomheder til udlandet, bl.a. formuleret i partiets "Appel til det polske folk", vedtaget på en særlig indkaldt kongres før valget i 2005.

Partiorganisation og platforme

Det kneb for partiet at få etableret en effektiv daglig ledelse og valgt en respekteret politisk leder for parlamentsgruppen, og ikke mindst kneb det med at få etableret en demokratisk debatkultur. Ret hurtigt opstod derfor intern splittelse og fraktionsdannelser i parlamentsgruppen med en del udmeldelser til følge.

Efter partiets egne oplysninger havde partiet i 2001 sammenlagt 15.000 medlemmer, ikke noget højt tal i et land med næsten 40 mio. indbyggere. I ledelsen fandtes også den indædte EU-modstander Jan Lopuzanski. Partiet er blevet betragtet som et konglomerat af højre-nationale politiske programmer med ledere, der gennem årene har repræsenteret flere forskellige politiske partier på højrefløjen. Bevægelsen for Opbygning af Polen (ROP) forlod Ligaen hurtigt efter valget i 2001. En forholdsvis moderat og "argumenterende" linie repræsenteret ved Antoni Macierewicz, kom derefter til at stå over for en mere radikal ("awantury") linie repræsenteret ved eksempelvis Gabriel Janowski. Personstridighederne har

¹⁶ www.trybuna.com.pl, "Mapa Radykalów", 27.9.2001, se også Mikołaj Lizut, "Ojciec Rydzyk nie kocha dzieci swoich", *Gazeta Wyborcza* 2.-3. februar 2002. Der kan også henvises til en udmærket gennemgang af modsætningerne inden for LPR, Mikołaj Lizut, "Lis w Kurniku Polskich Rodzin", *Gazeta Wyborcza* 9. september 2002.

i der hele taget været mange af, og de blev også intensiveret over tid, fordi Ligaen ikke, efter krav fra Radio Maryja's Tadeusz Rydzyk, har haft én karismatisk leder eller fælles talsperson. Nærmest dette kom *Roman Giertych*, der som flere andre forud havde forsøgt sig i forskellige katolske traditionalistiske partier. Roman Giertych har især ført sig synligt frem i forbindelse med afhøringerne i Orlén-sagen, i hvilken forbindelse han blev beskyldt for aggressivitet, autoritære holdninger og for alt for flittig brug af udokumenterede konspirationspåstande.¹⁷

Især stridighederne mellem Antonin Macierewicz og Zygmunt Wrzodak har været iøjnefaldende. Zygmunt Wrzodak forsvarede således et samarbejde med den populistiske bondebevægelse Selvforsvar (Samoobrona), hvilket Antonin Macierewicz til gengæld var stærkt imod. Konflikterne inden for Ligaen (LPR) har været stærkt personlige. Rivaliseringerne gik normalt tilbage til den tid, hvor aktørerne havde været aktive inden for eksempelvis den kristelige højresammenslutning ZChN. Uenigheden har også eksisteret over for EU- og NATO medlemskabet og krigen mod Irak.

Det kunne ikke helt udelukkes, at partiet med tiden ville bevæge sig i retning af et mere "normalt" europæisk konservativt parti, men partiet kunne tabe stemmer på at svække den katolsk-fundamentalistiske profil.¹⁸ Den interne uenighed syntes ikke i sig selv at have svækket partiet, heller ikke den uforsonlige oppositionspolitik, fx i forbindelse med de politiske "skandaler". Partiet kunne iflg. meningsmålingerne i en lang periode fastholde vælgeropbakningen, hvilket blev bekræftet ved Europaparlamentsvalget i juni 2004, hvor partiet som et af de få evnede at føre en effektiv valgkamp og fik ti kandidater indvalgt. Der har været udmeldelser fra partiet, men også indmeldelser. Således gik to indvalgte fra Bondepartiet (PSL) Bogdan Pek og Dariusz Grabowski over til Ligaen

LPR's dårlige valg i 2005

På den baggrund kom det dårlige valgresultat, godt 7 pct. af stemmerne, i september 2005 som noget af et chok for partiet og ikke mindst formanden Roman Giertych, der da også straks efter blev angrebet hårdt af sine modstandere i partiet. Således blev organiseret et medlemsmøde i Warszawa på initiativ af Zygmunt Wrzodak samt to af dem, der tidligere havde forladt partiet, Bogdan Pek og Boguslaw Rogalski. Her blev krævet Roman Giertych's afgang og også fornyelse i partiet. Til gengæld krævede Roman Giertych Wrzodak ekskluderet grundet illoyalitet, hvilket også skete. Men Zygmunt Wrzodak kunne i forhold til Roman Giertych føle sig styrket takket være et større antal personlige stemmer, 18.000 i byen Rzeszow. Solidaritet og Radio Maryja's støtte til Kaczynski-brødrene og ikke LPR har utvivlsomt spillet en rolle som forklaring på det uventede valgnederlag.

Efter valget arbejdede Radio Maryja og Rydzyk aktivt for at holde det liberale Borgerplatformen (PO) uden for regeringen og få etableret et samarbejde mellem Lov og Retfærdighedspartiet (PIS) og en "uafhængig blok" bestående af Samoobrona, LPR og PSL som støtte for regeringen. Ved tillidsafstemningen i parlamentet støttede LPR Macienkiewicz' PiS-mindretalsregering. Partiet havde ikke interesse i et hurtigt valg, der kunne bringe partiet helt ned under spærregrensen. I foråret 2006, efter at PiS-regeringens forsøg på at opløse parlamentet var mislykkedes blev indledt forhandlinger om en flertalsregering med inddragelse af LPR, PSL og Samoobrona, og efter nogen tumult endte det som nævnt med en udvidelse af PiS-regeringen med Selvforsvar (Samoobrona) og LPR.

¹⁷ Fx Hanne Swieda-Ziemia, "Kto powstrzyma rozbijaczy", *Gazeta Wyborcza* 29. marts 2005:17-18.

¹⁸ Robert Mazurek, Marek Jerzak, "Torus z kórnika", *Wprost* 27, juni, 2004:20-25.

Forud for regeringsforhandlingerne havde LPR fremført ti krav, herunder genforhandling af EU-tiltrædelsestraktaten med flere tilskud til de polske landmænd og højere produktionskvoter, definitiv afvisning af EU-forfatningstraktaten, lavere skatter, økonomiske lettelser for børnefamilierne og et stop for forberedelserne til at tilslutte sig den fælles mønt, euroen. De krav kunne dog ikke opretholdes fuldt ud.

I den ny regering fik Giertych undervisningsministerposten, hvilket førte til store protestdemonstrationer blandt studerende og ansatte på uddannelsesstederne. Den spændte politiske atmosfære var utvivlsomt medvirkende til, at mange unge rejste til udlandet. Giertych forsøgte uden held at skaffe sig popularitet ved at love lønstigninger til lærerne, og han fik presset ekstrabevillinger til uddannelsesområdet igennem under forhandlingerne om finansloven for 2007. Sammen med bondepopulisten Andrzej Lepper blev Roman Giertych viceministerpræsident i den udvidede regering.

Regeringsdeltagelsen dæmpede imidlertid ikke partiets voldsomme retorik. Der blev krævet dødsstraf for "homofile mordere", og Roman Giertych forlangte alle hædersbevisninger frataget den nu afdøde systemkritiker Jacek Kuron på grund af givetvis falske anklager mod ham om samarbejde med det hemmelige politi i perioden før 1989. Også Lech Walesa og Adam Michnik havde været udsat for den slags anklager. Anklagerne mod tidligere dissidenter kom mest fra de kredse, der havde spillet anden violin under kampen mod kommunismen og rundbordssamtalerne i 1988-1989, og som derfor i den III Republik efter 1989 så en form for liberal-(post)kommunistisk sammensværgelse.

Selvforsvar (Samoobrona)

Indtil valget i 2001 havde Bondepartiet, Det Polske Folkeparti (PSL) haft monopol på at repræsentere bønderne i det polske parlament. Ved 2001 valget blev det "gamle" PSL's position imidlertid direkte truet af Andrzej Lepper's bevægelse "Samoobrona" ("Selvforsvar"), der i årene forinden havde gennemført voldelige aktioner fx vejblokader, med det formål at presse regeringen til flere indrømmelser til landmændene. Partiet startede som en protestbevægelse med appel til især ret velhavende gældsramte landmænd og antog helt fra begyndelsen nærmest anarko-syndikalistiske træk, men fik med tiden fat i stadig flere utilfredse i landdistrikterne og efterhånden også i byerne.

Andrzej Lepper selv havde i begyndelsen af 1990'erne optaget lån og derved bragt sig i uløselig gæld. Samoobrona appellerede således umiddelbart mest til den nye klasse af bønder med mellemstore brug, dvs. "mellemlassen" blandt bønderne, som havde stiftet stor gæld for at udvide bedriften eller lejet ekstra jord med samme mål for øje.¹⁹ Alle i partiets ledelse havde været forholdsvis velhavende bønder. Renata Beger, partiets næstkommanderende i 2003, var således ejer af 200 ha. i landbrugsareal og derudover ejer af to beboelsesejendomme. Flere i Samoobrona's ledelse havde før 1989 været medlemmer af det kommunistiske parti (PZPR) og nærede derfor en vis sympati for det gamle system, især for perioden i 1970'erne under Edward Gierek. Andrzej Lepper aflagde i overensstemmelse hermed i sommeren 2004 et politisk kontroversielt besøg i Moskva.

Blandt PSL's og Samoobrona's vælgere har været en overvægt af mænd modsat det katolsk-fundamentalistiske Ligan af Polske Familier (LPR), der mest har appelleret til kvindelige vælgere. Hvor Selvforsvar (Samoobrona) mest arbejdede udenomsparlamentarisk, voldeligt

¹⁹ Barbara Fedyszak-Radziejowska, "Wies polska po wyborach: radikalizacja woborów", i: *Przyslosc polskiej sceny politycznej po wyborach 2001*, Institut Spraw Publicznych, Warszawa 2002:62.

og i bogstavelig forstand på vejene, arbejdede det "gamle" PSL mere "gennem ord", dvs. forhandlinger og konkrete forslag i parlamentet og i regioner og kommuner. PSL kunne frem til 2001 valget også nyde godt af sin organisatoriske styrke. De, der støttede Samoobrona, var ofte dem, der på den ene side ikke ville støtte det andet bondeparti (PSL) og samtidig hermed heller ikke troede på venstrealliancen SLD. Tilslutningen til Samoobrona har været særlig stor i mindre bysamfund, hvor Samoobrona også fik støtte fra en tidligere sofavælger, om end denne andel af partiets samlede vælgere har været ret beskedet.

Gennembruddet

I 1992 blev skabt bedre organisatoriske strukturer, og i 1993 blev partiet så oprettet formelt. Partiets finanser har over hele perioden været ret uigennemskuelige og derfor genstand for en del diskussion. Partiet var fra starten centralistisk opbygget med nærmest diktatorisk magt til formanden. Lepper nød således godt af tendensen hos mange til glorificering af det karismatiske lederskab.

Andrzej Lepper selv havde i 1990'erne forsøgt sig to gange ved præsidentvalg, i 1995 rakte det dog kun til 1,3 pct., ved det efterfølgende præsidentvalg i 2000 dog stigende til omkring 3 pt. af stemmerne. Ved 1997 parlamentsvalget var andelen helt i bund, på blot 0,1. Trods de lave stemmetal blev Lepper og Samoobrona alligevel betragtet som en vigtig faktor i polsk politik. Partiets kongres i 1999 havde således flere fremtrædende politikere fra andre partier med som indbudte gæster.

Det egentlige politiske gennembrud kom ved 2001-valget. Den aktivistiske og populistiske linie viste sig her at appellere til mange vælgere. Formelt trak Lepper sig efter valgsejren i 2002 tilbage fra formandsposten, men forblev den reelle leder. Flere medlemmer foreslog at tildele Lepper livsvarigt partimedlemskab.

Hvor vejaktionerne før udgjorde en forhindring for fremgang, blev de ved valget i 2001 en fordel på grund af de voksende sociale frustrationer hos mange polakker. Modsat konkurrenten PSL lykkedes det for Samoobrona ved valget at erhverve sig en del stemmer selv i de større byer. Og især i sidste fase af valgkampen lykkedes det for partiet at erobre en del tidligere, men nu utilfredse SLD-vælgere.

Afpresningspotentialer har været stort, men koalitionspotentialer lavt frem til 2005-valget. Lige efter 2001 valget gik samarbejdet med SLD-UP ellers ganske godt. Samoobrona stemte således for et tillidsvotum til regeringen, og Lepper blev som belønning herfor tildelt posten som viceformand for Sejmen. Partiet støttede også den SLD-ledede regering i forbindelse med afstemninger om udrensningslove og personudnævnelser. Samoobrona's stemmer talte også med, da Włodzimierz Cimoszewicz fra SLD med et knebent flertal sikrede sig posten som formand for parlamentet (Sejmen). Posten som viceformand blev dog taget fra Lepper på grund af stærkt provokerende udtalelser fra parlamentets talerstol.

Skiftende regeringer har søgt at imødekomme Samoobrona's krav, fx i spørgsmålet om støtteopkøb af landbrugsvarer og importbegrænsninger, hvilket dog ikke dæmpede utilfredsheden hos bønderne. Efter de kommunale og regionale valg i efteråret 2002 indgik Samoobrona konstituerings- og samarbejdsaftaler med SLD. Disse aftaler blev dog annulleret fra centralt hold, da holdningen til et politisk samarbejde med SLD skiftede, men det skete ikke uden protester og udmeldelser på lokalt plan.

Unigheden i partiet kom til udtryk på flere forskellige niveauer. Før sommeren 2003 havde 17 medlemmer af parlamentsgruppen forladt partiet, og flere, i første omgang 10 utilfredse, fulgte efter. Der verserede også rygter om etablering af en helt ny parlamentsgruppe af "afhopperne" fra Samoobrona, men planerne lod sig ikke realisere. Flere utilfredse valgte som en sidste udvej at gå over til andre og større partier i den hensigt at sikre sig selv genvalg ved næste parlamentsvalg.

Program og politisk profil

Partiets programmer har været både vage og tågede og med mange gyldne løfter uden finansiell dækning. Sloganet lød bl.a. på "alle andre (end vi) er kompromiteret". Anti-elite elementerne har været meget iøjnefaldende. Samoobrona har fra start anlagt en euroskeptisk, men ikke principielt afvisende linie med hensyn til EU-medlemskab, og er som konsekvens heraf gået ind for satsning på mere eksport af fødevarer til Rusland i stedet for blot at sælge til EU-lande.²⁰ Partiet afviste ikke kategorisk den aftale med EU, som Polen opnåede under EU-topmødet i København i december 2002, men optagelsesbetingelserne var efter partiets opfattelse ikke gode nok, og EU-modstanden blev stærkere op til folkeafstemningen. Modstanden mod EU var dog mest pragmatisk og afspejlede ikke som hos Ligaen af Polske Familier (LPR) kulturel og xenofobisk nationalisme. Inden for partiets ledelse fandtes dog Tadeusz Mazanek, leder af sammenslutningen "Nej til Den Europæiske Union".

Konkurrenten, bondepartiet PSL (Det Polske Folkeparti) modsatte sig ganske som Samoobrona at give for mange indrømmelser til EU, fx i spørgsmålet om udlændinges køb af landbrugsjord. Partiledelsen i PSL accepterede dog det resultat, der blev opnået under EU-topmødet i december måned 2002.

Samoobrona har også krævet begrænsning i nationalbankens uafhængighed, har kritiseret den finansielle sektor og stillet adskillige udgiftskrævende forslag, fx at alle studerende kunne afskrive studiegæld efter fem års arbejde i Polen, og at alle bønder skulle sikres en minimumsindkomst. Partiet forlangte også, at strategiske sektorer som transport, energi og telekommunikation skulle foreblive i statseje. Samoobrona's program kunne således med nogen ret kaldes et "PSL+" program.

Lepper talte om en særlig polsk "tredje vej", hverken socialistisk eller kapitalistisk. Samoobrona's program afspejlede på samme tid venstrepopulisme, "antipolitik" ("neither wing") og agrar populisme. Partiet kan derfor ikke placeres på det yderste højre. Tidligere sofavælgere blev aktiveret takket være partiet, men det var trods alt overvejende vælgere, der havde deltaget i tidligere valg, der stemte på partiet på valgdagen.²¹ Samoobrona formåede at gøre solide indhug i byerne, så takket være Samoobrona blev forskellene i stemmedeltagelse mellem by og land indsnævret. Tilslutningen til Samoobrona var dog stadig geografisk meget forskellig, i 2001, spændende fra 2 pct. tilslutning i det mondæne Sopot-Gdansk i nord op til ikke mindre end 40 pct. tilslutning i den meget fattigere Slawieski region. Samoobrona kan kort sagt siges være et produkt aktiveringen af by-land skillelinier, som ikke havde været udslagsgivende ved tidligere parlamentsvalg²².

²⁰ Fremhævet af Lepper i adskillige interviews, fx i *Wprost*, "Pieniadze sa w bankach", 7. Oktober, 2001: 20.

²¹ Radoslaw Markowski peger således på undersøgelser, der viste at 93 pct. af Samoobrona's vælgere havde stemt ved sidste valg, artikel i *Gazeta Wyborcza* 20.-21. november 2004, "Jak gasna populizmu".

²² Wisla Surazska, "Populistyczna mobilizacja", *Rzeczpospolita* 11.12. 2001: A4.

Populistisk eller "salonfähig"

Efter 2001 valget blev gjort meget for at fastholde indtrykket af at være et populistisk og "udenomsparlamentarisk" parti, men vi har som antydning trods alt ikke for Samoobrona's vedkommende haft at gøre med xenofobiske og antisemitiske tendenser sådan som på den yderste højrefløj.

Stor vægt er lagt på emner med tilknytning til bekæmpelse af korruption og forsvaret af "menigmand". Polen blev ligefrem betegnet som det mest korrupte land i Europa.²³ På valgkonventet i juli måned 2005 tordnede Andrzej Lepper mod de siddende regeringer og politikere og ikke mindst mod de "forbandede liberale", der i årene forud havde ruineret landet og stjålet national ejendom²⁴. Partiet har søgt at fremstille sig selv som det eneste "uplettede" parti, selv om der er blevet rejst korruptionsanklager mod partiet, fx om ulovlige pengeoverførsler til partiet fra en polsk mangemillionær i Uruguay.

Partiet har som opfølgning på sit "uplettede" rygte krævet økonomisk "lustrace" med krav til politikere om offentliggørelse af personlige formuer. Men samtidig med det populistiske image har partiet også forsøgt at fremstille sig selv som et "modent", "ikke-korrupt" og civiliseret parti, som er upåvirket af magtbesiddelse. Det skete i den hensigt at sikre sig flere kernevælgere og undgå samme kranke skæbne som den populistiske præsidentkandidat fra 1990 Stanislaw Tyminski og hans parti "X".

Lepper lagde også vægt på at få eksperter knyttet til partiet. Hensigten var at gøre partiet til et "salonfähig", nationalt patriotisk venstreparti. Flere "overløbere" fra andre partier, det være sig fra SLD eller det borgerlige Ret og Retfærdighedspartiet (PiS) og PSL tilsluttede sig det mere "stuerene" Samoobrona. Ex-PSL medlemmer blev ligefrem betragtet som Samoobrona's "intellektuelle ryggrad".²⁵ Mange tidligere SLD-vælgere ventede, at partiet ville realisere SLD's valgløfter om flere sociale ydelser. Partiet formåede i hvert fald bedre end SLD at fremstå som talsmand for transitionstaberne.

I begyndelsen af 2004 blev partiet næststørste parti med en stemmeandel over 20 pct., kun overgået af det liberale Borgerplatformen (PO). Men partiets tilslutning hos vælgerne var sårbar, da partiet i så udpræget grad var afhængigt af en karismatisk leder (Lepper) og af andre partiers fejl og mangler. Med andre ord var tilslutningen afhængig af fortsat politisk fremmedgørelse hos vælgerne. Mange vælgere var ophørt med at være "medborgere" ("obywateli"), derfor lød partiets valgslogan, "Hvert menneske har betydning" ("Kazdy czlowiek jest wazny"). Kun Samoobrona repræsenterede Polens "sande interesser". Samoobrona kan måske i virkeligheden bedst karakteriseres som et "populistisk venstreparti", eller måske endnu bedre som et parti helt uden for den kendte højre-venstreskala (McManus-Czubinska mfl., 2003). Partiet lancerede i hvert fald en helt særegen form for populistisk "antipolitik".²⁶ Alene dette ikke at have haft del i regeringsmagten viste sig at være en stor fordel.

²³ Interview med Lepper på Samoobronas hjemmeside, www.samoobrona.home.pl, 9.1. 2003

²⁴ "Lepper: Samoobrona chse i bedzie rzadzic Polska", www.pap.pl 4.7.2005.

²⁵ Pawel Wronski, "Koalicija Samoobrony, LPR i PSL - niemozliwa i realna", *Gazeta Wyborcza* 27.4. 2004.

²⁶ En interessant diskussion om Samoobrona's vælgerfremgang i *Rzeczpospolita* 26.5.2004, "Za co kochaja Andrzej Leppera".

Samoobrona og valgene i 2005

I slutningen af 2004 begyndte vælgertilslutningen alligevel at falde. En af forklaringerne har lydt på, at modstanden mod EU blandt bønderne faldt efter EU-medlemskabet pga. den store økonomiske støtte fra EU-kassen. Andre har hæftet sig partiets vage og modsigelsesfyldte nærmest utopiske program og manglende partidemokrati. Den skærpede partikonkurrence kan forklare noget af tilbagegangen.²⁷ Men partiet klarede sig trods alt bedre end ventet ved valget i 2005 med godt 12 pct. af stemmerne.

I anden runde af præsidentvalget pegede partiet på Lech Kaczynski, hvilket uden tvivl medvirkede til, at det lykkedes for Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) at erobre også præsidentposten. At det ikke lykkedes at danne en flertalsregering mellem Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) og Borgerplatformen (PO) bragte uundgåeligt Samoobrona i en nøgleposition. Lepper selv talte om Samoobrona's mulige senere indtræden i regeringen, ligesom han på et møde i Katowice i november 2005 igen fremhævede tesen om den "tredje vej" og behovet for en ny "socialliberal" profil.

Den politiske linie blev efterhånden blødgjort. De oprindelige forslag om garanteret minimumsindkomst for alle, skattefritagelser for folk på overførselsindkomster, begrænsninger i nationalbankens uafhængighed, ændringer i optagelsesaftalen med EU og i selve EU-traktaten blev i hvert fald lempet. Partiet er, sagde han, heller ikke imod privatisering som sådan, men kun mod den "forbryderiske" fremgangsmåde, der er blevet valgt. Også de sociale krav blev lempet, om end kravet om skattefritagelse for alle på socialt minimum blev fastholdt udadtil. Der blev heller ikke længere fra partiets side stillet krav om Balcerowicz' afgang som nationalbankdirektør "her og nu".

Efter valget genvandt Andrzej Lepper da også til stor fortrydelse for Borgerplatformen (PO) posten som vice-formand for Sejmen og samtidig hermed også en plads i præsidiet.²⁸ Men Lepper's støtte til brødrene Kaczynski var stadig betinget, og inden længe skærpede han kravene for at støtte regeringen. Lepper var i hvert fald ikke tilfreds med blot at opnå underordnede poster som fx vice-formand for regioner ("voivod'erne") samt poster i forskellige råd og udvalg ("agenturer") til sit parti. Kravet lød mere og mere på at få *regeringsposter*, kort sagt at være med til at regere landet.

Efter valget i 2005 baserede Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) sit parlamentariske flertal på støtte fra bl.a. Andrzej Lepper og Samoobrona, og der blev da også herfra talt om en udvidelse af regeringen med Andrzej Lepper's parti. Da PiS ikke fik det tilstrækkelige flertal til at udskrive tidligt nyvalg blev der indledt forhandlinger om udvidelse af regeringen med Samoobrona, Ligaen af Polske Familier (LPR) og Bondepartiet (PSL) for at få dannet en flertalsregering. Bondepopulisten Andrzej Lepper og Samoobrona sagde ret tidligt ja til regeringsdeltagelsen. I den ny udvidede regering fik Andrzej Lepper landbrugsministerposten og samtidig hermed posten som viceministerpræsident.

Regeringsdeltagelse skabte ikke i sig selv splid i partiet rækker. På kongressen i juni 2006 lød parolen på "betinget støtte" til regeringen. Byggeri og landbrug skulle bringe landet på fode efter mange år med "forbryderiske privatiseringer" og plyndring af landet. På grund af tørken i sommeren 2006 krævede partiet yderligere lempelser for landbruget, fx med hensyn til pensionsindbetalinger. Kongressen i juni 2006 vedtog et kommunalt program ("Manifest

²⁷ Radoslaw Markowski, "Jak gasna populizmy", *Gazeta Wyborcza* 20.-21. november 2004:13-14.

²⁸ www.pap.pl 21.11. 2005, "Lepper: stawiamy na tzcia droge- socialliberalism".

Samorzadowy”). Stik imod regeringens officielle udenrigspolitik gik partiet desuden ind for et tættere samarbejde med Rusland, Frankrig og Tyskland (kaldt den eurasiske firkant) og polsk tilbagetrækning fra Irak. På kongressen blev Lepper genvalgt med overvældende flertal (2.150 stemmer mod 10!). Personkult var i det hele taget ikke fremmed for partiet. Ved begyndelsen af kongressen i juni oplæste to børn et digt, der skal have lydt omtrent sådan: ”Kun Lepper kan redde Polen, gid Gud vil hjælpe ham hermed”²⁹.

Men Selvforsvar (Samoobrona) optrådte i stigende grad både i regering og i opposition. Partiet kunne således ikke følge PiS i centrale spørgsmål som politikken over for Rusland, Polens militære engagement i Afghanistan, udrensninger af ex-kommunister og påståede agenter og ikke mindst den økonomiske politik og finansloven. Sidst i september 2006 udtrådte partiet derfor af regeringen, der herefter mistede sit flertal. Andrzej Lepper truede afhoppere fra sit parti med økonomisk erstatning i henhold til aftaler, som partiets kandidater havde skrevet under på før valget i 2005. PiS indledte forhandlinger med PSL om at indtræde i regeringen i stedet for Selvforsvar (Samoobrona), men PSL stillede store krav.

Borgerplatformen (PO)

Efter 2005 valget blev det liberale Borgerplatformen (PO) det førende oppositionsparti. Som PiS og Ligaen (LPR) er PO et ret nyt parti, oprettet endogent efter intern splid i Frihedsunionen (UW). Formandsvalget i Frihedsunionen (UW) efter Leszek Balcerowicz’ afgang førte til, at den forsmåede kandidat Donald Tusk sammen med centralt placerede folk i UW støttede dannelsen af *den nye konkurrerende liberale platform (Platforma ludzi strodka*, PO). Ledelsen eller ”triumviratet”, også kaldt de ”tre tenorer”, bestod af Donald Tusk, Sejmens daværende formand, Maciej Plazynski samt den tidligere nærmest ”upolitiske” liberale præsidentkandidat Andrzej Olechowski.

Platformen (PO) appellerede især til unge veluddannede entreprenører bosiddende i de større byer uden baggrund i dissidentkredse fra den kommunistiske tid. Særlig stor var tilslutningen til PO i de økonomiske vækstcentre, fx Gdansk-Sopot-Gdynia trekantområdet i nord, hvor partiet også satte sig solidt på borgmesterposterne.

Anmodningen om registrering blev sendt til myndighederne i november 2001 og derefter godkendt i marts 2002 under det let ændrede navn *Republikken Polens Borgerplatform* (”Platforma Obywatelska Rzeczpospolita Polskei”). Efter hensigten skulle Borgerplatformen (PO) hurtigt efter 2001-valget omdannes til et egentligt parti med en ”let” nærmest amerikansk kadrepræget struktur.

Partiorganisationen

Efter 2001-valget blev partikonventet den øverste besluttende myndighed. Imellem konventets møder blev partiet ledet af et styrende råd og et sekretariat (”Rada Krajowa” og ”Zasad Krajowa”). Ingen med ”uren attest” i forhold til det gamle system kunne blive medlem. Den organisatoriske kerne var parlamentsgruppen. Derved undgik man udvikling af et selvstændigt partibureaukrati, men flere i det nye parti, ikke mindst fra SKL, forholdt sig

²⁹ www.pap.pl 26.6. 2006, ”Lepper ponownie przewodniczacy Samoobrony; warunkowe poparcie dla koalicji”.

afvisende over for denne "lette" partimodel.³⁰ På regionalt niveau skulle den person, der havde opnået højest stemmetal, udpeges som partileder.

Partiet var ikke særlig godt stillet institutionelt, men fik under vælgeropturen fra sidst i 2003 en del nye medlemmer og på lokalt plan især tilgang fra tidligere medlemmer af Frihedsunionen (UW), hvilket kunne stille partiet stærkere ved de lokale og regionale valg. Når det gjaldt sikring af medlemmers og politisk valgte hæderlighed, blev ført en særdeles hård kurs. Korruptionsmistænkt partimedlemskab blev således ophævet helt, indtil andet var bevist gennem retten.

"Krige toppen"

Også Borgerplatformen (PO) blev ramt af personstridigheder. Hurtigt efter 2001 trak flere nyvalgte, bl.a. den tidligere minister Artur Balazs sig tilbage fra Platformen (PO), da han nægtede at skrive under på en deklARATION om at tilslutte sig *partiet* Borgerplatformen (PO). En af grundlæggerne, Andrzej Olechowski, trak sig tilbage fra "triumviratet", dog uden i første omgang at forlade partiet.

Artur Balacz forsøgte sig efter bruddet med en helt ny partidannelse ("SKL-Ruch Polski"), der omfattede forskellige centrum-højre grupper, flest fra det liberale SKL og det kristelig-demokratiske PPChD, men dette skulle vise sig som blot et af de mange forgæves forsøg på at "forene højrekræfterne". Men Borgerplatformen (PO) kunne måske forfalde til personprægede stridigheder, der før havde knækket Valgaktion Solidaritet (AWS) og flere andre partier på højrefløj. Olechowski satsede på præsidentvalget i 2005, hvor den siddende præsident Aleksander Kwasniewski ikke kunne genopstille. Den plan blev dog forpurret efter Olechowski's nederlag ved lokalvalget i Warszawa i efteråret 2002.

I forbindelse med partikonventet i juni 2003 meddelte en af grundlæggerne, Maciej Plazynski sin tilbagetrækning fra Platformen (PO) med den begrundelse, at partiet var blevet for elitepræget og ikke længere var den "menige polaks" parti. Plazynski mente således ikke, at ledelsen i tilstrækkeligt omfang bidrog til etablering af et bredt centrum-højre alternativ til den siddende SLD-UP-regering.

Politisk profil og program

På partikonventet i juni 2003 blev Donald Tusk, en af de oprindelige "tre tenorer", så valgt til ny formand, mens en anden "tenor", Andrzej Olechowki, blev formand for programudvalget. Programmæssigt blev der lagt op til at forene de liberale principper og minimalstaten med moralske, religiøse værdier ud fra mottoet om "frihed, tradition og kristendom". På et rådsmøde i partiet i september 2003 blev lanceret nye initiativer, der skulle bære partiet godt frem til næste valg. Til de mere populistiske af slagsen hørte eksempelvis ændringer i forfatningen med krav om mærkbar reduktion i antallet af medlemmer af Sejmen (fra 460 til 230) og Senatet (fra 100 til 32), svækkelse af parlamentsmedlemmernes immunitet samt overgang til valg i enkeltmandskredse.

I udgangssituationen gjorde partiet som antydning til talsmand for "moderne", sækulare og europæiske værdier over for gamle traditionalistiske og xenofobiske, der ved 2001 valget blev repræsenteret gennem Ret og Retfærdighedspartiet (PiS) og Ligaen af Polske Familier (LPR).

³⁰ Mariusz Janicki, "Platforma Obywatelska: ledwie partia, juz rozlam, Dwóch bez atu", *Polityka* no.47 (2325) 24.11. 2001, s. 30.

PO's ledere og kernevælgere havde som sagt typisk en helt anden biografi end Frihedsunionens (UW). Borgerplatformen (PO) appellerede således til den nye og mere unge generation, der ønskede flere nye politiske "ansigter" på banen og ikke de allerede kendte fra de første 10 år efter 1989. Frihedsunionen (UW) var kort sagt blevet ramt af gamle partiers velkendte politiske "metaltræthed".

Kritikken blev rettet mod fagforeningen Solidaritet og især lederen Marian Krzaklewski. I princippet kunne Platformen (PO) bedre end Frihedsunionen (UW) indgå i et historisk kompromis med det "postkommunistiske" SLD, da partiet ikke har rødder gående tilbage til Solidaritet. Sagt med andre ord, ønskede partiet ikke i samme grad som AWS og PiS at genåbne "gamle stridspunkter" fra den kommunistiske tid. Et regeringssamarbejde med SLD var på forhånd udelukket, men uformelt samarbejde kunne komme på tale, skulle SLD-UP's samarbejde med bondepartiet PSL høre op eller regeringens flertal i Sejmen forsvinde³¹. At PO efter valget i 2001 gik i så skarp opposition skyldtes derfor ikke så meget historisk bestemte skillelinier ("Vi-Dem" "cleavages"), men mere politiske skandaler, vælgermæssig nedtur for SLD, delingen af SLD og ikke at forglemme hård konkurrence fra Lov og Retfærdighedspartiet (PiS), der fulgte en meget skarp oppositionslineie.

Umiddelbart opnåede den nye platform gode meningsmålingstal, båret oppe af en protest mod etablerede partier og med betragtelig støtte fra den nyrige middelklasse. I januar 2001 lå Platformen (PO) til mellem 17 og 20 pct. i vælgertilslutning at dømme efter meningsmålingerne. Spørgsmålet var, om den høje tilslutning kunne fastholdes længden. Efter nogen tids tøven sluttede også AWS' liberale fraktion SKL sig til Borgerplatformen (PO), hvilket måske kunne medvirke hertil. Ved valget i september 2001 opnåede partiet 12 pct. af stemmerne, men Borgerplatformens (PO) stemmer blev ikke udslagsgivende ved regeringsdannelsen, da venstrefløjen kunne mønstre et flertal.

Det gamle Frihedsunionen (UW) mistede i 2001 helt repræsentationen i Sejmen. Frygt for stemmestild gav utvivlsomt Borgeralliancen (PO) flere stemmer. En stor del af intelligentsiaen og de nye entreprenører foretrak Platformens (PO) "økonomiske sprog" frem for Frihedsunionens (UW), mest kredsende om makroøkonomi, skatter, finanser og indførelse af ny lovgivning på arbejdsmarkedet.³² I den økonomiske politik blev fra PO-side satset på indførelse af "normal markedsøkonomi" med en ensartet lav 15 pct. lineær beskatning, også kaldt "flad skat".

Sociologen *Tomas Zukowski* har fremhævet den store vægt, der fra Platformens (PO) side er blevet lagt på økonomiske emner, men denne satsning blev tilsat økonomisk populisme med fokus på ændret social byrdefordeling, bekæmpelse af korrupsion og begrænsninger i antal ansatte inden for den offentlige administration.³³ I takt med voksende vælgerstøtte måtte stilen nødvendigvis blive mere "folkelig" ("ludowe") og "catch all" og mindre liberal radikal. Partiet bestræbte sig for at fastholde en ikke-populistisk profil og også at markere dette i forhold til vælgerne, i hvert fald så længe hovedmodstanderen ved næste valg i 2005 så ud til at blive Andrzej Lepper og ikke PiS eller SLD.

³¹ Understreget af bl.a. politologen Jadwiga Staniszki i et interview i *Rzeczpospolita* 22.5. 2001 ("Polska potrzebuje rządu SLD z Platforma Obywatcka"), hvori hun giver udtryk for det ønskelige i en SLD-OP regering efter 2001 valget og samtidig udelukker et historisk kompromis mellem SLD og UW på grund af fortiden.

³² Se fx Mariusz Janicki, Wiesław Władysław, "Kto wpuścił Leppera?", *Polityka*, no. 40 (2318) 6.10. 2001:5.

³³ Kwasiński's og Zukowski's synspunkter er gengivet i *Polityka* no. 49 (2430) 6.12. 2003:26.

I forhold til EU blev lagt vægt på, hvad der fra partiet selv blev betegnet som forsvar af vitale polske interesser, fx i spørgsmålet om stemmewægte og i ønsket om henvisninger til ”kristne værdier” i den ny EU-forfatningstraktats præambel. Denne aktivistiske linie blev fastholdt også efter valgsejren ved Europaparlamentsvalget i juni 2004, hvor partiet opnåede 24 pct. af stemmerne.

Kort sagt, fremstod PO over for vælgerne som et højreorienteret, liberalt, antikommunistisk og pro-europæisk parti med ”blød” euro-skepticisme og populisme, men delt i en konservative og liberal fløj. Partiet skelede utvivlsomt til det ungarske FIDESZ, der havde haft stor succes med omskabelsen fra et liberalt til et liberalt-traditionalistisk parti, så med tiden blev PO til en nærmest konservativ-liberal antikommunistisk syntese. Geografisk og socialt satsede PO dog bredere end det ”gamle” Frihedsunionen (UW), der mest fik stemmer blandt veluddannede (”professorpartiet”) og i de store byer, hvilket også tydeligt satte sit præg også på partiets ”politiske sprog” og valgmanifesterne.

Før 2005 valget blev lagt op til et regeringssamarbejde med Ret og Retfærdighedspartiet (PiS), måske også med bondepartiet PSL. Linien i opposition til SLD-UP regeringen var uforsonlig, og det uanset den fælles støtte til EU-medlemskabet og de relativt små forskelle mellem PO og SLD på programplan. Den i stilen ”bløde” Donald Tusk var udset til at blive partiets præsidentkandidat i 2005, mens den mere ”hårde” Jan Rokita var partiets kandidat til posten som premierminister i en ny borgerlig regering. I forholdet til den mulige koalitionspartner, Ret og Retfærdigheds Parti (PiS) blev der før valget i 2005 søgt lagt låg over de værste politiske uoverensstemmelser, fx i EU-politikken. På lokalt plan haltedede samarbejdet mellem de to partier flere steder, eksempelvis i hovedstaden Warszawa. Formanden Donald Tusk betegnede ikke uden grund i et interview til avisen ”Rzeczpospolita” PiS som en svær og yderst uforudsigelig partner.³⁴ Men i konkurrencen med PiS kunne Borgeralliancen (PO) nyde godt af den bedre organisatoriske dækning geografisk.

Allerede i begyndelsen af 2004 var partiet blevet Polens største med omkring 30 pct. af stemmerne. Ud fra meningsmålingerne så den populistiske bondebevægelse Samoobrona og ikke Den Demokratiske Venstrealliance (SLD) ud til at blive hovedmodstanderen. Det største problem syntes at være lederskabet, men duoen Jan Rokita og Donald Tusk kom trods alt til at fungere ganske godt op til valget. Med det større fokus på retfærdighed og bekæmpelse af korrupsion og bureaukrati stod partiet ikke længere på ”ét ben” med fokus mest på skattepolitikken. Daværende præsident *Aleksander Kwasniewski* mente ligefrem i Borgerplatformen (PO) at se en genspejling af venstrealliancen SLD frem til 2001, et parti i fremgang, men samtidig også en politisk gruppering uden særlig stor sammenhængskraft, uden klar ideologisk profil og med kun løst forbundne politiske ledere.³⁵

”Blød ansvarlighed” eller ”blød populisme”

Mange vælgere, også ikke-liberalt indstillede, så Borgerplatformen (PO) som eneste bæredygtige alternativ til både SLD-UP regeringen og Leppers populistiske ”Selvforsvar” (Samoobrona), ganske som mange vælgere i sin tid havde betragtet SLD som det eneste alternativ til Valgaktion Solidaritet (AWS) og den dybt splittede højrefløj. Ikke desto mindre var en del erhvervsfolk og økonomer utilfredse med partiets skattepolitik (fx forslaget om 15 pct. lineær beskatning) og nej’et fra partiets side til SLD-regeringens spareprogram

³⁴ *Rzeczpospolita* 9.9. 2003, ”Sojusz z ”Solidarnoscia to zly pomysl”.

³⁵ Se note 33.

(”Hausner-planen”).³⁶ Forslaget om lineær beskatning gjorde partiet sårbart over for beskyldninger om at tjene kun de velstillede interesser. Også de centraliserede fremgangsmåder ved udvælgelse og opstilling af kandidater og Donald Tusk’s forslag om valg i enkeltmandskredse blev fra nogle i partiet udlagt som udemokratisk og måske direkte kontraproduktivt rent vælgermæssigt. Der herskede også nogen uenighed om linien i EU-politikken. Den tidligere udenrigsminister Andrzej Olechowski ønskede således en mere blød politik i spørgsmålet om EU’s forfatningstraktat, mens flertallet ønskede at fastholde den ”hårde” eurorealistiske linie ud fra det gamle motto om ”Nice eller dø” og bedre varetagelse af nationale interesser.

Borgeralliancens (PO) krav – de ”fire gange JA” - til ændringer i forfatningen:

Færre parlamentsmedlemmer

Begrænsninger i medlemmernes immunitet

Nedlæggelse af Senatet og

Mere magt til præsidenten

I selve parlamentet kom det flere gange til modsætninger mellem partierne i opposition, eksempelvis i forbindelse med personudnævnelser og afstemninger. Platformen (PO) følte sig fx tvunget til at stemme for dele af den daværende SLD-UP regerings forslag om omlægning og besparelser på de offentlige finanser (”Hausner-planen”). Under Marek Belka’s regering følte partiet sig nødsaget til at støtte forslag om omlægninger af overførselsindkomster og ændringer på sundhedsområdet. Ret og Retfærdighedspartiet (PiS) konsekvent stemte imod alle regeringsforslag.

I opposition havde Borgerplatformen (PO) i det hele taget svært ved at nå til indre afklaring om, hvorvidt oppositionen til den upopulære SLD-UP regering skulle være saglig og selektiv eller, som PiS ønskede det, nærmest total og kompromisløs. På en måde satte partiet sig ”mellem to stole”. Før 2005 valget blev fra partiets side talt om et ”velovervejede brud” med det korrupte og bureaukratiske system under SLD-UP-regeringen. Men en alt for populistisk profil kunne skræmme en del middelklassevælgere bort og derved kaste vælgere i armene på det nye Demokratiske Parti (PD).

Fra november 2004 fik den hårde oppositionsline igen overtaget. I den måned tog partiet initiativ til at få indsamlet mindst 300.000 underskrifter med krav om afholdelse af en folkeafstemning om partiets mærkesager, nedlæggelse af Senatet, valg i enkeltmandskredse, nedbringelse af antallet af parlamentsmedlemmer samt fjernelse af den parlamentariske immunitet. 3.000 skolede partifolk stod for underskriftindsamlingen i 500 udvalgte byer. Før julen 2004 var det lykkedes partiet at få indsamlet 700.000 underskrifter til støtte for en folkeafstemning ud fra mottoet om ”fire gange ja”.

³⁶ Se fx Janina Padarowska, ”Takich dwóch jak ich trzech”, *Polityka*, no. 49 (2430), 6.12. 2003.

PO-ledelsen skelede forståeligt nok til meningsmålingstallene, som dog viste ret store udsving. Med 30 pct. af stemmerne kunne partiet måske danne en mindretalsregering efter valget. Partiet satsede på at skaffe sig flest mulige vælgere, men denne satsning trak uundgåeligt partiet over mod en uforsonlig og populistisk oppositionspolitik, eksempelvis i spørgsmålet om udrensninger af "postkommunister" og deres "agenter". Det økonomiske program, "Rokita-planen" talte om lav lineær skat og indskrænkning i den offentlige administration, men havde også mange uklare punkter. Alternativet, en bred og tværpolitisk ("ponadpartyjny") regeringsalliance sammen med repræsentation også fra de socialdemokratiske partier SLD og SDPL kunne virke tillokkende, men var urealistisk på grund af den populistiske stemning i befolkningen og centrumvenstrepartiernes tilbagegang.

Valget var svært. En "ansvarlig" moderat linie ville kunne give tab af vælgere til Lov og Retfærdighedspartiet (PiS), mens en aktivistisk populistisk linie til gengæld kunne medføre tab til det nye Demokratiske Parti (PD). Efter oprettelsen af de nye moderate Demokratiske Parti (PD) blev tonen noget mindre konfrontatorisk og EU-linien mindre euroskeptisk med en bevægelse bort fra sloganet om "Nice eller død". Både før parlamentsvalget og præsidentvalget afviste PO og dets leder Donald Tusk således behovet for en "revolution". Der var, sagde han, siden 1989 blevet gennemført dybtgående strukturelle forandringer, og Polens position internationalt var trods alt blevet meget stærkere. Hovedopgaven var derfor at opbygge en endnu mere stærk og retfærdig stat med velfungerende politi og domstole og mindre korruption og at få nedbragt den alt for høje arbejdsløshed.³⁷

PO og 2005 valgene

Umiddelbart syntes PO at miste stemmer til det mere "rene" men mere "uansvarlige" Lov og Retfærdighedspartiet (PiS), der i sommeren 2005 overhalede partiet i flere meningsmålinger, men som selve valget nærmede sig genvandt PO mange tabte stemmer. Det skulle imidlertid vise sig svært at finde frem til den rette balance mellem befolkningens forventninger om mere velfærd og ønsket om ansvarlig økonomisk politik.³⁸ Inden for partiet opstod også konflikter omkring opstilling af kandidater før valget, eksempelvis i hovedstaden Warszawa, hvor ikke-partimedlemmer til mange partimedlemmers utilfredshed blev opstillet på partiets lister ved valget. Partiets spidskandidat i hovedstaden blev tidligere nationalbankdirektør Hanna Gronkiewicz-Walz, der senere blev udset til at være partiets kandidat til overborgmesterposten ("præsident") i hovedstaden.

Ved valget den 25. september fik partiet lidt skuffende kun godt 24 pct. af stemmerne. Der var tale om en klar fremgang, men vælgertilslutningen var lavere end det konkurrerende Lov og Retfærdighedsparti's (PiS). Borgerplatformen (PO) fik derfor ikke som ventet "automatisk" ministerpræsidentposten. I præsidentvalgkampen kort tid efter parlamentsvalget lancerede Donald Tusk sig selv som manden, der hverken støttede det gamle establishment eller som PiS yderliggående højrepopulisme. Men også her tabte partiet til PiS' spidskandidat, Lech Kaczyński.

Som ved sidste valg var tilslutningen særlig stor blandt unge veluddannede i de større byer. Men en del vælgere syntes at være afskrækket af partiets liberale profil og "flad skat" forslaget, ligesom den "glatte" professionaliserede og nærmest amerikanske valgkampagne kunne virke ufolkelig på mange. Middelklasseprofilen var tydelig i partiets 132 mand nye

³⁷ "Nie rewolucja", *Gazeta Wyborcza* 20.9. 2005.

³⁸ Interview med Radosław Markowski I, "Nasza Polityka jest sexy", og Witold Gadomski, "Historycy I detektywi", begge artikler *Gazeta Wyborcza* 3. marts 2005:15-16, 16-17.

parlamentsgruppe og blandt de 34 senatorer. I alt 87 af medlemmerne i det nyvalgte Sejmen var nyvalgte. Mange blandt dem havde lokal politisk erfaring, og en del var forskere, entreprenører eller jurister, kort sagt højtuddannede.

Polen blev ved valget i 2005 endnu engang opdelt geografisk – i et øst der stemte ”højre-traditionalistisk”, dvs. på Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) og Ligaen af Polske Familier (LPR) og et vest, der stemte ”moderne”, dvs. liberalt eller socialistisk. En del socialdemokratisk indstillede vælgere foretrak ”lov og orden” partiet PiS med den klarere sociale profil og mistroen mod EU og globaliseringen. Den lave stemmedeltagelse gik tilsyneladende mere ud over Borgerplatformen (PO) end PiS.

Under regeringsforhandlingerne efter valget lagde Borgerplatformen (PO) vægt på privatisering, slankning af den offentlige sektor med nye procedurer for selve udformningen af finanslovene og for ansættelser i den offentlige sektor, fx skulle statsansatte om at give detaljerede oplysninger om privatøkonomiske forhold og immunitet for parlamentarikere ophæves. Det skulle også være lettere for parlamentet at rejse sager mod præsidenten og nationalbankdirektøren, hvilket uundgåeligt ville udviske adskillelsen mellem den lovgivende og udøvende magt. PO krævede også, at ministerpræsidentens kancelli fik større magt over den økonomiske politik på bekostning af finansministeriet.

At Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) blev største parti og også vandt præsidentposten kom som et chok for mange i partiet, og rejste en debat om det betimelige i overhovedet at gå i regering med det sejrende PiS. Var det kommet til en fælles regering, ville de interne problemer sikkert være blevet størst i Borgerplatformen (PO), da PO er en ret heterogen sammenslutning. Værst var nok, at PO i forhold til PiS stod uden et politisk projekt, der kunne begejstre og appellere bredt socialt. Partiet havde også en mindre fasttømret ledelse end PiS, hvor Kaczynski-brødrene jo styrede med hård hånd.³⁹

Det ”liberale” over for det ”solidariske” Polen

Forhandlingerne mellem PiS og PO om regeringsdannelsen endte som sagt resultatløst. Stærke kredse i og uden for Lov og Retfærdighedspartiet (PiS), fx Tadeusz Rydzyk og Radio Maryja modarbejdede ihærdigt en regering, der også indbefattede Borgerplatformen (PO). Fra den side blev foretrukket en PiS mindretalsregering med støtte fra Selvforsvar (Samoobrona), Ligaen af Polske Familier (LPR) og bondepartiet PSL.

Efter sammenbruddet i forhandlingerne anbefalede ledelsen i PO at gå i opposition og stemme imod regeringen, når den fremstillede sig for parlamentet. Derefter skulle partiet udforme et alternativt program og opstille et skygge-kabinet. Kort sagt var Polen blevet delt i et ”Polska liberalna” over for et ”Polska solidarna”. Venstrefløjen var blevet stærkt reduceret efter fire turbulente år ved magten.

Ved tillidsafstemningen i parlamentet stemte Borgerplatformen (PO) imod Marcinkowski’s PiS nye mindretalsregering og overlod hermed rollen som støttepartier til bondepartiet PSL, Selvforsvar (Samoobrona) og Ligaen af Polske Familier (LPR). Beslutningen om at stemme imod regeringen skabte ikke splid i partiet, hvor Jan Rokita ellers i forhold til Donald Tusk havde lagt op til en ret forsonlig linie.

³⁹ Janina Padarowski, ”Trudne malzenstwo”, *Polityka*, 39 (2523), 1.10. 2005:14.

Udadtil blev lanceret en hård, men ”saglig” oppositionspolitik med lancering af egne forslag når det gjaldt områder som sundhed, skatter, privatiseringer og reform af den statslige administration. Men partiet var ikke umiddelbart interesseret i hurtigt nyvalg. Betingelsen for på et eller andet tidspunkt at indgå i et regeringssamarbejde var dog, at PiS brød samarbejdet med Andrzej Lepper og Samoobrona. Næste valg skulle efter planen gerne blive en styrkeprøve mellem PiS og PO – med SLD, Samoobrona og Ligaen af Polske Familier (LPR) i en marginal position. Partiet prøvede at styrke den sociale profil og satse mere på landdistrikterne, især på at få større støtte fra de mere velstillede moderne indstillede bønder og således undgå at være et parti blot for byerne og de bedststillede og bedst uddannede. Men den strategi gav, at dømme efter meningsmålingerne, ikke synlige resultater.

Partiets vælgere havde i det hele taget meget modstridende forventninger. Nogle var ”gamle ægte liberale”, andre så i platformen et ”blødt” højreparti og andre igen et værn mod regeringens indskrænkning af frihedsrettighederne⁴⁰. Ønsket var en mere ”catch all” profil gennem en udvidelse af vælgergrundlaget ud over blot middelklassen. Til gengæld voksede faren for, at den politiske linie og det ”politiske sprog” blev for vagt og uklart og derved også forvirrende for mange polske vælgere.

Trods modstand og forskellige politiske ”klubber” inden for partiet var Donald Tusk tilsyneladende den eneste, der var i stand til at forene de forskellige fløje i partiet, og af samme årsag valgte han også at takke nej til posten som formand for parlamentet (Sejmen). Som formand for parlamentet ville der efter hans mening være for lang afstand fra duetten Tusk-Rokita og ned til næste geled i partiet.

Trods fremgangen efterlod valget i 2005 en del frustrationer. I parlamentsgruppen blev Andrzej Sosnierz således ekskluderet, da han havde ytret kritik og ønsket at PO skulle gå med i regeringen, hvilket fra ledelsen blev udlagt som varsel om regulær splittelse. Det også vakte kritik, at Tusk ikke forud for valgkampen havde udarbejdet et egentligt valgprogram. Flere partimedlemmer følte, at Tusk havde handlet for passivt især i valgkampens sidste fase. Partiet kom til således til at føre en vanskelig balancegang, både være i opposition og samtidig hermed lægge politisk afstand til SLD.

Efter valget måtte partiet således finde sit eget ståsted i opposition, et eller andet sted mellem det liberale og national-konservative. Partiet måtte på den ene side ikke være for højreradikalt, på den anden side var der heller ikke mange stemmer forbundet med at rykke helt ind mod den politiske midte. En første rigtig styrkeprøve kunne måske komme den dag PiS-regeringen for alvor kom i vanskeligheder, og PO derfor skulle vælge mellem valg i utide eller nye forhandlinger om en fælles regering med PiS. Den sidste mulighed svandt dog ind i takt med optrapningen af PiS’ lancering af ”krige på alle fronter”, i høj grad også den liberale. I begyndelsen af 2006 blev talt om, at Tusk ved kongressen i maj 2006 ville få en modkandidat fra den konservative fløj, fx viceformanden for parlamentet Bronislaw Komorowski og måske endda Jan Rokita selv, men det blev ved rygterne.

Meningsmålinger i begyndelsen af 2006 gav Borgerplatformen (PO) omtrent samme tilslutning som det regerende Lov og Retfærdighedspartiet (PiS), hvilket i sig selv var fremmede for det indre sammenhold. Også PiS-regeringens ”krig mod bankerne” og Nationalbankens chef, Leszek Balcerowicz, styrkede enheden i partiet. Med udsigt til valg i utide forberedte partiet sig på en mulig overtagelse af regeringsansvaret og regere selv, men

⁴⁰ Se fx Rafal Kalukin, ”Platforma szuka nowej twarzy”, *Gazeta Wyborcza* 1.9.2006:9.

holdt en dør på klem for et samarbejde med selv venstrefløjspartiet SLD. Men nogen som helst form for formaliseret samarbejde med SLD før valget kunne der ikke blive tale om, heller ikke med andre centrumgrupper. Men et samarbejde med SLD blev som sagt ikke udelukket, men ”hang i luften”. For når PiS kunne samarbejde med Selvforsvar (Samoobrona) kunne PO vel også som sidste udvej samarbejde med et reformeret SLD.

Kritikken af regeringen for passivitet i udenrigspolitikken og den økonomiske politik og for aggressivitet på det ideologiske plan og for at begå SLDs klassiske fejl med at satse på politiske stillingsbesættelser fortsatte ufortrødent, ligesom PO ikke var bleg for at fremsætte egne skatteforslag, hvoraf flere lå tæt på daværende finansminister Zyta Gilowska’ tidligere fremsatte forslag.

Partikonventet i maj 2006 bekræftede, at linien i opposition skulle være kritisk, men samtidig konstruktiv. Landsrådsmødet i juni 2006 understregede stærkt enheden i partiet, og det uanset at Borgerplatformen (PO) tillod åben intern debat. Kritikken af PiS regeringens ”brutalisering” af det politiske liv fortsatte, og i en periode blev skytset rettet mod MP for PiS, Jacek Kurski, der beskyldte PO for ulovlig finansiering under præsidentvalgkampagnen i 2005 og mod ”slagningen” af finansminister Zyta Gilowski, der tidligere havde været med i Borgerplatformen (PO).⁴¹

Partiet var også stærkt kritisk over for PiS-regeringens ændring af den kommunale valglov kort tid før kommune og regionsvalgene i efteråret 2006. Den lov forbød lokale tværpolitiske lister at opstille og tillod til gengæld valgblokke eller valgforbund, hvorved regeringspartierne kunne optræde samlet uden samme risiko for stemmepild som før. Selvforsvar’s (Samoobrona) udtræden af regeringen i september 2006 åbnede op for valg i utide til parlamentet. Og denne gang, i efteråret 2006, var Borgeralliancen (PO), inspireret af gode meningsmålinger, villig til at stemme for en ”selvopløsning” af parlamentet.

SLD

Den Demokratiske Venstrealliance (SLD) i Polen blev oprettet i juli måned 1990 som en valgkoalition bestående af godt 20 forskellige venstrefløjsgrupper. Initiativet kom i sin tid fra bl.a. Włodzimierz Cimoszewicz, den senere ministerpræsident og udenrigsminister, og Aleksander Kwasniewski, den senere formand og præsident. Føderationen blev skabt efter splittelse i det gamle kommunistiske parti (PZPR) efter rundbordssamtalerne. Et vigtigt resultat af rundbordssamtalerne var gennemførelse det delvist frie valg og den deraf følgende første ikke-kommunistiske regering.

SLD blev oprettet *eksogent*, for så vidt som partiet koblede sig til bestemte vælgergrupper, og *endogent* for så vidt som oprettelsen var en følge af splittelse inden for det kommunistiske parti (PZPR). Selve beslutningen om at oprette SLD skal ses som et led i forberedelserne til det første helt frie valg i 1991 og som en følge af splittelsen inden for det kommunistiske parti (PZPR). Den stiftende kongres førte til sprængning og nedlæggelse af det gamle kommunistiske parti (PZPR) og oprettelse af et nyt Republikken Polens Socialdemokratiske Parti (SdRP). Omkring 1000 af de delegerede valgte at gå med over til det nye parti, der snart kom til at udgøre SLD’s organisatoriske kerne.

⁴¹ www.pap.pl 26.6. 2006, “PO ma nowy zarzad, manifestuje jednoc i zapowiada ofensywe wyborcza”.

Trods betydelig medlemsflugt har SdRP siden 1989 været ganske godt stillet rent institutionelt. Tre år efter grundlæggelsen havde fået partiet 60.000 medlemmer, og 1500 havde sluttet sig til det socialdemokratiske ungdomsforbund ("Socjaldemokratyczna Frakcja Mlodych"). Tadeusz Fiszbach grundlagde omkring sprængningen af PZPR sit eget politiske parti, Polens Socialdemokratiske Union (PUS), men dette parti ophørte med at eksistere allerede før udløbet af kontraktparlamentet og stillede ikke op ved valget i 1991. Problemet for PUS var for svag organisation og pengemangel.

Lige efter nederlaget i 1989 tydede ikke ret meget på, at postkommunistiske partidannelser ville blive afgørende i polsk politik. Lokalvalgene i 1990 tydede i hvert fald ikke på det. Men de indbyrdes krige i Solidaritet og de voksende økonomiske og sociale problemer skabte helt nye muligheder. Ved præsidentvalget i 1990 opnåede partiets kandidat Włodzimierz Cimoszewicz omkring 10 pct. af stemmerne, hvilket på det tidspunkt blev betragtet som tilfredsstillende. Men på sigt kunne SLD ikke bæres oppe alene med støtte fra den gamle nomenklatur og de socialt udstødte.

SLD kom inden længe til at bestå af sammenlagt mere end 30 forskellige grupperinger. Til de vigtigste hørte ud over Republikken Polens Socialdemokrati (SdRP):

- Piotr Ikonowicz' Polens Socialistparti (PPS)
- Den Demokratiske Kvindeunion
- Polens Grønne Parti
- Sammenslutningen Wisla-Oder
- Nyt Demokrati
- Fagforeningen OPZZ samt særlige branchefagforeninger.

SLD fik desuden tilslutning fra Det Uafhængige Europæiske Initiativ (NIE) samt den politisk ortodokse sammenslutning "*Proletariat*". Kwasniewski håbede, at "*Proletariat*" med tiden ville blive mere liberalt indstillet og derefter tilslutte sig den nye reformlinje. Dette skete imidlertid ikke; gruppens indflydelse faldt støt, og i 1998 meldte "*Proletariat*" sig ud af SLD. Dertil skal nævnes, at også enkeltpersoner uden formelt tilhørsforhold til SLD har haft indflydelse på den førte politik. *PPS* kunne have rødder tilbage til førkrigstidens polske socialistparti PPS, et dengang stærkt patriotisk socialistisk parti. PPS meldte sig først under SLD's faner kort før valget i 1993. PPS' indmeldelse var vigtig for SLD, der på det tidspunkt kæmpede hårdt for at svække koblingen til perioden før 1989.

Fagforeningen *OPZZ*, også en del af SLD, havde i 1980'erne under undtagelsestilstanden været den eneste tilladte fagforening. Efter 1989 søgte *OPZZ* at fremstå som en fagforening i mere traditionel socialdemokratisk betydning og i modsætning til Solidaritet uden koblinger til kirken og den politiske højrefløj. Siden 1989 har *OPZZ* haft et højere medlemstal end Solidaritet. Inden for SLD repræsenterede *OPZZ* og *PPS* den mere traditionelle fagforeningsprægede linje. *OPZZ* rettede således gentagne gange kritik mod SLD-PSL-regeringen, som det blev sagt, "for liberale" økonomiske politik.

SLD's ledere kom i overvejende grad fra den mere "moderne" del af den gamle nomenklatur. Inden for den reformindstillede del af det kommunistiske parti (PZPR) var i løbet af 1980'erne blevet skabt et særligt nomenklatur-kapitalistisk miljø. Til dette miljø hørte den senere præsident Aleksander Kwasniewski. Takket være deres positioner havde folk herfra skaffet sig solid politisk erfaring og derudover gode personlige kontakter. SLD spændte bredt og kunne derfor ikke opfattes som et klasseparti. I kampen for anerkendelse søgte SLD at fremstå som et bredt favnende "catch-all" parti.

Kommunisterne opnåede takket være aftalerne fra rundbordssamtalerne at få 171 medlemmer i det såkaldte "kontrakt-parlament" i 1989. SLD's parlamentsgruppe bestod af 28 politiske grupper, men ledelsen evnede i modsætning til Solidaritets parlamentsgruppe (OKP) at fastholde en ret høj partidisciplin. Men i de første år var SLD politisk isoleret, af mange udlagt som et ikke-relevant parti.

Fra næsten to mio. i perioden før 1989 faldt medlemstallet ned til blot 20.000. SLD's ledelse håbede, at aftalerne med oppositionen ved rundbordssamtalerne ville give SdRP og SLD tre til fire års tiltrængt politisk pusterum til at reetablere sig og færdiggøre de socio-økonomiske reformer, der var blevet indledt under Messner's og Rakowski's sen-kommunistiske regeringer. Samarbejdet med Solidaritet og kirken, der var indledt med rundbordssamtalerne, skulle videreføres, også enigheden om den vanskelige overgang til markedsøkonomi der var skabt i forbindelse med rundbordssamtalerne. Sagt med andre ord, behøvede SLD tid til at konsolidere sig selv efter rystelserne i året 1989. Spørgsmålet om overtagelse af regeringsansvaret var på det indledende tidspunkt ikke afgørende.

Efter murens fald blev angrebene med stor styrke rettet mod partiet også fra grupper, der i sin tid havde taget del i rundbordssamtalerne. Med murens fald og angrebene ude fra blev SLD tvunget til at skifte strategi. Presset ude fra skabte indre sammenhold og dermed også bedre intern disciplin.

I begyndelsen af 1990'erne blev isolationen dog gradvist brudt. SLD fik eksempelvis repræsentation i Radio og TV-Rådet, og med Aleksander Hall's udmeldelse af Demokratisk Union (UD) blev SLD største enkeltparti i Sejmen. SLD optrådte som støtteparti for Hanna Suchocka's regering i forbindelse med vigtige afstemninger i parlamentet, fx i forbindelse med mistillidsafstemninger, ligesom vigtige love kun kom igennem parlamentet takket være stiltiende accept fra SLD.

SLD kunne desuden drage fordel af ledernes solide politiske erfaring, den rimelige parti-økonomi samt de mange disciplinerede medlemmer og kernevælgere. SLD kunne finansielt nyde godt af egne bygninger og gode kontorfaciliteter, begge dele arvet fra det gamle system. De fleste andre partier blev i modsætning til SLD ramt hårdt af de ekstremt dyre udgifter til fx leje af lokaler. Faren for beslaglæggelse af bygninger fra myndighederne og betaling af gammel gæld var dog hele tiden til stede.

Politisk come-back

Op til valget i 1993 blev SLD nærmest politisk fredet på grund af "krigene i toppen" inden for Solidaritet og også inden for andre højrepartier. SLD undgik de abstrakte og ideologisk prægede debatter, der kendetegnede højrefløjen, og holdt sig i stedet til helt konkrete politiske emner, hvilket kom partiet til gode. I valgkampen slog SLD på professionalisme, erfaring og

pragmatisme. Partiet søgte at favne så bredt som muligt, tjene helheden og fremstå som et professionelt "catch-all" parti.

Den voksende tilslutning til SLD ved valget i 1993 skyldtes også utilfredsheden med den økonomiske reform ("Balcerowicz-planen"), fx privatiseringer og lukninger af statslige virksomheder. Dertil kom ikke-økonomiske emner så som den katolske kirkes indflydelse, kvindernes position, præsidentens (Walesa) ageren samt politiske stillingsbesættelser. Spørgsmål med tilknytning til kirkens rolle havde at dømme efter meningsmålingerne ret stor betydning for fremgangen⁴².

Nok så vigtigt var, at det med Aleksander Kwasniewski som formand lykkedes SLD at gennemgå en indre transformation og over for vælgerne fremstå som et bredt autentisk socialdemokratisk orienteret parti. Kwasniewski indtog rollen som ledende strateg bag transformationen af kommunist til socialdemokrat. Både som partileder og som præsident arbejdede Aleksander Kwasniewski ihærdigt for "modernisering" og "europæisering" af venstrefløjen. Han forsøgte efter valget i 1993 at få venstrefløjspartiet Arbejdets Union (UP) med i regeringen under henvisning til de forholdsvis små programmatisk og ideologiske forskelle mellem de to partier, men Arbejdets Union (UP) valgte i sidste ende oppositionsrollen. Udgangen blev en flertalsregering sammen med bondepartiet PSL.

I det økonomiske program, "Strategi for Polen", lanceret af finansminister Grzegorz Kolodko, blev lagt vægt på beskæftigelsehensynet, partnerskabstanken og den statslige regulering. I valgkampen havde partiet lovet at fremme en social pagt og social dialog, og den idé blev søgt realiseret gennem Intereseforsøringsrådet, et diskussionsforum med repræsentation fra arbejdsgiverside, fagforeninger og regering.

Holdningerne til centrale politiske emner har skiftet hos vælgerne. Iflg. valgforskeren *Lena Kolarska-Bobinska* har der været en tendens i den polske befolkning til at svinge til venstre under højreregeringer, hvilket i begyndelsen af 1990'erne og sidst i 1990'erne blev afspejlet i fx en lavere tilslutning til privatiseringer. Også kravet om større social ulighed voksede markant under højreregeringer ud fra mottoet om, at Polen ikke havde fået "den kapitalisme vi forestillede os".⁴³

Frem til valget i 1997 blev talt om tre forskellige strømninger eller fraktioner inden for SLD:

- en social-liberal midtsøgende strømning omkring daværende partileder Aleksander Kwasniewski
- en centristisk linie omkring Jozef Oleksy
- og en mere dogmatisk fagforeningsorienteret linie omkring OPZZ og den daværende arbejdsminister Leszek Miller.⁴⁴

⁴² Radoslaw Markowski, Gabor Toka, "Left Turn in Poland and Hungary. Five Years After the Collapse of Communism", *Sisyphus*, 1 (IX), 1993:85-86.

⁴³ Lena Kolarska-Bobinska, "Kapitalizm nie taki, jaki mial byc", *Gazeta Wyborcza* 6.-7.11. 1999, tillægget "Swiateczna" :2

⁴⁴ *Rzeczpospolita* den 20.9., 1993:6.

Den social-liberale fløj opgav den marxistiske økonomiske tænkning og stræbte efter at indføre markedsøkonomi og kapitalisme med klientelistisk præg ("nomenklatur-entreprenørerne"). Opdelingen mellem "liberale" og "ortodokse" var ikke knivskarp og har i øvrigt ændret sig over tid. Iflg. *Aleksander Smolar* befandt SLD sig et eller andet sted "mellem Blair og Jospin". Der blev sjældent talt om socialisme, snarere uforpligtende om ideologi og om et mere "retfærdigt" samfund. I den økonomiske politik har SLD stået for en vis etatisme, dvs. statslig regulering efter princippet om "økonomisk markedsøkonomi, ja, men samfundsmæssig markedsførelse, nej".⁴⁵ Efter overtagelsen af formandsposten slog Leszek Miller ind på den pragmatiske linie, appellerede til middelklassen og støttede markedsøkonomien, medlemskabet af NATO og EU og den amerikanske og engelske Irak-politik.

Venstreprofilen blev som sagt mest udtrykt i spørgsmål med tilknytning til kirken og i holdningerne til den kommunistiske fortid. Partiets vælgere har forholdt sig stærkt kritisk til kirkeledelsens holdning til abort, har krævet ligestilling mellem mænd og kvinder og modsat sig tvungen kristendomsundervisning og anden form for kirkelig indblanding i politik. Efter overtagelsen af regeringsmagten i 2001 blev kritikken af kirken neddæmpet, efter alt at dømme ud fra betragtningen om, at regeringen ikke også havde behov for ideologiske konfrontationer med kirken i en periode med stærkt voksende økonomiske og sociale problemer. Leszek Miller havde også brug for kirken i kampagnen for at skaffe et ja fra vælgerne til optagelsen i EU ved folkeafstemningen i 2003.⁴⁶

Trods de mange forskellige fraktioner lykkedes det at holde sammen på SLD, hvilket som sagt for en stor del skyldtes et ydre pres, fx truslerne om skærpet af-kommunisering ("dekomunizacja"). At SLD har haft en stærk organisatorisk kerne omkring Republikken Polens Socialdemokratiske Parti (SdRP) havde også betydning. SLD kunne under ingen omstændigheder tåle at miste sit nøgleparti SdRP. Derimod bemærkede kun få, at den mere ortodokse gruppe Sammenslutningen af Polske Kommuniste Proletariat ("Związek Komunistow Polskich Proletariat") meldte sig ud af SLD i 1998.

SLD i opposition 1997-2001

I rollen som oppositionsparti til Jerzy Buzeks centrum-højre regering i årene 1997-2001 førte SLD en aktiv og kritisk linie med ensidigt fokus på enkeltsager og med en dygtig udnyttelse af splittelsen inden for regeringen. Mange vælgere tog tilsyneladende godt imod SLD-formanden Leszek Miller's appel om at standse polakkernes alt for mange "indbyrdes borgerkrige. Kræfterne skulle forenes på en konstruktiv måde, sådan som det skete under forhandlingerne om landets nye grundlov.⁴⁷ Efter valget i 1997 og frem til 2002 havde SLD en vælgerandel på over 25 pct., iflg. meningsmålingerne og i den sidste periode op til 2001 valget over de 27 pct. af stemmerne, der var opnået ved valget i 1997.

SLD's konstant høje vælgertilslutning overraskede de fleste. Arbejdets Unions (UP) tidligere leder *Ryszard Bugaj* forklarede det på den måde, at SLD har en stærkt heterogen vælgerskare og et højst uklart program, hvilket har givet partiet gode manøvre muligheder og også gode muligheder for at skifte holdninger i enkeltsager. Han mente ikke, at der var nævneværdige forskelle mellem de borgerlige partiers og SLD's økonomiske programmer. Den politiske kamp blev forskudt til andre planer. I stedet for økonomiske emner blev spørgsmål med

⁴⁵ Interview med Aleksander Smolar, "Prawica, Lewica, Centrum", *Sprawy Polityczne*, (7/8) 2001, Elblag, s. 2.

⁴⁶ Se fx Mariusz Janicki, "Czerwone i czarne", *Polityka* no. 7 (2337), 16.2., 2002

⁴⁷ Interview med Miller i *Rzeczpospolita* 19.4. 1999, "Lewica powinna mieć jedną listę".

tilknytning til det enkelte menneskes frihed og kampen mod nationalismen, manifesteret i pro-EU holdninger, venstrefløjens mærkesager. Globaliseringen har begrænset partiernes handlemuligheder i den økonomiske politik. *Jadwiga Staniszkis* understregede som *Pawel Spiewak* det umulige i at ændre spor i den økonomiske politik⁴⁸. Venstrefløjen er som andre politiske partier blevet underkastet "path-dependency", dvs. den linie der blev lagt i den økonomiske politik lige efter det gamle systems undergang. Der findes kort sagt ingen reelle alternativer til markedsøkonomien, tilpasningen til EU og globaliseringen. Den politiske kamp må i stedet udkæmpes på personplanet, på symbolplanet og omkring enkeltsager.

Fra føderation til parti

Planerne om at omdanne SLD fra en partiføderation til et egentligt parti, et "standardparti" i den klassiske forstand, var af ældre dato, men planerne herom blev fremskyndet af den nye grundlov, iflg. hvilken kun partier og vælgerkomitéer vil kunne stille op ved valg. Her blev konkret henvist til grundloven, hvori der kort og godt står, at kandidater til parlamentsvalg udpeges af politiske *partier*.

149 af 164 medlemmer af Sejmen og 25 ud af de 28 af de valgte senatorer besluttede at gå med over i det nye enhedsparti. En organisatorisk nyskabelse var et særligt politiske programråd. Rådet bestod ikke alene af partimedlemmer, men også enkeltpersoner fra organisationer, der på en eller anden måde samarbejdede med SLD. Rådet fik til opgave at skabe et partiprogram og udvikle en ny politisk profil.

Ved parlamentsvalget i september 2001 var SLD eneste parti, der satsede bredt. Mange virksomhedsejere stemte på partiet for at sikre den fornødne politiske stabilitet og så SLD som et værn mod yderliggående radikalisme, og også en del arbejdsløse stemte på SLD i forventning om nye jobs.

Nedlæggelsen af valgalliancen SLD skete ikke uden intern debat og kritik. PPS-lederen Piotr Ikonowicz ønskede således ikke et enhedsparti, men en fortsat parti-føderation. Det var nærmest en umulighed at nedlægge et parti som Polens Socialistparti (PPS), der havde næsten 100 års historie bag sig, men PPS' muligheder uden for SLD var stærkt begrænsede. Ønsket om parlamentarisk repræsentation havde da også været den primære årsag til, at PPS i sin tid havde meldt sig ind i SLD. Virkningen af PPS' udmeldelse af SLD var til at overse. PPS' synspunkter havde godt nok en vis tilslutning inden for SLD, men Ikonowicz blev betragtet som en belastning på grund af sin kompromisløse stil. Piotr Ikonowicz, der havde været dissident før 1989, har inden for SLD ihærdigt forsvaret de klassiske socialistiske værdier og kritiseret tilnærmelsen til Frihedsunionen (UW).

Kritikken mod det ny SLD kom også inde fra. Den tidligere ministerpræsident Mieczyslaw F. Rakowski udtrykte det på den særlige måde, at SLD godt nok har dygtigere ledere og erfarne administratorer med et godt kendskab til statens anliggender.⁴⁹ SLD var efterhånden blevet et "parti af socialdemokrater i smoking" med en udpræget markedsøkonomisk og vestlig pro-integrationistisk orientering.⁵⁰ Ekspertes og intellektuelle har helt fra starten stået over for

⁴⁸ Bugajs, Spiewaks og Staniszkis synspunkter udtrykkes i Anna Bogusz, Dorota Macieja, Zofia Wojtkowska, "Falszywa lewica", *Wprost*, 18.4., 1999:22-23.

⁴⁹ Anna Bogusz, Dorota Macieja, Zofia Wojtkowska, "Falszywa lewica", *Wprost*, 18.5. 1999:22-23.

⁵⁰ Nævnt af Tomasz Nalecz i rundbordssamtale om venstrefløjens fremtid, "Gdy zabraklo wielkiej wizji", *Gazeta Wyborcza* 29.-30.11.1997:15-18.

populister og proletarisk indstillede partifolk.⁵¹ Faren iflg. Rakowski er, at partiet glemmer de problemer, der mest plager befolkningen i dagligdagen og derved forfalder til ligegyldig ”apparat-snak”. Diskussionerne om omdannelse af SLD til et regulært parti var blot ét af flere eksempler på dette.

Særlig vanskelig var nedlæggelsen af Republikken Polens Socialdemokratiske Parti (SdRP), der som nævnt havde udgjort det gamle SLD’s programmatiske og organisatoriske kerne. Ikke med urette blev fremført, at SdRP gennem årene havde været SLD’s redning, for det havde krævet mod og vilje at gå med i SLD, for i de første år blev medlemmerne udsat for hårde angreb. Efter nedlæggelsen af SLD vil folk med baggrund i SdRP skulle agere på lige fod med medlemmer, der ikke turde være med i SLD i den første farlige periode, og som tilsluttede sig SLD ud fra rene karriereovervejelser. SLD’s endelige organisatoriske struktur og politiske program skulle fastlægges i forbindelse med den første kongres i december 1999. Medlemmerne og parlamentsmedlemmerne skulle herefter beslutte, om de ville gå med over i det nye enhedsparti som *individuelle* medlemmer. I oktober 1999 havde det ny SLD sammenlagt fået 21.000 individuelle medlemmer. I år 2002 var medlemstallet nået op på 115.000, et tal som ingen af de andre partier i parlamentet kom i nærheden af.

På den stiftende kongres i december blev Leszek Miller valgt til formand. Kongressen besluttede, at kvinder skulle udgøre mindst 30 pct. af kandidaterne ved næste parlamentsvalg og mindst 20 pct. i partiets ledende organer, stigende til 50 pct. i år 2007. Den ny organisation blev opdelt i 160 lokale partienheder med 16 koordinatore på voivod-niveau. Hensigten var at opnå bedst mulig dækning territorielt. Organisatorisk fulgte det nye SLD det kendte mønster med en kongres, der tager de langsigtede og overordnede beslutninger og foretager valgene til partiledelsen, et nationalt råd (”Rada Krajowe”), der indkaldes et par gange om året, en form for hovedbestyrelse (”Zasad Krajowe”) og forretningsudvalg (”Krajowy Komitet Wykonawczy”), der indkaldes et par gange om måneden eller måske mere. Derudover blev nedsat et særligt programudvalg, ligesom særlige partikonventer blev indkaldt for at diskutere og fastlægge valgudtalelser og valgprogrammer. I takt med den voksende krise for partiet efter valget i 2001 blev der indkaldt til adskillige ekstraordinære møder.

Wojciech Pielecki mente ikke, at de unge meldte sig ind i SLD ud fra holdninger til fortiden, men mest ud fra deres egne helt personlige holdninger til fremtiden. Fortiden overlod de til historikerne.⁵² SLD var ikke længere blot partiet for pensionister og tidligere medlemmer af det kommunistiske parti (PZPR). 60 pct. af partiets vælgere var under 40 år og havde ikke taget aktivt del i politik under det gamle system. De politiske holdninger var blevet formet i årene *efter* 1989. De har vurderet de politiske partier primært ud fra pragmatiske kriterier, nærmest værdifri. Mange havde forud for medlemskabet engageret sig i den private sektor, havde tidligere stemt på Solidaritet, men forlod ”post-Solidaritet partierne” i skuffelse over deres politiske stil og den førte politik.

At den kommunistiske fortid var ophørt med at spille den store rolle havde iflg. *Pielecki* primært *psykologiske* årsager. Der var et stort udækket behov for en nuanceret og ”kølig” vurdering af fortiden. Befolkningen var blevet overvældet af så store chok og forandringer, at erindringerne om tiden før 1989 var derved trængt i baggrunden. Der var brug for en ny autentisk ”tyk streg over fortiden” efter spansk mønster. En sådan ville efter partiets opfattelse

⁵¹ Mariusz Janicki, Wiesław Władysław, ”Kto wpuscil Leppera?”, *Politika* no. 40 (2318), 6.10. , 2001, s.4.

⁵² Oplysninger i *Rzeczpospolita* den 23.8. 1999: A2 og *Wojciech Pielecki*, ”Trup niezgody”, *Gazeta Wyborcza* 15.11. 1999. Dertil oplysninger under egen samtale med Tadeusz Iwinski, SLD i forbindelse med et arbejdsbesøg i Warszawa den 20.10. 1999.

åbne op for nye og mere frugtbare politiske alliancer, måske et historisk kompromis og et regeringssamarbejde mellem SLD og det liberale Frihedsunionen (UW). SLD's koalitionspotentialer var i princippet stort, barriererne for at realisere potentialer var ikke policy-relaterede, men helt klart *historiske*, dvs. strukturelle. Formanden Leszek Miller mente, at vurderingen af tiden før 1989 skulle være "hård, men retfærdig".

Samarbejde på venstrefløj

Det andet større venstrefløjsparti Arbejdets Union (UP) tog i foråret 1999 et konkret initiativ til venstrefløjens "rundbordssamtaler". Under disse skulle de forskellige grupperinger på venstrefløjens åbent kunne diskutere nye idéer og programmer. To centrale spørgsmål blev formuleret af den tidligere ministerpræsident Włodzimierz Cimoszewicz: Hvordan forener venstrefløjens på bedst mulig måde satsning på økonomisk vækst med idealet om retfærdig fordeling af samfundets goder? Og: Har en ny venstre-regering reelt nogen handlefrihed i den økonomiske politik set i lyset af den stadig stærkere globalisering og den løbende tilpasning af love og regler til medlemskabet af EU?⁵³

SLD følte sig af valgtaktiske årsager nødsaget til at deltage i rundbordsforhandlingerne, da Arbejdets Unions (UP) stemmer let kunne blive udslagsgivende i forbindelse med regeringdannelse efter valget i 2001. Men der blev ikke holdt særlig mange møder mellem de involverede.

Tilnærmelsen mellem SLD og Arbejdets Union (UP) blev i oktober 2000 udmøntet i en aftale om samarbejde i forbindelse med parlamentsvalget i 2001 med fælles kandidatlistor og fælles program. Vigtigst for SLD var at få begrænset stemmepildet. UP lå iflg. meningsmålingerne lige omkring spærregrensen, så faren for at UP igen ikke ville blive repræsenteret i parlamentet var stor. De store partiers mandater blev på grund af den daværende valglov opnået med færre stemmer end mindre partiers. Små partier havde således fordel af at lade deres kandidater stå på de større partiers lister. Samarbejdet mellem SLD og Arbejdets Union (UP) holdt frem til slutningen af 2004, hvor UP valgte at afbryde samarbejdet efter den indre splittelse og den vælgermæssige nedtur for SLD.

Valget i 2001

Mulighederne for at få etableret en centrum-venstre regering efter et nyt valg blev yderligere forbedret gennem valgsamarbejdet mellem SLD, UP og PSL ved regional- og kommunalvalgene i 1998. SLD havde ikke interesse i at fremprovokere et valg til parlamentet før præsidentvalget i år 2000, selv om gode meningsmålinger i efteråret 1999 kunne friste dertil. Regeringens politik blev kritiseret, men ikke for skarpt, og SLD distancerede sig fra de protestdemonstrationer, der blev organiseret i september 1999 af OPZZ og "Selvforsvar" ("Samoobrona").

SLD søgte kort sagt at fremstå som et pragmatisk indstillet parti med helt konkrete forslag til løsning af samfundets problemer, fx arbejdsløsheden og den manglende ligestilling.⁵⁴ Under valgkampen i 2001 blev fokuseret på emner som ligestilling, seksualvejledning, sundhedsreform, eksportfremme og økonomisk støtte til virksomheder der ansætter unge nyuddannede. Et af partiets valgslogans lød: "Lad os vende tilbage til normale tilstande og lad os vinde fremtiden". SLD's fremgang i 2001 skyldtes for en stor del den daværende regerings

⁵³ Dominika Wielowieyska, "Przez morze czerwone", *Gazeta Wyborcza*, 9.3. 1999:16-17.

⁵⁴ Se fx Eliza Olczyk, "Bez ideologii", *Rzeczpospolita*, 31.-3.-1.4. 2001:A4.

uheldige fremtoning i medierne, de dårlige økonomiske konjunkturer og AWS-UW-regeringens fodfejl i forbindelse med forberedelsen og gennemførelsen af de fire store samfundsreformer, fx reformen på sundhedsområdet.

Partiets kandidat Aleksander Kwasniewski blev i efteråret 2000 genvalgt til præsident, hvilket i sig selv styrkede partiets muligheder. Partiet var ikke længere blot en sammenslutning af veteraner fra den socialistiske periode, men havde tværtimod frigjort sig fra mere ekstreme revolutionære grupperinger, eksempelvis "Proletaryat" og "PPS Ikonowicza".⁵⁵ SLD har nydt godt af den hårde kerne af aktivister og solide organisatoriske netværk (Millard, 1999:167-168). Dertil kom støtten fra fagforeningen OPZZ og de økonomiske fordele af kontakter til dele af den private sektor. Omskabelsen af SLD til et standardparti frigjorde desuden SLD fra afhængigheden af fagforeningen OPZZ.

Billedet af partiet har over hele perioden været asymmetrisk, idet partier i opposition til SLD har haft svært ved at anerkende SLD som et parti af "standardtypen". Som fremgået blev selve overgangen fra en valgalliance til et egentligt parti gennemført forholdsvis gnidningsfrit og i hvert fald uden negative følger for vælgeropbakningen. Også det regionale og lokale fundament har været forholdsvis solidt. Over halvdelen af landets kommuner og regioner blev efter de kommunale og regionale valg i 1998 styret af SLD alene eller SLD-ledede koalitioner. Af de 16 voivod'er blev efter 1998-valget de 9 ledet af SLD, og 135 af de 235 powiaty'er havde en SLD'er som deres borgmester.

Omkring årtusindeskiftet fremstod SLD som det stærkeste parti med en professionel organisation og med en catch-all profil. Partiet kunne støtte sig til udstrakt professionalisme og erfaring og en god evne til strategisk tænkning og godt lederskab. Partiet havde strukturerne, pengene og "maskineriet" til at vinde valgene. Før valget i september 2001 viste meningsmålinger, at SLD-UP ville kunne opnå flertal alene i det nye parlament, resultatet var noget lavere end forventet (41 pct.) og ikke tilstrækkeligt til at opnå et flertal i parlamentet på grund af den forudgående ændring i valgloven i retning af rent forholdstalsvalg, gennemført af den forrige Solidaritet-ledede regering.

Det lykkedes dog SLD-UP at få stablet en flertalsregering på benene i samarbejde med bondepartiet PSL, men regeringskonstruktionen var helt fra starten ustabil og holdt da heller ikke perioden ud. Som regeringsbærende kom SLD snart til at stå over for svære, ja næsten uløselige problemer, frem for alt det alt for store underskud på statsbudgettet og den stærkt voksende arbejdsløshed.

Nedturen efter 2002-valget

Problemet for den ny "post-kommunistiske" regering var at få dæmpet utilfredsheden i befolkningen, skabt realistiske forventninger i befolkningen og højnet kvaliteten i lovgivningsarbejdet og i ministrenes embedsførelse. Den ny SLD-UP-PSL regering lagde ud med beskæringer i statsbudgettet for 2002. Samtidig hermed blev lanceret et program for "vitalisering" af økonomien med lempelser af pengepolitikken, igangsættelse af infrastrukturprojekter, afbureaukratisering, ændringer på sundhedsområdet, begrænsning i pensionisters muligheder for at tage arbejde og ændringer i arbejdsmarkedslovgivningen, hvorefter virksomhederne lettere ville kunne ansætte og skille sig af med uønsket arbejdskraft. Der blev derudover givet en særlig støtte til unge igangsættere efter mottoet

⁵⁵ Janusz A. Majcherek, "SLD, między Balcerowiczem a Miczurinem", *Rzeczpospolita* 12.9. 2000, s. A10.

”Frem for alt igangsættelse” i den hensigt at få reduceret den høje ungdomsarbejdsløshed. Desuden blev EU-medlemskabet kraftigt opprioriteret uanset den stærkere EU-skeptiske repræsentation i det nye parlament.

I foråret 2003 opstod uenighed mellem de to økonomiske ministre Jerzy Hausner og Grzegorz Kolodko om de rette midler til vitalisering af økonomien og sikring af større økonomisk vækst. Hvor finansministeren (Kolodko) skelede til statens finanser og tilpasningen til Maastricht-kriterierne, var økonomiministeren (Hausner) indstillet på at fremme den økonomiske vækst gennem øget indenlandsk efterspørgsel og derved udskyde opfyldelsen af Maastricht-kriterierne.

Den høje prioritering af den økonomiske politik og medlemskabet af EU medførte, at ideologiske spørgsmål som fx kritik af den katolske kirke blev neddæmpet, i hvert fald så længe polsk økonomi havde problemer, og optagelsen i EU endnu ikke var en realitet. Hvorvidt projektet for genrejsning af polsk økonomi ville lykkes, var dog usikkert. Allerede de regionale og kommunale valg i november 2002 afslørede, at SLD's vælgerandel var vigende, især i de store byer, hvor SLD tabte flere borgmestervalg.

Bedre blev det ikke med Rywin-affæren (eller medie-skandalen ”Rywin-gate), hvor der blev fremsat konkrete beskyldninger med involvering af statsministeren. Senere fulgte nye skandaler rejst via pressen, værst Orlén-sagen, der dybest set drejede sig om korrupsion og kriminelle netværk i den økonomiske ”gråzone” mellem staten og den private sektor, og ”ny-gamle” forbindelser mellem partiledelserne og personer med tidligere tilknytning til sikkerhedstjenesten under det gamle system.

Nederlaget ved lokal- og regionalvalgene i 2002 skulle blive et vendepunkt. Det ophørlige dyk i vælgertilslutning og bondepartiet PSL's udtræden af regeringen bevirkede i øvrigt, at Leszek Miller i samråd med præsident Aleksander Kwasniewski besluttede at afholde nyvalg til parlamentet allerede i juni måned 2004 samtidig med det første polske valg til Europaparlamentet. Om regeringen kunne overleve så længe afhang dog af, om der kunne skaffes et flertal i Sejmen for statsbudgettet for 2004. Beslutningen om valg i utide blev imidlertid ændret efter ja'et ved folkeafstemningen om EU-medlemskabet i juni 2003 og den efterfølgende tillidsafstemning i parlamentet, som Miller vandt.

Nedturen i meningsmålingerne var dog ikke standset hermed, heller ikke med regeringens hårde linie i spørgsmålet om stemmevægte inden for EU i forbindelse med forhandlingerne om EU's forfatningstraktat. Krisen i partiet blev derfor af indlysende grunde også et centralt tema på SLD's 2. kongres sidst i juni 2003. Forud var gået en intens debat i partiet om årsager til regeringens lave tilslutning i befolkningen. På kongressen lykkedes det Leszek Miller at blive genvalgt til formandsposten uden modkandidat og med 625 stemmer ud af 777 afgivne stemmer, hvilket var et varsel om en betydelig modstand mod Miller's ledelse af regeringen og partiet, og det til trods for at Miller i sin tale til kongressen øvede selvkritik, hvad angik regeringens ledelse og den førte politik.

For at sikre sig imod nye politiske skandaler lod SLD i efteråret 2003 gennemføre en revurdering (”screening”) af partiets medlemmer, hvorefter hvert medlem skulle udfylde nye skriftlige medlemskabsdeklarationer og skemaer om personlige oplysninger. I 2003 havde SLD omkring 150.000 medlemmer, efter oplysninger i begyndelsen af 2004 menes omkring 80 pct. at være forblevet medlemmer efter screeningen, senere faldt antallet dog til omkring

80.000 på grund af afgangen af medlemmer til det nye konkurrerende SDPL.⁵⁶ Screeningen betød, at ikke blot politiske belastede personer forlod partiet, men også en del ”fiktive” medlemmer og medlemmer, der havde overvejet medlemskabet og med screeningen ”fik chancen” for at tage den endelige beslutning. Derudover blev taget beslutning om bedre skoling af partiets medlemmer, fx i at kommunikere bedre med pressen.

Splittelsen og oprettelsen af SDPL

Fortsat nedgang i meningsmålingerne for SLD kunne inspirere andre, eksempelvis den langt mere populære præsident Aleksander Kwasniewski, hvis embedsperiode ville udløbe i 2005, til at oprette en ny centrum-koalition. I efteråret 2003 blev således med støtte fra præsidenten fremsat planer om en særlig uafhængig borgerliste i forbindelse med det første EU-valg med polsk deltagelse. En sprængning af SLD blev betragtet som sandsynlig, dersom meningsmålingstallene nærmede sig 10 pct. Sidste udvej kunne være afsættelse af Leszek Miller og valg af ny formand for partiet i et desperat forsøg på at redde partiet fra at lide samme skæbne som Valgaktion Solidaritet (AWS). Dette blev i første omgang kategorisk afvist af Miller, men i februar 2004 gav Leszek Miller efter for presset og valgte ”Schröder-modellen”, dvs. at trække sig fra partiformandsposten. Hans begrundelser var tre, at partiet behøvede ekstra organisatorisk kraft for at forberede sig godt til EU-parlamentsvalget i juni 2004, at den indre ”patologi” i partiet måtte begrænses, hvilket krævede en ny mand på lederposten, og at de store arbejdsopgaver som ministerpræsident, frem for alt at den opgave at få tilstrækkelig opbakning til de økonomiske planer vedtaget i parlamentet, krævede så mange kræfter, at der ikke var tilstrækkeligt med tid til at varetage formandsposten på betryggende måde.

I parlamentet kunne ikke umiddelbart skaffes et flertal for en ny SLD-person på posten som ministerpræsident. Så den post skulle Miller efter hensigten beholde indtil næste valg. Men fortsat nedgang i vælgertilslutningen tvang også Leszek Miller bort fra ministerpræsidentposten. Som ny ministerpræsident udså præsident Aleksander Kwasniewski den tidligere finansminister Marek Belka, der var faglig kompetent til jobbet, men politisk kontroversiel og med en for teknokratisk stil.

Marek Borowski’s fraktion inden for SLD brød i marts 2004 officielt med SLD og oprettede derefter et nyt socialdemokratisk parti med navnet *Polens Socialdemokratiske Parti (SDPL)*. Programmæssigt afveg det nye parti ikke særlig meget fra det gamle SLD, men de traditionelle socialdemokratiske mærkesager blev opprioriteret. Der blev fra det nye partis side lagt op til forsvar for klassiske socialdemokratiske værdier med krav om bedre styringsmåde (”better governance”, ”en sundere stat”, mindre korrupsion), færre politiske udnævnelser og åbne stillingsopslag. Det der adskilte mest var nok, at SDPL bestod af ”ikke-Miller-folk”, for partiet skulle have et nyt og ”rent kartotek”.

SLD’s III kongres og tiden efter

Efter oprettelsen af SDPL krævede flere i SLD en skærpet venstrefløjslinie, eksempelvis med afstandtagen fra krigen i Irak med en tidsplan for tilbagetrækning af de polske tropper, løfter om lønforhøjelser og flere sociale ydelser, højere stipendier til studerende og færre skattefordele for velhavende samt en mere anti-kirkelig kurs, alt sammen manifesteret fx i forbindelse med en stribe særlige programkonferencer, der fandt sted i månederne op til

⁵⁶ Oplysninger i interview med Jerzy Wiatr, *Gazeta Wyborcza* 19.1. 2004:19 (”Miller az do kleski”) samt i *Polityka* nr. 2 (2486), 15 januar 2005:38.

december-kongressen. Den kongres skulle efter planen løse ledelsesproblemerne i partiet og vedtage en holdbar strategi frem til valget i 2005.

På SLD's kongres i december 2004 blev Jozef Oleksy valgt til formand for partiet efter kampvalg med Krzysztof Janik. Men uenighederne i partiet ophørte ikke hermed. Janik's gruppe, der mest bestod af taberne på kongressen, frygtede at SLD med valget af Oleksy ville gå hen at blive en "politisk sekt" og svarede igen med at oprette endnu en politisk fraktion, betegnet "*Platformen for Socialdemokratisk Fremtid*", som kunne ses som en pressionsgruppe eller regulær opposition inden for partiet.

Som påpeget af sociolog og politolog fra Warsawas universitet, *Tomasz Zukowski*, har der i SLD eksisteret to forskellige vælgerfløjsholdninger, den ene har været *kulturelt* funderet med kritik af den katolske kirkes indflydelse, støtte til en friere abortlovgivning etc., den anden *socialt* funderet med ønske om mere statslig regulering og opretholdelse af allerede erhvervede velfærdsgoder. Med nedturen i vælgertilslutning mistede SLD frem for alt de socialt indstillede kernevælgere. De, der fortsat engagerede sig politisk, valgte i stort tal at gå over til Lepper's populistiske parti "Selvforsvar" (Samoobrona), måske Lov og Retfærdighedspartiet (PiS), der efterhånden kom til at stå stærkere i meningsmålingerne.⁵⁷ Meningsmålinger i foråret 2005 viste, at SLD risikerede at glide ud af parlamentet.

I et desperat forsøg på at redde partiet og undgå at falde for spærregrænsen trak hele partiets ledelse sig tilbage fra deres poster, inklusiv formanden Jozef Oleksy, og indkaldte til et ekstraordinært konvent 29. maj med det formål at få indsat en ny og mindre politisk belastet ledelse frem til valget i september 2005 og få vedtaget et nyt valgprogram. På konventet blev den hidtidige landbrugsminister og kun 31-årige *Wojciech Olejniczak* valgt til ny partileder efter Jozef Oleksy efter kampvalg med partiets hidtidige generalsekretær Marek Dyduch, der på den post blev erstattet af Grzegorz Napieralski. Samtidig hermed blev den hidtidige forsvarsminister Jerzy Szmajdzinsky kørt i stilling som partiets nye præsidentkandidat. Alt dette var et led i planen om at få indgået et valgsamarbejde med det konkurrerende SdLP og derved forhindre realiseringen af det allerværste scenarie efter 2005 valget, at ingen af de socialdemokratiske partier blev repræsenteret i det nye parlament. Olejniczak fastholdt sit krav om en tilbunds gående "udrensning" og fornyelse inden for partiet, og truede i juni måned, kort tid efter overtagelsen af formandsposten med at trække sig tilbage, hvis partiets stærke regionale ledere ("baronerne") ikke blev sat helt uden for indflydelse.

På partikonventet i juni 2005 erklærede han, at der for SLD ikke blot er tale om et generationsskifte, men også om en ny venstrefløjssidentitet. Samtidig gentog Olejniczak den gamle tese om, at godt nok var det gamle system værd at fordømme, men der var ikke grund til at fordømme de mange, der dengang udførte loyalt arbejde til nytte for det polske ssamfund. Forinden havde partiet allieret sig med fagforeningen OPZZ og Venstreunionen (UL), ligesom der blev talt om samarbejde med en række andre mindre venstrefløjssammenslutninger. En inderkreds med forbindelser til den afgående præsident Aleksander Kwasniewski blev mere politik-bestemmende i takt med at 2005 valget nærmede sig.

Problemerne med at få opbakning til upopulære økonomiske indgreb kom SLD til at dele med flere andre europæiske socialdemokratier fx Schröder's i Tyskland, Blair's i England og Spidla's i Tjekkiet. Sværest var at få fjernet indtrykket hos vælgerne af at være "skandalernes

⁵⁷ Interview med Zukowski i *Gazeta Wybrocza*, 26.2.2004:3.

parti". *Rywin-sagen* og *Orlen-sagen* blev udnyttet til det yderste af oppositionen, og godt bakket op af store dele af pressen. Iflg. *Janusz Rolicki* var problemet den byzantinske form for organisering af partiet med næsten al magt koncentreret om en snæver "kaste" og rådgivere og med tætte forbindelser til sikkerhedstjenesten under det gamle regime. Værst var nok, at partiet intet havde at tilbyde de svagest stillede grupper.⁵⁸

2005-valget: både nederlag og sejr

Små lyspunkter kunne dog øjnes forude. Således kunne Belka's overgangsregeringens noget større popularitet og Lov og Retfærdighedspartiets (PiS) voldsomme fremfærd med krav om yderligere "udrensninger" af postkommunister og med krav om direkte forbud mod SLD måske give partiet et mindre løft ved valget i 2005. Valget i 2005 ville dog iflg. alle meningsmålinger med sikkerhed føre til regeringsskift med Borgerplatformen (PO) og Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) i nøglespositionerne og i fælles regering. Selve valget gik bedre end forventet at dømme efter meningsmålingerne, der gik forud, men partiet havde måttet bruge en stor del af valgkampen på at undskylde sig selv og love bod og bedring. SLD opnåede godt 11 pct. af stemmerne eller klart over spærregrænsen. Støtten fra præsidenten (Kwasniewski) og frygten for total højredominans gav flere stemmer. Det forhold, at de mest korrumperede politikere ikke stillede op ved valget, hjalp på stemmetallet.

Valget blev således noget af en succes for fornyerne og i særdeleshed den yngre generation omkring Olejniczak. Det konkurrenede SDLP blev ikke betragtet som et reelt alternativ for ret mange vælgere. Måske kunne planerne om, at inkorporere SDLP og Demokratisk Parti (PD) genoplives efter valget, selv om de to partier ikke var meget for at inddrage SLD i deres indbyrdes samarbejde. Med SDLP's godt tre pct. af stemmerne stod den samlede socialdemokratiske venstrefløj trods tilbagegangen trods alt for 16 pct. af stemmerne, og lægges dertil Demokratisk Parti (PD) er stemmeandelen omkring 20 pct., trods alt ikke et helt ringe udgangspunkt. Cimoszewicz tilbagetræden fra præsidentvalget gav uundgåeligt Marek Borowski flere stemmer ved præsidentvalget, men ikke nok til at gå videre til anden valgrunde. I anden valgrunde af præsidentvalget forholdt partiet sig neutralt, men de fleste SLD-vælgere foretrak helt givet den liberale Donald Tusk

Med Wojciech Olejniczak, og måske også tidligere præsident Aleksander Kwasniewski, ved roret fik partiet en ny personprofil og en ny stil, men spørgsmålet er, om det nye SLD vil være i stand til at udfordre det nye borgerlige flertal i Polen med en anden ideologi, et helt andet projekt og et *alternativt program*. Og her kniber det. SLD hører hverken til den "solidariske" EU-kritiske, markeds skeptiske og antikommunistiske fløj, repræsenteret især ved PiS, eller den neoliberale, repræsenteret ved Borgerplatformen (PO). Hvor den "tredje vej" konkret går hen, kan være svært at få øje på. De traditionelle venstrefløjsholdninger med modstand mod kirkens indflydelse og forsvar for velfærdsstaten blev dysset ned under SLD-regeringerne og erstattet af en pragmatisk linie med vægt på fastholdelse af magten. Også SLD har været ude af stand til at bryde kirkens hegemoni i spørgsmål om fx abort og religionsundervisning. Men afstand fra kirkens meget stærke indflydelse i den polske dagligdag ville ellers være et spørgsmål, hvor venstrefløjen kunne udfylde et tomrum og derved skaffe sig vælgere.

Finansielt kom SLD ikke dårligt gennem valgkampen. Med 55 medlemmer af parlamentet får partiet 7 mio zł i partitilskud, der blev brugt meget få penge på præsidentvalgkampen, og den organisatoriske infrastruktur er ganske robust. Det kan være problematisk, at formanden

⁵⁸ Janusz Rolicki, "Zmierzch postkommunizmu", *Gazeta Wyborcza* 7. december 2004:18-19.

(Olejniczak) lod sig vælge til den nærmest "apolitiske" post som viceformand for Sejmen og overlod lederskabet i parlamentsgruppen til en tidligere forsvarsminister (Szmajdzinski). Men skal SLD vende tilbage til magten på et eller andet tidspunkt, må konkretiseres over for vælgerne, hvori det "venstreorienterede" ("lewicowosc") består og give et bud på bedre regeringsforvaltning og derved definitivt lægge "arven fra Leszek Miller" bag sig. Den teknokratiske ufolkelige stil må også høre op.

En tilnærmelse til det liberale Borgerplatformen (PO) kunne ikke helt udelukkes. Under et besøg i Bruxelles kort efter 2005 valget sagde Olejniczak selv, at der helt grundlæggende ikke er noget til hindring for et nærmere samarbejde mellem SLD og Borgerplatformen (PO) efter mønstret, som har været kendt i Ungarn, hvor socialister og liberale har været i regering sammen. Et formaliseret samarbejde med det liberale Borgerplatformen (PO) var dog ikke muligt. Borgerplatformen (PO) gjorde i hvert fald alt for at ignorere SLD, og SLD selv understregede, at Borgerplatformen (PO) ikke kunne erstatte venstrefløjen, når det gjaldt centrale emner som frihed, social lighed og tolerance.

Bedre så det ud for SLD med hensyn til en forståelse med udbryderne fra SDLP og måske også Demokratisk Parti (PD). Med udsigt til muligt et nyvalg allerede i foråret 2006 og med fare for stemmespild indledte de to socialdemokratiske partier i begyndelsen af 2006 forhandlinger om et regulært valgsamarbejde, og sammen med PD og SDLP udsendte SLD i maj 2006 en fælles erklæring, hvori der i stærke vendinger blev advaret om truslerne mod demokratiet efter Ligaen af Polske Familier's (LPR) og Samoobrona's indtræden i regeringen. I forbindelse med lokalvalgene i efteråret 2006 blev etableret en bred koalition mellem SLD, SDPL, PD, UP, OPZZ og andre venstrefløjsgrupperinger. Fortsatte "krige i toppen" mellem beslægtede venstrepartier og mellem "gamle" og "nye" politikere inden for SLD selv var under alle omstændigheder ingen farbar vej, som sagt af *Janusz Rolicki* kun vejen ned under spærregrænsen.⁵⁹ Risikoen for at blive overset af vælgerne var alvorlig nok.

I meningsmålinger igennem 2006 lå SLD ikke meget over spærregrænsen på fem pct., men dette var også tilfældet før valget i 2005, hvor partiet trods alt endte med at få godt 11 pct. af stemmerne.

UNGARN:

Blandt de fire centraleuropæiske lande har Ungarn haft det mest stabile partisystem. Formatet har over hele perioden siden 1990 været et moderat flerpartisystem med bevægelse i retning af et bipolært tre- eller firepartisystem med Socialistpartiet (MSZP) og FIDESZ som de to stærke poler. Årsagen til stabiliteten skal dels findes i det liberale kommunistiske system frem til 1989, dels i valglovens og grundlovens bestemmelser. Fra midten af 1980'erne var de ungarske kommunister begyndt at lytte mere til vestlige regeringer og institutioner end til myndighederne i Moskva, og allerede fra 1987 blev det muligt at skabe uafhængige politiske foreninger og sammenslutninger. Partierne fik således god tid til at organisere sig før det første frie valg i 1990. De fire partier, der gennemgås i det følgende, Socialistpartiet (MSZP), Alliancen af Frie Demokrater (SZDSZ), Ungarns Demokratiske Forum (MDF) og FIDESZ

⁵⁹ Janusz Rolicki, "SLD jeszcze pod wozem", *Gazeta Wyborcza* 22.11. 2005:23.

stillede op både ved det første frie valg i 1990 og også ved det seneste i 2006. Partiernes størrelse varierede ganske meget over tid, men ikke partinavnene.

Det ungarske Socialistparti (MSZP)

Socialistpartiet i Ungarn (MSZP) blev i udgangssituationen regnet for at være partiet, der bedst repræsenterede kontinuitet tilbage til tid, uanset at det gamle kommunistiske parti hurtigt blev opløst og et afløserparti dannet. I oktober 1989 blev det gamle kommunistiske parti, Ungarns Socialistiske Arbejderparti (MSMP), sprængt, da den reformvenlige fløj brød ud og derefter oprettede det nye Ungarns Socialistiske Parti (MSZP). Det gamle kommunistiske parti fortsatte under Gyula Türmers ledelse, men hans "beton" arbejderparti var ikke i stand til at klare ikke-spærregrænsen. I 1989 havde det kommunistiske parti haft 700.000 medlemmer; en måned efter sprængningen blot 30.000. Det typiske partimedlem var midaldrende, mand, by-intellektuel og over halvdelen med universitetsuddannelse. Kun omkring 20.000 ud af 800.000 medlemmer i det gamle kommunistiske parti fulgte med over i det nye Socialistparti (MSZP). Det hele skete ret udramatisk.

Mange reformkommunister havde i 1980'erne været aktive i forbindelse med opløsningen af det gamle system, især efter partikongressen i 1988, hvor János Kádár blev tvunget til at trække sig tilbage. På grund af liberal myndighedsudøvelse var det socialistiske princip ikke blevet bragt i dyb miskredit. Sagt med andre ord var der fra vælgernes side ikke tale om uigenkaldelig forkastelse af al statslig indgriben i økonomien og social omfordeling. Dette talte i sig selv for at gå forsigtigt frem.

De ungarske kommunister var ikke troende marxister. De troede frem for alt på magten og så i partikortet et middel til at komme frem i samfundet. Kort sagt optrådte mange opportunistisk og ikke-ideologisk, i øvrigt en udbredt overlevelsestrategi i det nye post-kommunistiske Østeuropa (Richard Rose, i Andorka m.fl., 1999:199).

Politisk profil og program

Socialistpartiet (MSZP) forsøgte fra start at fremstå som et godt institutionaliseret socialdemokratisk parti af den vesteuropæiske type. Ideologien blev stadig mere "moderne" og stilen teknokratisk. Den gamle "goulash"-kommunistiske og klassiske socialdemokratisme med en "fake modernity" velfærdsstat og bløde budgetgrænser kunne under ingen omstændigheder føres videre. Partiet havde derfor intet andet valg end at agere "ægte modernizers" (Bozóki, 2002:4-5). De stod samlet omkring fælles symboler, adfærdsmønstre, interaktion og et fælles politisk sprog understøttet af personlige netværk og forbindelser. Sammenholdet blev fremmet af fælles politisk stil og et fælles verdenssyn med klar afgrænsning i forhold til andre partier og værdisystemer (Körösényi, 1999:78).

Den sidste socialistiske regering havde ikke alene introduceret økonomiske og politiske reformer på hjemmefronten, men i 1989 også medvirket til staten DDR's undergang gennem at give østtyske turister ret til at rejse videre til Vesttyskland, hvilket gav Ungarn betydelig good-will i Bonn og Berlin.

På tidspunktet for oprettelsen havde MSZP så at sige standset på "halvvejen" mellem Kádár-periodens reformkommunisme og "ægte" socialdemokratisme i vest, men bevægede sig derefter hurtigt i den sidstnævnte retning. Partiet så sig selv som arvtager til den progressive tænkning inden for den reformkommunistiske bevægelse med den moderne provestlige

demokratiske socialisme som mål. Ønsket var afslutte det projekt, der blev påbegyndt i slutningen af 1989 og som havde *modernisering* og *europæisering* som mål.⁶⁰ Ordet ”modernisering” erstattede som sagt i vid udstrækning ordet ”socialisme”, men partinavnet blev trods alt fastholdt. Målet var at ”perfektionere” demokratiet og den type markedsøkonomi, der var introduceret sidst i 1980erne men aldrig bragt til afslutning. Sagt med andre ord, afgørende for partiet var at ”make the system work”. Målet var iflg. regeringens talsmand *Zoltan G. Gal* at skabe et moderne, europæisk Ungarn, og et vigtigt middel hertil var reformer af velfærdssystemet.⁶¹ Centralt stod også ønsker som en retsstat, social markedsøkonomi samt sikring af de ungarske mindretals rettigheder i nabostaterne.

I udgangssituationen opgav Socialistpartiet (MSZP) ikke formelt det marxistiske idégrundlag, men i den førte politik var uenigheden med det regerende Ungarns Demokratiske Forum (MDF) ikke iøjnefaldende. Partiet appellerede mindst lige så meget til velstillede teknokrater som til arbejdere og socialt truede. Set over hele perioden siden 1989 har partiet fået en del stemmer blandt virksomhedsledere, hos den ”moderniserende” nomenklatur og også blandt mange veluddannede og blandt sociale tabere.

Socialistpartiet (MSZP) ansøgte tidligt om optagelse i den socialdemokratiske Socialistisk Internationale (SI). I første omgang måtte partiet nøjes med observatørstatus, men mødet i Socialistisk Internationale (SI) i Budapest i december 1994 indstillede, at MSZP blev optaget som fuldt medlem med virkning fra 1996. Takket være medlemskabet af SI blev partiet af vesteuropæiske socialdemokrater betragtet som tilstrækkelig autentisk, reformvenligt og europæisk indstillet.

Fremgangen

Ved valget i 1990 opnåede partiet 9 pct. af pladserne i parlamentet, hvilket var noget skuffende, da partiet iflg. meningsmålingerne havde landets mest populære politikere i ryggen, ikke mindst den daværende ministerpræsident Miklos Nemeth. Men MSZP blev ved valget trods alt fjerde største parti.

Ved valget i 1994, hvor MSZP opnåede absolut flertal i parlamentet, fik partiet særlig stor støtte fra arbejdere og arbejdsløse. Tesen om at ændre Ungarn fra ”soft socialism” til ”soft capitalism” faldt i god jord hos mange. Også det nationale spørgsmål havde betydning for sejren. Her var mange vælgere godt utilfredse med MDF’s nationalistiske politik og Husmandspartiets (FGKP) restitutionskrav. Valgsejren i 1994 kom ikke som den store overraskelse for omverdenen, heller ikke for partiet selv, der nærmest blev båret frem af utilfredsheden med Antall-regeringens politik.

Socio-økonomiske emner havde en betydning for valgresultatet, fx ønsket hos mange vælgere om reguleret markedsøkonomi og ændringer i privatiseringspolitikken. Lederne slog desuden på deres ”erfaring” og ”kompetence” som alternativ til Antall-regeringens moral og identitetspolitik. På det økonomiske område havde der under MDF-regeringen nærmest været tale om ”non-policy”, for så vidt som regeringen ikke turde gribe ind over for det stærkt voksende underskud i udenrigshandelen og deraf følgende øget gældsætning. Socialistpartiet (MSZP) overtog derfor en tung økonomisk arv.

⁶⁰ Barnabas Racz, ”The Hungarian Socialists in Opposition: Stagnation or Renaissance”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 52, No. 2, 2000:319-347.

⁶¹ MTI 21.1.2004, ”Cabinet Debates Legislative Programme for First Half of Year”.

I opposition til den siddende MDF-ledede regering lykkedes det for Guyla Horn, ganske som for Aleksander Kwasniewski i Polen, at omskabe sit socialistiske parti til et disciplineret, konkurrencedygtigt og pragmatisk nærmest a-ideologisk parti. Kort sagt forblev linien teknokratisk-pragmatisk (Ágh, 2002:276). Medlemstallet faldt fra 800.000 i det gamle kommunistiske parti og helt ned til 30-40.000 i det nye Socialistparti (MSZP). Partiets faste stab blev indskrænket til 35-40 personer mod flere hundrede i perioden før 1989. Partiapparatet skulle herefter koncentrere sig om bedre organisation og planlægning og ikke som før tage stilling til de mere dagsaktuelle spørgsmål⁶².

MSZP opnåede flertal alene ved valget i 1994, men valgte alligevel at gå i regering sammen med det liberale Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ). Aftalen med SZDSZ kunne derfor med rette betegnes som et historisk kompromis. Vælgerstøtten til Socialistpartiet (MSZP) var i den indledende periode i høj grad bestemt ud fra tidligere medlemskab af det kommunistiske parti. Dette ændrede sig senere. Totredjedele af ikke-faglærte arbejdere stemte på MSZP ved 1994-valget, heraf havde 90 pct. aldrig før været medlemmer af det kommunistiske parti. I Polen havde tilhørsforholdet til Solidaritet været vigtig for stemmeafgivningen,⁶³ men fagforeningerne spillede ikke samme centrale rolle i Ungarn. Nostalgien, længslen efter det gamle system, fandt vi ikke kun i befolkningsgrupper, der havde mistet social og økonomisk status under Jozef Antall's regering, men også blandt velstillede, der var utilfredse med den borgerlige regerings ledelsesstil og den førte politik.

Vælgerandelen har over hele perioden været særlig stor i landets nordøstlige områder, fx i Miskolc-området, hvor arbejdsløsheden var særlig høj, samt i områderne omkring byen Szeged. Szeged var en universitetsby, men historisk enestående, da mange fattige havde indvandret til byen tilbage i det 19. århundrede fra den nordlige del af landet og derefter skabt en stærk socialistisk tradition. Mange statsansatte i byen tilhørte arbejderklassen og havde traditionelt stemt socialistisk (Derleth, 2000:228).

De forskellige platforme

Ganske som SLD i Polen er det ungarske Socialistparti (MSZP) blevet opdelt i fraktioner og platforme. Frem til valget i 1998 blev talt om henholdsvis en *social-liberal*, en *folkelig-national*, en *venstreorienteret* retning. En "konservativ" venstrefløj med en "old working class orientation" er stillet over for en centristisk fagforeningslinje orienteret mod offentligt ansatte, og en reformistisk pro-kapitalistisk linje er også blevet sat over for en anti-kapitalistisk venstretendens. I partiet fandtes på den ene side dem, der var engageret i regeringssamarbejdet med de liberale, og på den anden side dem, der var knyttet til privatiserede virksomheder og koblet til det politiske system takket være uformelle netværk.

MSZP kunne her ud fra betragtes som en løs alliance af forskellige grupper og synspunkter, måske et konglomerat af kristelig-demokratiske, klassiske socialdemokratiske og post-kommunistiske strømninger. De forskellige "platforme" blev ikke alene accepteret, men ligefrem opmuntret betragtet som et middel til at undgå splittelse i perioder med tilbagegang på grund af upopulær lovgivning⁶⁴. MSZP kunne måske betragtes som en "koalition af

⁶² Zoltan D. Barany, "The Fate of the Left", *RFE Research* 7.9. 1990:16.

⁶³ Radoslaw Markowski, Gabor Tóka, "Left Turn in Poland and Hungary, Five Years After the Collapse of Communism", *Sisyphus*, i (IX), Warszawa, 1993:88.

⁶⁴ Barnabas Racz, "The Hungarian Socialists in Opposition: Stagnation or Renaissance", *Europe-Asia Studies*, Vol. 52, No.2: 327, Racz henviser bl.a. til udtalelse af lederen af venstre-platformen Sándor Balogh i *Népszabadság*, 14. Oktober 1997.

koalitioner” og en afspejling af det ungarske samfund som helhed (Ágh, 2002:277). Partiet indtog i hvert fald en ”above class” karakter både hvad angår ideologi (pragmatisk) og vælgertilslutning (”catch-all” træk) (Körösenyi, 1999:49).

Inden for partiet blev også oprettet tre ”post-moderne” og vestligt orienterede platforme, en ”Venstreblok”, en ”Socialistisk Platform” samt en fraktion under navnet ”Socialdemokratisk Sammenslutning”. I foråret 2001 blev oprettet en ny internetbaseret partiplatform for politisk debat. Venstreplatformen forsøgte at udfordre ledelsen gennem forskellige debatoplæg, men den moderate social-liberale og nærmest apolitiske teknokratiske linie havde overtaget. Det indre partiliv blev takket være platformene mere levende og demokratisk end set i flere af de andre partier. Partiet var jo på grund af fortiden ikke ”født demokratisk”, så partiet måtte gøre sig ekstra anstrengelser for ikke over for omverdenen at fremstå som ”betonkommunistisk”. Partilederen Guyla Horn måtte så på bedst mulig vis balancere mellem de forskellige grupper og søge at fastholde partidisciplinen.

De forskellige fraktioner i partiet udgjorde ikke veto-grupper, men snarere politik-skabende fraktioner. Partidisciplinen har derfor været høj over hele perioden. Både i opposition og i regering blev den politiske linie bestemt af en inderkreds af pragmatisk indstillede teknokrater og reformkommunister. Den klassiske faforeningslinie har således kun haft begrænset indflydelse.

Partiorganisationen

Den højeste myndighed i partiet var sidst i 1990’erne partikongressen, der valgte et præsidentskab med 9-15 medlemmer, som stod for arbejdet i partiet, parlamentsgruppen og i regeringen. Mellem partikongresserne virkede den nationale komité (”vázasztmány”) som en hovedbestyrelse dog kun med rådgivende funktioner, dvs. forholdsvis begrænset indflydelse på den daglige politik. To tredjedele af medlemmerne af den nationale komité blev valgt af lavere partiorganer, mens ca. en tredjedel blev ”inviteret” eller valgt blandt forskellige formelt upolitiske sociale og politiske grupper uden for partiet.

I opposition til FIDESZ og Viktor Orban fik Socialistpartiet (MSZP) i perioden 1998-2000 tilgang af godt 5.000 nye medlemmer, fortrinsvist unge og godt uddannede (Ágh, 2002:284). Medlemstallet har ikke på noget tidspunkt været imponerende, omkring 40.000, hvilket dog er pænt set i ungarsk sammenhæng. Også partiets solide repræsentation lokalt og regionalt havde en stabiliserende virkning.

Problemet var, at Socialistpartiet (MSZP) var forholdsvis godt stillet institutionelt, til gengæld kneb alvorligt det med støtte fra civilsamfundet og de folkelige sammenslutninger (”civic associations”). Her stod religiøse og højreorienterede sammenslutninger stærkere, også pga. langt større finansiel støtte ude fra (Ágh, 2005:15). Kort sagt var Socialistpartiet (MSZP) ret stærkt stillet ”below” (i vælgerstøtte) og ”above (organisatorisk), men svagt ”in between” (i det organiserede civilsamfund).

MSZP i opposition

Efter fire år gik regeringsmagten tabt. Ved valget i 1998 fik MSZP omtrent samme vælgerandel som ved det forrige valg, men ikke nok til at fastholde flertallet, dels fordi stemmepildet på højrefløjen var mindre end i 1994 og dels fordi regeringspartneren Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ) gik tilbage.

De interne forhold blev vanskeliggjort på grund af tabet af regeringsmagt. Nederlaget kom som et psykologisk chok, idet partiet slet ikke havde regnet med tabet af regeringsmagten, idet opinionstillene havde i den sidste periode op til valget været gode nok til at fastholde regeringsmagten.

Problemet var ikke kun tabet af regeringsmagten. Oppositionen blev af den nye FIDESZ-ledede regering efter 1998-valget forment adgang til stillinger i staten. FIDESZ-regeringen strammede også grebet om pressen, og vilkårene for at føre aktiv oppositionspolitik blev forringet. Under den nye regeringsalliance af FIDESZ og Husmandspartiet (FKGP) blev skabt et majoritetsstyre bort fra det konsensuelt prægede system, der havde rådet under MSZP-SZDSZ. Efter tabet af regeringsmagten i 1998 blev Socialistpartiets (MSZP) traditionelt tætte forbindelser til den økonomiske og administrative sektor alvorligt svækket. Alligevel blev der fra partiets side talt om ”en sejr i et nederlag”, for Socialistpartiet (MSZP) havde jo fastholdt det høje stemmetal fra forrige valg.

Partiets kritik af FIDESZ og Viktor Orban blev stadig stærkere. Ungarn bevægede sig efter kritikernes opfattelse i retning af en klientelistisk *autoritær stat* side om side med et *repræsentativt demokrati* og et frit valgt parlament. Den politiske kamp kom efterhånden til at antage ret brutale former, policy-formulering måtte vige for stræben efter magt og karriere og fokusering på magtens teknologi. Faren bestod i, at dette destruktive system reproduceres, således at Socialistpartiet (MSZP) efter en valgsejr måske følte at have revanche til gode og således i regering. ganske som FIDESZ, ville indføre majoritetsstyre og derved også bidrage til at svække det nyvundne demokrati.

Vælgerstagnationen i 1998 blev af kritikere forklaret med den uprofessionelt og uodynamisk gennemførte valgkamp med dårlig kontakt og appel til den menige ungarer. Kritikken blev især rettet mod partiledelsens dispositioner og formanden Guyla Horn's autoritære stil. Presset for at få en ny partiformand voksede op til kongressen i september 1998, men de fleste erkendte, at mange andre faktorer end blot partiformandens rolle havde haft betydning for det skuffende valgresultat. Eksempelvis blev der peget på mangler i partiprogrammet, uklar ideologisk profil, organisatoriske svagheder, svage koblinger til vælgerne, medlemmernes for lave engagement, korruptionsskandaler samt de forskellige upopulære økonomiske indgreb, især Bokros-planen i 1995 (en spareplan opkaldt efter den daværende finansminister). Planen blev i sin tid gennemført under stor folkelig protest på grund af de sociale nedskæringer og sat i værk uden forudgående debat og med flere procedurefejl. Dele af programmet blev derfor efterfølgende underkendt af forfatningsdomstolen.

På septemberkongressen 1999 blev den tidligere udenrigsminister Laszlo Kovacs valgt til ny partiformand og også til leder for parlamentsgruppen. Kovacs havde før været en populær udenrigsminister og kendt som en erfaren diplomat, men han var ikke særlig karismatisk og derfor uden stor medietække. Hans linie var blød, næsten konsensusorienteret og kompromissøgende. På kongressen i 1999 blev partiets teoretiker György Földes valgt til formand for den nationale komité, og også andre nye ansigter opnåede valg til partiledelsen. Den vigtigste opgave for partiet var at få fat i desillusionerede vælgere og sikre sig større tilslutning blandt de unge vælgere og kvinderne. Dette var ikke let, så længe det var ældre folk som Lászlo Kovács, ex-ministerpræsidenterne Németh og Horn og tidligere vice-ministerpræsident Péter Medgyessy, der sloges om at blive kandidat til ministerpræsidentposten efter næste valg. Det hele endte med en sejr for den partiløse

tidligere minister Péter Medgyessy, der blev lanceret som ministerpræsidentkandidat ved valget i 2002.

15-årsprogrammet, der var forfattet af den gamle sociolog Iván Vitányi, virkede ganske inspirerende på den yngre generation. Slagordene lød som før på god Tony Blair'sk manér på "modernisering" og "fornyelse". Det langsigtede program vedtaget i 2000 var præget af "tredje vej" terminologi og vagt og bredt formuleret. Den centrumsøgende del af ledelsen bestemte den politiske linie, og partiets venstreplatform var derfor marginaliseret. Målet var fortsat tæt samarbejde med Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ) og om nødvendigt med kristne grupper med de rette politiske holdninger.

2002-valget: politisk come-back

Styrkeforholdet mellem Socialistpartiet (MSZP) og FIDESZ forblev meget lige. I begyndelsen af 2001 havde MSZP iflg. meningsmålinger skaffet sig et solidt forspring i forhold til FIDESZ, dog mest på grund af de interne problemer i regeringen, frem for alt krisen i Husmandspartiet (FKGP) og utilfredsheden med leveforholdene. Det var et problem for Socialistpartiet (MSZP), at FIDESZ gennem sin aktive populistiske linie bedst var i stand til at præge den politiske dagsorden. Det kneb også at nå de unge vælgere, der i stort tal gik over til FIDESZ. Meningsmålingerne svingede fra måned til måned, men med et stadig mindre forspring til MSZP.

Både under valgkampen og efter generobringen af regeringsmagten i 2002 anlagde MSZP en "catch-all" profil som modpol til Viktor Orban og FIDESZ, der efter partiets opfattelse handlede for aggressivt og spillede på den nationale diskurs og gamle modsætninger mellem hovedstaden og landdistrikterne. Slagordene fra Socialistpartiets (MSZP) var "et liv i sikkerhed og uden frygt" uden de by-land skillelinier, som FIDESZ slog så hårdt på. Koalitionspotentialet var stort, for så vidt som MSZP før anden runde af valget i 2002 fik støtte fra ikke alene det liberale SZDSZ, men også fra to politiske partier, der ikke klarede spærregrensen på fem procent, fx fra størstedelen af Centerpartiet og Arbejderpartiet. Kort sagt, FIDESZ opnåede ved valget godt nok flest stemmer, men havde ikke som Socialistpartiet (MSZP) koalitions partnere til at bakke partiet op i anden valgrunde. I anden valgrunde skaffede MSZP og det liberale SZDSZ sig ad den vej et beskedent flertal på 10 mandater i parlamentet.

Socialister og liberale kunne således igen danne regering, men kom fra start til at stå ansigt til ansigt med en talstærk og yderst aktiv opposition. Den ny regering lancerede lige efter valget et 100-dages program, der at dømme efter lokalvalgene senere på året blev godt modtaget af vælgerne. Mest alvorligt for regeringen var visse nye upopulære økonomiske indgreb fra regeringens side, fx begrænsninger i lettelser i boligydelse og ændringer i velfærdssystemet, som regeringen følte sig tvunget til at gennemføre på grund af det voksende underskud på statsbudgettet og i udenrigshandelen. Som følge heraf måtte endnu en finansminister, Laszlo Szaba trække sig tilbage.

Med det formål at undgå en gentagelse af Bokros-planen understregede den nye finansminister Tibor Draskovics, at de nødvendige besparelser på statsbudgettet og omlægninger i sociale ordninger ikke måtte rokke ved "resultaterne af regeringens sociale velfærdspolitik" og heller ikke de infrastrukturprogrammer, der krævede en vis

medfinansiering for at opnå den nødvendige støtte fra EU.⁶⁵ Målet var at opnå en ”genforening” af landet efter FIDESZ’ styre gennem løsning af den økonomiske og sociale krise og reintegration af ”folket”, ”nationen” og ”samfundet”. Men uden stærk beslutningsevne og karismatiske ledere og folkelig appel lod de mål sig ikke realisere. Fra juni måned 2003 faldt vælgertilslutningen iflg. meningsmålingerne igen, med mellem 10 og 15 pct.

Det dårlige resultat ved Europaparlamentsvalget i juni 2004 forstærkede krisen og også presset mod ministerpræsident Peter Medgyessy, der også kom under pres pga. kontroverser med regeringspartneren SZDSZ om regeringsomrokeringer, eksempelvis i forbindelse med afskedigelsen af økonomiminister István Csillag. Medgyessy mistede tilliden også i sit eget parti og måtte derfor træde tilbage.

MSZP under Gyurcsány

Efterfølgeren blev finansmanden, rigmanden og den tidligere minister for sport *Ferenc Gyurcsány*. Han blev foretrukket frem for Péter Kiss, der havde en mere traditionel partikarriere bag sig og tilbage i 1980’erne havde været formand for ungdomsforbundet KISZ og i årene 1995-1998 arbejdsminister i Guyla Horn’s regering. Det var frem for alt politisk stil og hård konkurrence fra FIDESZ, der afgjorde valget til fordel for den ”dynamiske”, medietrænede og ”Tony Blair’ske” Ferenc Gyurcsány. Gyurcsány var kendt for sine indtægtsgivende forretninger. Efter pres fra oppositionen blev der nedsat en parlamentarisk kommission for at undersøge, hvordan 17 mio. dollar var bragt til veje. Men undersøgelsen kunne ikke fælde ham, og det lykkedes i perioden efter for Gyurcsány at cementere den ungarske venstrefløj og overvinde interne uenigheder, der måtte være.

MSZP var fortsat under stærkt pres fra den liberale regeringspartner Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ) for at fastholde økonomisk disciplin og modernisering og omlægning af de offentlige finanser, fx ændringer i den offentlige administration og sundhedssystemet med nye sociale besparelser til følge. Hans nye ministerliste rummede såvel gamle kendinge, fx finansminister Tibor Draskovicz, som nye ”ungtyrkere”- nogle endda meget unge og som Gyurcsány selv ikke medlemmer af parlamentet. En af dem var den liberale Kinga Göncz, datter af den tidligere præsident Arpad Göncz. I foråret 2005 måtte Tibor Draskovicz, ”Medgyessi’s mand”, på grund af sin konfrontatoriske stil forlade regeringen. Posten blev herefter overtaget af Janos Veres, der havde større politisk opbakning i sit parti, men som ganske som forgængeren stod over for den svære og måske umulige opgave at forene kravene om at hæve statens provenu med kravene om at sænke skatterne og derved bedst muligt forberede Ungarn økonomisk på at indtræde i euro-samarbejdet, gerne fra år 2010.

Gyurcsány lancerede kort tid efter valget i 2002 et ”100 trins program” for vækst, skattelettelser og forbedring økonomien under mottoet om resultater ”trin for trin” og kritiserede FIDESZ for uansvarlighed ved bevidstløst at overbyde regeringen. Trods pres fra NATO og EU afviste han at forøge forsvarsudgifterne.⁶⁶ Under hans regering blev opnået konkrete resultater i udenrigspolitikken, på sundhedsområdet og i socialpolitikken. Kritikken fra FIDESZ blev, eksempelvis i en bog skrevet af Viktor Orban selv, især rettet mod fejl i velfærdspolitikken. I den økonomiske politik har problemet især været den store arbejdsløshed og det voksende underskud på statsbudgettet.

⁶⁵ MTI 26.1. 2004, ”PM calla for greater coodination in economic policy”.

⁶⁶ Thomas Escritt, ”Regaining citizens’ confidence”, *Budapest Sun* 2. juni 2005.

En af den nye liberale-socialistiske regerings første handlinger var at søge at undgå en tilbagetrækning af ungarske tropper fra Irak, som et flertal i det ungarske parlament ellers havde stemt for i november 2004. Positivt var, at folkeafstemningen om dobbelt statsborgerskab for ungare i udlandet, krævet af ungare i udlandet og støttet af FIDESZ, faldt på jorden på grund af for lav stemmedeltagelse, blot 37 pct. mod de krævede 50 pct. Efter den folkeafstemning stillede regeringen et alternativt forslag om regionalt autonomi for ungare i det sydlige Slovakiet, men det forslag blev bestemt ikke godt modtaget i Bratislava. Modsat regeringspartneren Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ) havde Socialistpartiet (MSZP) i 2001 støttet de ”status-love”, foreslået af FIDESZ, der giver ungare bosiddende i udlandet visse sociale og økonomiske rettigheder i Ungarn selv.

I kampen for at genvinde regeringsmagten i 2006 inviterede Ferenc Gyurczány Englands Tony Blair til et masse-møde. Sloganet var syntese mellem fri marked, økonomisk vækst og stabilitet, lav inflation samtidig med lighed, fairness og social solidaritet. Socialisterne lovede vælgerne en stabil og bedre fremtid uden de skatteforhøjelser og chokagtige økonomiske reformer, der tidligere havde kostet partiet så dyrt. Valgkampen blev gennemført professionelt. Gyurczány udnyttede med held sine erfaringer fra den kommercielle sektor og personlige kontakter, der gik tilbage til tiden før 1989.

Valget i 2006

Valget i april 2006 gav Socialistpartiet (MSZP) og Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ) et udvidet flertal og sikrede således regeringen genvalg, dog forudsat at der igen kunne opnås enighed om regeringsgrundlaget. I det nye parlament fik MSZP 190 pladser og den liberale regeringspartner 20, en udvidelse på 12 pladser i forhold til det afgående parlament. Det resultat var bedre end forudset og ret enestående i Central- og Østeuropa, hvor det har været en fast tradition hos vælgerne for at straffe de siddende regeringer.

Efter nogle ugers intense forhandlinger blev også opnået enighed om et fælles regeringsgrundlag. Nogle forslag fra den ny regerings side skal dog i henhold til grundloven kræve 2/3 flertal i parlamentet og vil derfor være afhængige af oppositionspartiet FIDESZ’ støtte. I udenrigspolitikken vil den pro-europæiske linie, den bløde linie i forhold til nabostaterne samt det gode forhold til Rusland, fx manifesteret i Putin’s besøg i Ungarn kort tid før valget, med stor sikkerhed blive søgt videreført.

Den ny regering følte sig igen tvunget til omlægninger og besparelser for at nedbringe det uacceptabelt store underskud på statsbudgettet. Der skulle ske store indskrænkninger i den statslige administration og ændringer i sundhedssystemet med større konkurrence fra udlandet samt ændringer i sociale forsikringsordninger med flere brugerindbetalinger. Men belært af de negative erfaringer med ”Bokros-planen” fra 1995 ville regeringen helst gå forsigtigt frem, hvilket var svært.

Efter valget gentog Gyurczány målet at opfylde Maastricht-kriterierne i 2008 og tilslutte sig euroen, den fælles mønt, i 2010. På trods af 4 pct. vækst i BNP stod Ungarn med mindst 450.000 arbejdsløse og med store uløste sociale problemer fx på boligområdet. Gyurczány advarede derfor om, at udfordringerne var store, og at det vil komme til både skatteforhøjelser og besparelser, fx på det administrative område med det formål at opnå den bedre ligevægt på de offentlige finanser. Målet var, sagde han, at skabe et ”nyt, moderne Ungarn”⁶⁷. Forslagene

⁶⁷ *The Budapest Sun* 25. maj 2005, “The Responsibility is yours”.

om besparelser og omlægninger, lanceret under navnet "Ny Balance"(Új Egyensúly), vakte ikke udelt begejstring og slet ikke hos fagforeningerne, der i juni 2006 organiserede protestdemonstrationer kort tid før behandlingen af forslagene i det nyvalgte parlament. I regeringens forslag blev lagt op til forhøjelse af indkomstbeskatningen og en højere og ensartet virksomhedsbeskatning. Priserne på energi skulle for gas stige med 25-37 pct. og for elektricitet med 14.5 pct. Dertil kom mere brugerbetaling i uddannelsessystemet og større arbejdsbyrde for underviserne. Til de mere langsigtede reformer hørte nedbringelse af den offentlige administration og ændringer på sundheds- og pensionsområdet.

Arbejdsgiverforeninger forsøgte at få præsidenten til at gå imod regeringsforslag om skærpet beskatning og få dem underkendt ved forfatningsdomstolen, men i første omgang uden held. Angrebene på regeringen og Gyurczány selv blev optrappet og demonstrationerne voldelige efter offentliggørelse af et bånd, hvor ministerpræsidenten erklærede, at hans parti, og underforstået politikerne generelt, havde været "fulde af løgn morgen, middag og aften" når det gjaldt løfter til befolkningen.⁶⁸ Udtalelserne havde han fremsat på et internt partimøde i maj måned. Regeringen igangsatte efter offentliggørelsen af forslagene en kampagne under sloganet "Hvorfor gør vi det, når det gør ondt" ("Miert kell megtenni, ha fáj?")⁶⁹. Kriseindgrebene svækkede partiet i meningsmålingerne og offentliggørelsen af båndudskrifterne gjorde blot ondt værre. Meningsmålingstallene styrtdykkede, men flertallet i befolkningen var også imod vold og ødelæggelser.

Gyurczany afviste først kategorisk at træde tilbage. Lige efter valget afviste mange utilfredse ungarere at pege på noget parti overhovedet, for det ledende oppositionsparti FIDESZ havde umiddelbart svært ved at pege på realistiske alternativer til den førte økonomiske politik. Men Socialistpartiet (SZDSZ) kom til at betale en høj pris ved lokalvalgene i oktober 2006. Valgdeltagelsen var her højere end normalt (53.12 pct), hvilket utvivlsomt skyldes den ophedede politiske stemning i landet. Ved lokalvalgene i 2006 havde Socialistpartiet (MSZP) og regeringspartneren Alliancen af Fri demokrater (SZDSZ) vundet i 17 ud af 23 større byer, i 2006 blev tallet reduceret til 7. Nok så vigtigt lykkedes det ikke oppositionen at vinde i hovedstaden Budapest. Som formuleret af Attila Ágh, så var FIDESZ' valgsejr nok mindre end håbet, men regeringspartierne klarede sig heller ikke så godt som beregnet. Men valget i sig selv kunne ikke begrunde regeringens afgang.⁷⁰ I en tale på selve valgaftenen opfordrede præsident Laszlo Solyom parlamentet til at vælte regeringen. Gyurczany svarede igen med at bede om et tillidsvotum i parlamentet.

Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ)

I udgangspunktet kunne de to liberale partier ODS og ODA i Tjekkiet minde en del om *Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ)* i Ungarn. Også SZDSZ havde baggrund i dissidentmiljøerne og blev støttet af især veluddannede og intellektuelle i de større byer. Initiativet til oprettelsen af et nyt liberalt parti skete i marts måned 1988, hvor aktivister i opposition oprettede "Netværket for Frie Initiativer", en paraplyorganisation støttet af Ungarns Demokratiske Forum (MDF), FIDESZ, Husmandspartiet (FKGP) samt forskellige miljøorganisationer og folkelige bevægelser. SZDSZ blev skabt ud fra dette netværk af dissidentgrupper. Selve oprettelsen fandt formelt sted i november 1988.

⁶⁸ DR nyheder, www.dr.dk 18. september 2006.

⁶⁹ En god artikel: Robert Pejša, "Madarsko na ceste reform?", *Mezinarodni Politika*, Praha, 9/2006:9-10.

⁷⁰ *Budapest Sun* 2.10. 2006, "Opposition sweeps local elections – papers".

Forskellige politiske generationer prægede det liberale SZDSZ og det ny "ungdomsparti" FIDESZ. Hvor SZDSZ blev kaldt "1960'ernes revolutionære i yuppieforklædning" og "IMF's politiske gren", blev FIDESZ meget rammende betegnet som "1980'ernes yuppies forklædt som revolutionære". Hvor FIDESZ rykkede mod højre og mistede "teenage-præget", blev SZDSZ ideologisk og politisk, hvor det oprindeligt var, på den *liberale* vestlige euro-atlantiske orienterede side af det partipolitiske spektrum.

Partitype og profil

Som Demokratisk Union (UD) og Frihedsunionen (UW) i Polen forsøgte lederne af SZDSZ at fremstille sig selv som samfundets nye elite, som partiet der repræsenterede de "bedste og klogeste i samfundet". Som Borgerdemokratisk Parti (ODS) i Tjekkiet fremstod SZDSZ som et bredt favnende "catch-all" parti, men SZDSZ blev ikke desto mindre fra starten opdelt i flere forskellige fraktioner. I Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ) opstod spændinger mellem på den ene side dem, der havde tilsluttet sig partiet ud fra ønsket om opnå demokrati og markedsøkonomi, og på den anden dem, hvis primære formål med partimedlemskabet var etisk og politisk-moralsk, at bryde radikalt med det gamle system. Neoliberale konservative konkurrerede med intellektuelle kristelig-demokratiske og borgerlige radikale med neo-traditionalistiske grupper. Derudover fandtes inden for partiet fraktioner med afsæt i henholdsvis socialdemokratisk, socialistisk og grøn ideologi.

Uensartetheden skabte uundgåeligt problemer. Gruppen med baggrund i dissidentmiljøet før 1989 led således et politisk tilbageslag, da den hidtidige politiske leder János Kis trådte tilbage i slutningen af 1991 og overlod posten til den mere pragmatisk indstillede jurist Peter Tölgyessi. "Catch-all" præget forsvandt hurtigt. Partiet betragtede sig selv som førende parti i forbindelse med at få overført vestlige værdier til den ungarske befolkning og realiseret det liberale utopia. Partiet har som antydning over hele perioden fremstået som et europæisk, intellektuelt og liberalt byparti. SZDSZ blev betragtet som det mest intellektuelt prægede parti i Ungarn og måske hele Centraleuropa.

Efter aftalen med MDF om den ny grundlov og procedurerne for besættelsen af præsidentembedet blev SZDSZ bragt i opposition til den MDF-ledede regering. Især kritiserede SZDSZ regeringens ledelsesstil og den førte økonomiske politik. Efter valget i 1994 valgte SZDSZ at gå i regering med Socialistpartiet (MSZP). Den social-liberale regering blev ramt af politiske skandaler, fx i forbindelse med privatiseringer, men i den økonomiske politik blev fulgt en ret konsekvent liberal linie. For at undgå et økonomisk sammenbrud, et "mexicansk scenarium", vedtog regeringen således en kraftig finanspolitisk stramning i 1995 med bl.a. sociale besparelser ("Bokros-planen") til følge.

Regeringssamarbejdet med socialisterne

Regeringssamarbejdet med Socialistpartiet (MSZP) og de sociale stramninger kom til at koste dyrt. SZDSZ blev halveret ved 1998-valget, så ganske som socialisterne kom også SZDSZ til at bøde for de upopulære økonomiske indgreb. Hvor Socialistpartiets (MSZP) tilbagegang ved valget tilbage i 1990 mest var udtryk for "political motivated system blame", dvs. en protest rettet mod det gamle system, var SZDSZ' tilbagegang ved valget i 1998 mest udtryk for "political motivated policy blame", dvs. en protest blandt partiets vælgere mod den førte politik og selve regeringsdeltagelsen.

Partiet kunne på grund af regeringsdeltagelsen ikke udnytte den udbredte modstand hos mange mod et kompromis med Slovakiet i sagen om Gabcigogo-Nagymaros el-dæmningsprojektet. Dertil kom krav hos mange vælgere om mere lov og orden, hvilket bragte indenrigsminister Gabor Kuncze fra SZDSZ, i et uheldigt lys. Når det gjaldt forsvaret for ungareres rettigheder i udlandet, manifesteret i fx de kontroversielle status-love, lanceret af FIDESZ i 2001, fulgte SZDSZ en kritisk og selvstændig linie, hvilket næppe skadede partiet rent vælgermæssigt. Partiet stemte således som eneste parti imod status-lovene ud fra en frygt for ungarsk unilateralisme, uklarheder i lovtjekterne og med henvisninger til de problemer, som lovene uundgåeligt ville rejse i forhold til nabolandene og EU.

Ved det efterfølgende valg i 2002, hvor partiet igen valgte samarbejdet med Socialistpartiet (MSZP) i protest mod FIDESZ' nationalistiske og populistiske linie, klarede partiet lige akkurat spærregrænsen. I den genskabte socialistisk-liberale koalition forsøgte SZDSZ at fastholde en konsekvent liberal linie, fx ved omlægningen af de statslige finanser. Formanden Gábor Kuncze mente, at sociale ydelser skulle målrettes til de svageste grupper og ikke ydes i form af generelle tilskud, fx til familier med normal husstandsindkomst.

Samarbejdet med socialisterne var ikke problemfrit. Ministerpræsidenten (Medgyessi) gjorde sig selv grundigt upopulær hos de Fri Demokrater (SZDSZ) på grund af sin ledelsesstil, fx ved udvælgelse og afsættelse af ministre. Senere, i juni 2005, blev regeringssamarbejdet med socialisterne yderligere belastet, da partiet ved at undlade at stemme i tredje afstemningsrunde under præsidentvalget banede vejen for valget af FIDESZ' kandidat Laszlo Sólyom, den tidligere præsident for forfatningsdomstolen (1990-1998). Sólyom vandt ved den afgørende afstemning med blot tre stemmer over Socialistpartiets (MSZP) kandidat (Katalin Szili). Partiet søgte efterfølgende at undgå en regeringskrise.

2006 valget

Krisen omkring præsidentvalget blev overvundet, og SZDSZ optrådte i fællesskab med Socialistpartiet (MSZP) ved 2006 valget, hvor partiet med 6.5 pct. af stemmerne igen passerede spærregrænsen og sikrede flertallet bag den siddende regering. At det kom til genvalg for regeringen skyldtes meget det spændte forhold mellem de to partier i opposition, FIDESZ og Ungarns Demokratiske Forum (MDF). Sidstnævnte afviste enhver form for samarbejde med FIDESZ, hvilket svækkede Viktor Orbán's og FIDESZ' position i anden runde af valget.

Efter valget kom det til vanskelige koalitionsforhandlinger med Socialistpartiet (MSZP). Inspireret af forkvinden for Ungarns Demokratiske Forum (MDF) Ibolya Dávid's afvisningslinje i forhold til både Socialistpartiet (MSZP) og FIDESZ erklærede Gábor Kuncze, at hans parti ikke ville være i regering for enhver pris. Socialistpartiet (MSZP) var, sagde han, tvunget til at aflive flere "hellige køer".

Frem for alt skulle der gennemføres ændringer i den offentlige administration i form af nedsættelse af antallet af parlamentarikere, omstilling af skattesystemet med en flad ensartet skat samt omlægninger i sundheds- og socialpolitikken. Regeringsforhandlingerne trak ud, bl.a. fordi de liberale krævede privatiseringer af bus- og togdriften, hvilket Socialistpartiet (MSZP) modsatte sig af frygt for trafikal udsultning af randområderne. Mest afgørende var dog at opnå enighed om omlægning af de offentlige finanser. Sidst i maj måned lykkedes det som nævnt at nå frem til et fælles regeringsgrundlag. De indgreb der blev lanceret i regeringens program "Ny Balance" blev som sagt mødt med store protester, også fra

arbejdsgiverorganisationer pga. de ekstra skatter på virksomheder. Ved lokalvalgene i oktober 2006 måtte også Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ) bøde for regeringens faldende popularitet. Partiet mistede således tre borgmesterposter til FIDESZ.

Ungarns Demokratiske Forum (MDF)

Blandt de mere "bløde" højre-traditionalistiske partier finder vi *Ungarns Demokratiske Forum (MDF)*. Beslutningen om at oprette partiet blev taget på et møde mellem intellektuelle i Lakitelek tilbage i september 1987. Partiet fremstod som en nationalt og populistisk orienteret bevægelse med rod i landdistrikterne og de mindre byer og med en decentralt opbygget organisation (Toole, 2003).

Partiet har gennem årene forsvaret landdistrikternes interesser og religiøst indstillede og familier med middelklasse-baggrund. I begyndelsen indtog MDF en centristisk position mellem det kommunistiske parti og radikale grupper i opposition, men snart blev den højre-populistiske profil mere tydelig.

I udgangssituationen var MDF nærmest en "koalition" af nationalliberale, kristelige demokrater, radikale nationalister og populistere. Den første partileder Zoltán Biró, der havde en kommunistisk fortid og havde samarbejdet med reformkommunisten Imre Poszgay, forlod inden længe formandsposten, der blev overtaget af József Antall, som stod for en nærmest konservativ-liberal "catch-all" linie. Efter folkeafstemningen om valg af præsident skærpede MDF den anti-kommunistiske ideologiske profil.⁷¹

Partiprofil og program

MDF prioriterede også spørgsmålet om de ungarske mindretal i nabostaterne meget højt; Jozef Antall erklærede således at repræsentere "alle ungarere", dvs. også mindretallene i nabolandene, hvilket bragte ham på dårlig fod med Slovakiet og Rumænien. Partiet satsede på at blive til et bredt folkeparti med en kristelig-demokratisk profil i stil med det tyske CDU/CSU og det østrigske Volkspartei med koblinger tilbage til mellemkrigstidens populistiske bevægelser. Efter eksklusionen af højrenationalisten Istvan Csurka blev den nationalistiske politiske profil dog noget mindre ekstrem.

MDF klarede sig godt ved valget i 1990 og blev ledende regeringsparti frem til valget i 1994. Men valget i 1994 blev til gengæld en katastrofe. Årsagen hertil var, at partiets økonomiske politik i regeringsårene var ringe gennemtænkt, og den politiske stil og kommunikationen med borgerne yderst uheldig. Dertil kom, at indgrebene over for pressefriheden vakte megen modstand blandt især intellektuelle. "Catch-all"-præget, der havde givet så stor succes ved valget i 1990, var således helt borte.

Vælgerne rykkede efter de upopulære økonomiske indgreb ("Bokros-planen") i 1995- og efter en række privatiseringsskandaler, der involverede den socialistisk ledede regeringen - mod højre, men i første omgang var det Husmandspartiet (FKGP) og ikke MDF, der nød godt af den udbredte utilfredshed. Selv da tilslutningen til den social-liberale regering var på sit laveste havde Ungarns Demokratiske Forum (MDF) iflg. meningsmålingerne svært ved at klare spærregrensen. Partiet led under alt for svag institutionalisering. Så påpeget af

⁷¹ Folkeafstemningen endte med et knebent flertal for direkte valg af præsidenten.

præsidiemedlemmet Laszlo Pordany, led partiet de største stemmetab i de valgkredse, hvor den lokale partiorganisering var svagest (Toole, 2003:8).

Tilbagegangen

MDF opnåede ved valget i 1998 blot 17 pladser i parlamentet og kun takket være samarbejdet med FIDESZ. Det valgtekniske samarbejde med FIDESZ blev gentaget ved parlamentsvalget i 2002 og endnu engang med succes rent mandatmæssigt. Forud for valget havde partiet ellers overvejet at stille op selvstændigt. I det nye parlament oprettede MDF sin egen parlamentsgruppe, hvilket betød, at Socialistpartiet (MSZP) og ikke FIDESZ blev største enkeltgruppe i parlamentet. Af frygt for FIDESZ-dominans og højredrejning blev fra MDF-side talt om nye alliancer op til parlamentsvalget i 2006.

Ved 1998 valget blev en del af MDF's tidligere vælgere repræsenteret gennem centrum-højrepartiet FIDESZ og István Csurkas "*Partiet for Retfærdighed og Liv*" (MIEP). Ved valget i 1994 fik MIEP kun 1,5 pct. af stemmerne, men ved 1998-valget klarede partiet spærregrænsen på de 5 pct. og sikrede sig derved repræsentation i parlamentet⁷². Ved valget i 2002 gled partiet igen ned under spærregrænsen, idet en stor del af partiets vælgere denne gang havde besluttet sig for at sætte krydset ud for FIDESZ, ikke ud for MDF, der bevægede sig væk fra den konservativ-liberale linie.

Heller ikke MDF er gået fri for intern splittelse. Efter valgnederlaget i 1994 blev MDF først ledet af den moderate fløj omkring tidligere finansminister Iván Szabó. I begyndelsen af 1996 blev Sándor Lezsák, konservativ og en af de få af partiets grundlæggere, der var tilbage, valgt til ny partiformand. En udbrydergruppe omkring den forstødte og mere centristisk indstillede Iván Szabó forsøgte herefter at oprette et deres eget helt nye parti, *Ungarns Demokratiske Folkeparti* (MDNP), som ønskede tættere samarbejde med FIDESZ og moderate grupper i det kristelige parti (KNDP).

FIDESZ valgte dog efter nogen tids overvejelser et samarbejde med det "gamle" og mindre liberale MDF ud fra en taktisk betragtning om, at et sådant samarbejde ville give bredere vælgerstøtte og svække István Csurka's yderliggående Partiet for Retfærdighed og Liv (MIEP). Havde FIDESZ i stedet for MDF valgt at gå i samarbejde med det nyoprettede liberale Demokratiske Folkeparti (MDNP) kunne resultatet være meget vel blevet oprettelse af en ny stærk konkurrerende valgalliance bestående af MDF, Husmandspartiet (FKGP) og det kristelige KNDP, og det var ikke partiets ønske. Et samarbejde med MDF kunne bane vej for optagelse af de kristelige (KNDP) i alliance med FIDESZ og med FIDESZ som hegemonen og omdrejningspunktet i et fælles valgforbund.

Meningsmålingstal i 2004 antydede, at partiet måske godt kunne klare sig selv ved næste valg. Men målinger senere bragte partiet igen ned under spærregrænsen, sandsynligvis fordi otte parlamentsmedlemmer i foråret 2005 havde forladt partiet, alle fra den ultrakonservative Lakitelek gruppe. Forholdet mellem den gamle samarbejdspartner FIDESZ og MDF nåede et nulpunkt i forbindelse med valget af præsident i 2005, hvor MDF blev beskyldt for at gå socialisternes ærinde. Da afstemningen var hemmelig, vides dette ikke med sikkerhed, men et "forræderiet" virker dog ikke sandsynligt.

⁷² Nærmere om MIEP i senere afsnit.

2006 valget

Ved at gå alene måtte MDF selv kæmpe for sin overlevelse. I kampen for at overleve langede partiets nye leder *Ibolya Dávid* kraftigt ud efter både FIDESZ og Socialistpartiet (MSZP), der på partiets konference i juni 2005 blev beskyldt for gennem at have ruineret landets økonomi og brudt 15 års tradition for demokrati og samarbejde. FIDESZ, sagde hun, agerer ”som en mobiltelefon” – det søger opbakning i hele landet, påstår at gå mod høje, men læner sig i stedet til venstre og lader sig lede af rene politiske hensyn.⁷³ Kort sagt satsede MDF på at skaffe sig vælgere, der var godt trætte af at være passive tilskuere til de to store partiers indbyrdes slagsmål. Linien op til 2006 valget var yderst liberal, for så vidt som MDF nu støttede princippet om flad skat og kritiserede den antiliberala indstilling og modstanden mod udenlandske investeringer og i særdeleshed hos FIDESZ. Kort sagt, fra at have været et konservativt-nationalt parti bevægede partiet sig i en liberal retning.

Det dårlige forhold til den tidligere allierede FIDESZ antydede, at MDF efter valget måske kunne svinge over og alliere sig med Socialistpartiet (MSZP) og Alliancen af Frie Demokrater (SZDSZ). En alliance med Centrumpartiet, der klarede sig pænt ved 2002 valget, var også en mulig udvej.⁷⁴ Ved 2006 valget klarede MDF lige akkurat spærregrænsen på fem pct., og kunne således i parlamentet fortsætte med at være i opposition til både regeringen og det ledende oppositionsparti FIDESZ.

FIDESZ

Ligaen af Unge Demokrater - Ungarns Borgerparti (FIDESZ) blev i sin tid oprettet som et ungdomsparti. Den 30. marts 1988 oprettede 37 studenter den uafhængige Alliancen af Unge Demokrater (FIDESZ), der skulle være alternativ til den partistøttede ungdomsorganisation (KISZ). FIDESZ blev især støttet af unge radikale studenter, men blev snart elitestyret uden noget særlig stærkt organisatorisk grundlag og med forholdsvis få medlemmer. De nye ledere i FIDESZ adskilte sig fra den daværende opposition til det kommunistiske styre, der havde rødder i kritiske marxistisk indstillede intellektuelle miljøer i Budapest, fx Budapest-skolen, og som var bedst kendt i Vesten.

Den nye generation var mere radikalt anti-kommunistisk og anti-socialistisk end den ældre generation, fortrinsvist første generation-intellektuelle bosiddende i mindre byer. De ”nye unge” havde i sin tid ikke arbejdet under jorden og derfor ikke udsendt appeller under trusler om fængsling. De antog autonomien som givet, ja nærmest som en rettighed. De var vokset op i den *sene* Kadar-periode og var derfor påvirket af forandringerne i Sovjetunionen under Gorbatsjov og ikke særlig optaget af opstanden i 1956 og undertrykkelsen i årene efter. De unge handlede ud fra den optimistiske forudsætning, at det kommunistiske systems dage var ved at være talte, og at deres egen generation ville spille en central rolle under opbygningen af det nye ikke-kommunistiske system.⁷⁵

Partiprofil: fra ungdomsparti til centrum–højre parti

Ved første frie valg i 1990 fik FIDESZ sammenlagt 6 pct. af pladserne i parlamentet, hvilket på det tidspunkt var meget tilfredsstillende, for blot det at opnå parlamentarisk repræsentation

⁷³ Rhomas Escritt, ”Troubled MDF goes on attack”, *The Budapest Sun* 23.juni 2005.

⁷⁴ *Budapest Sun* 81 august 2005, Thomas Escritt, ”What next for MDF?”

⁷⁵ Beskrevet udmærket af Bill Lomax i artiklen ”The 1998 Elections in Hungary: Third Time Lucky for the Young Democrats”, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 15, No. 2, June 1999:111-125.

blev betragtet som en sejr. De nye parlamentsmedlemmer var typisk unge i 20-erne, nyudklækket fra universiteterne.

Ved valget i 1994 opnåede FIDESZ omtrent samme resultat som ved valget i 1990. Denne gang var valgresultatet under det forventede, eftersom partiet forud havde haft høje meningsmålingstal og i offentligheden fremstået som ledende i opposition til Jozsef Antall's regering. På policy-plan ønskede blev slået på liberalismen. Partiet slog på økonomiske reformer og udenlandske investeringer.

Indtil 1993 kunne kun personer under 35 år være medlemmer, men efter valget i 1994 skiftede partiet officielt kurs og fremstod nu som et *centrum-højre* catch-all paraply-parti med et program baseret på konservative, nationale værdier og slogans. Præget af et social-liberalt orienteret ungdomsparti forsvandt, og erobringen af regeringsmagten fik førsteprioritet. Målet var at udfylde tomrummet på højrefløjten efter nedturen for Ungarns Demokratiske Forum (MDF). Tidligere monetaristisk økonomisk ideologi blev erstattet af populistisk konservativ-traditionalistisk, der tidligere var blevet betegnet som nærmest "socialdemokratisk" og "kryptokommunistisk".

Den nye centrum-højre linie blev stadfæstet på *partikongressen i Debrecen i foråret 1993*. I de nye parti-statutter blev den gamle 35-års-regel for opstilling til parlamentet formelt ophævet. Derudover blev vedtaget en ny centralistisk og hierarkisk partistruktur i stedet for den hidtidige decentrale lokalt baserede og kollektivt lederskab. Viktor Orban blev her valgt til ny og stærk partileder. Der blev desuden valgt en eksekutivkomité med 11 medlemmer, men deriblandt ikke en eneste kvinde. Trods sin forholdsvis unge alder havde partiets leder Viktor Orban solide politiske erfaringer bag sig. Før 1989 havde han studeret engelsk liberalisme ved Pembroke College i Oxford. I perioden fra 1994 til 1998 havde han været formand for parlamentets Komité for Europæisk Integration. Gennem arbejdet i parlamentet havde han skaffet sig gode kontakter til det europæiske politiske miljø.

Partiet rådede herefter over en centraliseret og elite-drevet, professionaliseret partiorganisation og fremstod som et "framework" parti og paraply for forskellige højregrupper. Iflg. det vedtagne program skulle opbygges et nyt "civic" og "bourgeois" Ungarn med særlig appel til den voksende, veluddannede og ejendomsbesiddende middelklasse. I overensstemmelse med den nye ånd skiftede partiet i 1995 navn til *FIDESZ-Ungarns Borgerparti (FIDESZ-MPP)*, hvor "MPP" stod for "Ungarns Borgerparti". FIDESZ stillede ved valget i 1994 op i en fire-parti liberal alliance, der ud over FIDESZ indbefattede Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ), Den Agrare Alliance samt Entrepreneur-partiet.

De fire partier bandt sig til at konsultere hinanden politisk, men forpligtede sig ikke hermed til et tæt samarbejde i den daglige politik. Det liberale (SZDSZ) og ungdomspartiet FIDESZ valgte at gå egne vegne i spørgsmålet om regeringsdannelsen. De to partier forholdt sig også forskelligt til Det Demokratiske Charter, en protestskrivelse rettet mod den daværende MDF-ledede regerings overtrædelse af demokratiske rettigheder. Partnerskabet mellem de to anti-kommunistiske partier ophørte definitivt, og FIDESZ har i årene siden været i skarp opposition til de socialistisk-liberale regeringer.

Det politiske skifte mod højre førte til, at en del radikalt og liberalt indstillede folk besluttede at forlade partiet. En af de populære politikere Gábor Fodor besluttede at gå over til Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ). Det politiske skifte og partiets identitetskrise fornægtede sig ikke. Tidligere i 1993 havde partiet ud fra god neoliberal filosofi stemt imod forhøjelse af

pensionerne, men nu stemte partiet *for* forhøjelser. Ideologien passede ikke særlig godt med den klassiske skillelinie mellem urbanister og populistere. Partiets image som ikke-korrumpert parti fik alvorlige skrammer med afsløringen af, at FIDESZ og Ungarns Demokratiske Forum (MDF) havde skaffet sig 1.500 mio. forint til valgkampagner gennem salg af ejendom, der var blevet givet med det formål at tjene som partihovedkvarter. Sagen smagte af korrupsion og medvirkede til det dårlige valgresultat i 1994.

Kort sagt, FIDESZ-MPP endte med at blive et "paraply-parti" ("umbrella party") eller "mosaic cleavage party", dækkende et bredt spektrum af den ungarske højrefløj. Følgen af valgsamarbejdet på højrefløjen blev en højere partikoncentration. På 7. kongres i 1995 fik ledelsen mandat til at starte forhandlinger om valgalliancer med det kristelige KDNP og det svækkede Ungarns Demokratiske Forum (MDF), begge splittede partier uden udsigt til at klare sig på egen hånd. FIDESZ blev ændret fra at være bærer af nationens ungdomskultur til at være den samlende kraft for Ungarns centrum-højre vælgere i stil med Valgaktion Solidaritets (AWS) i Polen. Hensigten var som sagt at øge "catch-all" potentialet og udgøre et hegemonisk parti, en paraply for forskellige politiske grupper på højrefløjen og med stor og stabil støtte hos vælgerne, hvilket også lykkedes i et stykke tid.

Erobringen af regeringsmagten

Fra begyndelsen af 1998 stod Viktor Orban i spidsen for politiske grupper, der spændte helt fra det liberale centrum over til det populistiske højre. Magten var stærkt koncentreret omkring formanden, og Orban's lederskab blev aldrig alvorligt blevet udfordret. Medlemmerne udviste nærmest en undersåt partikultur. Hertil bidrog også høj homogenitet på ledelsesplan, socio-demografiske forhold, elite normer og politisk indlæring (Fowler, 2004). Med kristelig-demokratiske kandidater på partiets lister blev FIDESZ den største oppositionsgruppe i parlamentet, og FIDESZ opnåede, at den tidligere leder af de fri demokrater (SZDSZ) Petér Tölgyessy gik med over i partiet. Det nye centrum-højre "paraplyparti" satsede på at få regeringsmagten i 2002, men chancen skulle byde sig uventet hurtigt.

Den partipolitiske scene blev med FIDESZ' optur mere gennemskuelig. Skiftet mod højre havde også øget FIDESZ' koalitionspotentialer. Vælgerne kunne ved valgene vælge mellem to ret klare alternativer. Den nationalistiske tone blev yderligere skærpet. FIDESZ modsatte sig Horn-regeringens aftaler med Rumænien og Slovakiet og gik også imod et kompromis med Slovakiet i spørgsmålet om el-dæmningsprojektet Gabčigovo-Nagymaros langs Donau. Efter valget i 1998 fremsatte Viktor Orban nationalistiske udtalelser, som provokerede Slovakiet og Rumænien, men efter Meciar's fald fra magten i Slovakiet faldt forholdet mellem Budapest og Bratislava forbedret en del.

Viktor Orban lagde under valgkampen i 1998 op til en hårdere forhandlingslinie over for EU, men de euroskeptiske udtalelser var tydeligt et taktisk bestemt led i valgkampen. I taler til europæiske forsamlinger var tonen mere "EU-venlig". Mest opsigtsvækkende var Viktor Orban, da han som reaktion på EU's politik under udvidelsesforhandlingerne udtalte, at der også er et liv for Ungarn *uden for* EU. EU-politikken blev ikke ændret nævneværdigt efter overtagelsen af regeringsansvaret, så den undertiden euroskeptiske retorik var nok mest til indenrigspolitisk brug. Men opposition har Viktor Orban i spørgsmålet om EU's fremtidige struktur udtrykt undertiden ligefrem euroskeptiske holdninger og modstand mod yderligere centralisme og "pression" fra Bruxelles samt en skepsis over for, om EU overhovedet behøvede en ny

forfatningstraktat. Skulle en sådan blive nødvendig, sagde han, måtte henvisninger til kristne værdier i hvert fald tages med i den ny traktats præambel.⁷⁶

Partiet er blevet beskyldt for ekstremisme og antisemitisme, selv fra den tidligere amerikanske udenrigsminister Madeleine Albright under dennes besøg i Budapest i februar 2004⁷⁷. I opposition har partiet forstærket kritikken af forholdene for ungarere i nabolandene og eksempelvis over for Slovakiet krævet ret for ungarske statsborgere til at få den ejendom tilbage, som var blevet konfiskeret efter 2. verdenskrig.

Partiet kunne før valget i 1998 også nyde godt af den socialistisk-liberale regerings mange politiske ”fodfejl”. Op til valget drog FIDESZ fordel af den såkaldte ”Tocsik-affære”, en finansskandale om salg af lokale ejendomme til private. Den sag ramte både de regerende partier (MSZP og SZDSZ) hårdt.

FIDESZ lagde i sine programmer vægt på en mere familievenlig politik og distancerede sig fra den social-liberale regerings sociale nedskæringer. Ungarns forhold til nabolandene Slovakiet og Rumænien var mest bestemt ud fra hvem, der på det givne tidspunkt havde regeringsmagten i de to lande. Senere, i 2001 følte nabolandene sig provokeret på grund af de særlige ”status-love”, der under mottoet ”genforening uden grænserevisioner”⁷⁸ gav særbehandling socialt, fx på arbejdsmarkedet, og kulturelt til ungarere bosat i udlandet. Den lovgivning skabte problemer også i forholdet til EU. National konservatisme blev blandet op med princippet om ”grænseløse kulturelle fællesskaber”⁷⁹. Under FIDESZ-regeringen fik den ungarske verdenskongres (MVSZ) næsten semiofficiel status.

Med det formål at begrænse stemmespillet på højrefløjen underskrev FIDESZ i december 1997 en valg-overenskomst med Ungarns Demokratiske Forum (MDF). De to partier skulle optræde separat ved valget, men opstille kandidater i fællesskab i 78 ud af de i alt 176 valgkredse. Ved selve valget i maj 1998 blev FIDESZ noget uventet største enkeltparti meget takket være en professionelt gennemført valgkamp og valgsamarbejdet med Ungarns Demokratiske Forum (MDF) og det kristelige MKDSZ.

Det lykkedes under 1998-valgkampen med held at fremstille Socialistpartiet (MSZP) som ”fortidens parti”, som afskar den nye generation fra magten. FIDESZ lancerede således en PR-offensiv med fokus på de to konkurrerende partiers forskellige ”livsstil” og ”filosofier”, men ”Vi” versus ”Dem” distinktionen var dog på det tidspunkt en del mindre konfrontatorisk end i eksempelvis Polen.

Partiet kunne op til valget i 1998 desuden nyde godt af sine næsten ”jomfruelige” træk og at være stort set fritaget for politiske skandalesager, men partiet manglede til gengæld ekspertise på det økonomiske område. Men det lykkedes trods dette at tegne billedet af et regeringsdueligt centrum-højre ”catch-all” parti, der appellerede bredere end ved tidligere valg, hvor der mest var blevet appelleret til de yngre vælgere.

⁷⁶ Se fx Viktor Orbans tale, ”Quo vadis, Europa? Toward the Christian Roots of the United Europe”, afholdt 16. marts 2003 i Gniezno, Polen, og gengivet i *Central European Review*, se www.medianet.pl.

⁷⁷ MTI 5.2.2004, ”Albright: Americans concerned about nationalist and extremist views in Hungary”.

⁷⁸ En politik betegnet som ”nation politik” eller på ungarsk ”nemzetpolitika”.

⁷⁹ Gi Myra A. Waterbury, ”Internal Exclusion, External Inclusion: Diaspora Politics and Party-Building strategies in Post-Communist Hungary”, *East European Politics and Societies*, Vol. 20, No.3, 2006:483-515.

Ungarn bevægede sig således med FIDESZ' valgsejr i 1998 mod centrum-højre og kom derved til at dele skæbne med andre central- og østeuropæiske lande, eksempelvis Litauen, Polen, Bulgarien og Rumænien, men de post-kommunistiske partier var i alle de nævnte lande kun i stand til at beholde regeringsmagten i en enkelt valgperiode. Højresvinget kom dog mest til udtryk på symbolplan. Men FIDESZ brød med flere års konsensus-politik med overgang til majoritets-styre efter princippet "the winner takes it all" - eller snarere: "Dem der ikke er med os, eksisterer ikke". Oppositionens kontrolmuligheder i forhold til regeringen blev beskåret, også antallet af parlamentssessioner.

Målet for FIDESZ efter erobringen af regeringsmagten var at få indført mere centraliserede beslutningsformer, ligesom tesen om "den neutrale stat" blev opgivet. Den svage medlemskabsbasis og de få lokale partikontorer, kort sagt den svage parti-infrastruktur blev et vist stykke kompenseret gennem erobringen af regeringsmagten og bedre adgang til medierne samt tætte forbindelser til ungarske organisationer i udlandet. Målet var udvikling af en særlig ungarsk model kendetegnet ved etatisme, paternalisme, nationalisme og reguleret markedsøkonomi. Sagt med Viktor Orban's egne ord, markerede 1998-valget *mere* end en regeringsændring, men *mindre* end en *systemforandring*.

I den økonomiske politik var vi med regeringsskiftet ikke umiddelbart vidner til de helt store ændringer, heller ikke på landbrugsområdet og i sundhedspolitikken. Nogle ændringer indtraf der dog. Den tidligere regerings nedskæringspolitik blev modereret, og på arbejdsmarkedsområdet blev det særlige forsoningsråd ("ErdekegyeztetoTanacs"), som før havde været et forum for trepartsforhandlinger, og som Socialistpartiet (MSZP) havde lagt en del vægt på, slet og ret nedlagt.

Udenrigsminister i den ny FIDESZ-regering blev János Maronyi, der var jurist og økonom. Også han havde solide udenrigspolitiske erfaringer takket være tidligere arbejde i Bruxelles. Udnævnelsen af Martonyi skulle dæmpe Vestens frygt som følge af Husmandspartiets (FKGP) deltagelse i regeringen. Som største regeringsparti fik FIDESZ størst indflydelse, men uoverensstemmelser om fx EU-politikken kunne ikke udelukkes. Det måske største problem skulle imidlertid blive splittelsen inden for Husmandspartiet (FKGP), der førte til helt kaotiske tilstande og til sidst regulær opløsning. Regeringens parlamentariske grundlag var dog ikke umiddelbart truet.

Tabet af regeringsmagt

Fronterne blev trukket hårdt op før valget i 2002. FIDESZ søgte at skaffe sig stemmer ved at slå på, at en ny socialistisk-liberal regering ville vedtage nye sociale nedskæringer over for børnefamilierne med egenbetalinger i sundhedssystemet og betalingsordninger for studerende. Sagt med andre ord, lancerede FIDESZ op til valget i 2002 en antikommunistisk doktrin med sociale, nærmest populistiske elementer. Status-lovene forværrede forholdet til Slovakiet og Rumænien og bragte som sagt problemer også i forholdet til EU. Efter kritikernes opfattelse var FIDESZ blevet et andet og meget mere yderliggående parti og således "ikke længere det parti, det var før", for at bruge den socialistiske leder Laszlo Kovacs' formulering⁸⁰. Skærpselsen af land-by modsætningerne og den generelt hårde valgkamp medvirkede utvivlsomt til den rekordhøje stemmeprocent ved 2002 valget (på 71 pct.).

⁸⁰ www.hungaryemb.org, 15.4. 2002.

Det ideologiske ryk mod højre betød, at FIDESZ erobrede en del stemmer fra det yderliggående MIEP, der mistede repræsentation i parlamentet. FIDESZ opslugte også Ungarns Demokratiske Forum (MDF) og kristelige demokrater (KDNP) og fremstod som et stærkt centrum-højre catch-all parti.⁸¹ Stigningen i stemmedeltagelsen i Budapest var til oppositionens og dermed Socialistpartiets (MSZP) fordel.

Viktor Orban havde forud for valgene i 1998 og 2002 dygtigt udnyttet splittelsen i de rivaliserende højrepartier, Ungarns Demokratiske Forum (MDF) og Det Kristelige Demokratiske parti (KDNP) og Husmandspartiet (FKGP). Strategien gjorde også FIDESZ til det største enkeltparti ved 2002 valget, forudsat at også MDF's stemmer tælles med. Men dette var ikke i sig selv nok til at bevare regeringsmagten, for regeringsspørgsmålet blev i sidste ende afgjort af *koalitionspotentialet*, og i den sag gik Socialistpartiet (MSZP) og det liberale SZDSZ af med sejren i anden omgang af valget.

I opposition til den ny liberal-socialistiske regering lagde FIDESZ en stærkt aktivistisk linie. Sammen med prominente højreintellektuelle oprettede Viktor Orban "Alliancen for Nationen" støttet af partiets egne "borgergrupper" (på engelsk: "friendly civic groups"). Iflg. FIDESZ selv blev der efter 2002 valget oprettet mere end 5.000 af den slags borgergrupper. I 2003 blev der oprettet ialt 11.000 "borgercirkler" med 150.000-160.000 deltagere fordelt på 1000 lokalområder. Trods de mange semiautonome organisationer forblev lederskabet centralistisk, ja nærmest autokratisk.

Efter 2002 valget blev også lanceret en kampagne til fordel for partiets presse, betegnet "det andet medie", frem for alt avisen "Magyar Nemzet" og de poliske ugeskrifter "Magyar Demokrata" og "Heti Válasz"⁸². Første vellykkede politiske aktion var afsløringen af Medgyessy's hemmeligholdte arbejde for den ungarske sikkerhedstjeneste før 1989, men afsløringen førte ikke til ministerpræsidentens afgang.

På kongressen i maj 2003 skiftede partiet igen navn, denne gang til til FIDESZ-*Ungarns Borgeralliance*" (FIDESZ-MPSZ). Udtrykket "borger", på engelsk "Civic", på ungarsk "polgári" ("civic") eller "Polgár" ("citizen") dækker over en bevægelse over mod en "borgerlig" ("bourgeois") samfundsformation. "Polgári" dækker over kulturel og social konservatisme, blød "euroskepticisme", patriotisme og støtte til statslig regulering og mere støtte til mindre og mellemstore virksomheder (Fowler, 2004). Ideologien var anti-elitistisk og stærkt kritisk over for neo-liberal økonomi og især over for forarmningen af den nye sociale middelklasse, som fulgte med.

Organisatorisk var målet at bevæge partiet fra et "paraply" eller "rammeparti" over mod en mere løst struktureret massebevægelse og forskellige selvstyrende interne platforme. Hensigten var at afspejle et bredt spektrum af de sociale interesser i det ungarske samfund, kvinder, landmænd, arbejdsgivere, pensionister, økologer, kulturarbejdere etc. uden hermed at bryde med top-down beslutningsprocesserne i afgørende politiske spørgsmål. Målet var at genskabe partiets rødder i samfundet ("re-root" partiet) efter tabet af regeringsmagt. I betegnelsen "civic" ("borger") skjulte sig kritik af de påståede ufolkelige socio-økonomiske reformer under de socialistisk ledede regeringer.

⁸¹ Barnabas Racz, "The Left in Hungary and the 2002 parliamentary elections", *Europe-Asia Studies*, July 2003:5.

⁸² *Budapest Sun Online* 4.6. 2002, "New Government alliance takes reins", by Fraser Allan.

I efteråret 2005 blev som led i den begyndende valgkamp stillet krav om en nærmere undersøgelse af de privatiseringer, der var blevet gennemført i Ungarn siden valget i 2002. Partiet lagde, måske belært af Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) i Polen, op til begrænsninger i antallet af ministerier, fx sammenlægning af indenrigs- og forsvarsministerierne, og forlangte også begrænsning i antallet af parlamentsmedlemmer.

FIDESZ har i opposition til den socialistisk-liberale regering til stadighed fremhævet problemer for familierne samt stillet krav om lov og orden, alt sammen under mottoet om, at fremtiden ikke burde tilhøre dem (socialisterne), der skærer i de statslige investeringer og devaluerer den ungarske valuta. Kodeordene var i 2006 som i 2002: forudsigelighed, tryghed og sikkerhed. Partiet fortsatte tidligere tiders overbudspolitik, og strategien gav tilsyneladende resultater. Fra 2003 førte FIDESZ i hvert fald i meningsmålingerne, og fremgangen blev klart manifesteret ved valget til Europaparlamentet i juni 2004.

Valget i 2006

Omkring årsskiftet 2005-2006 var udsigterne til at genvinde regeringsmagten lyse at dømmes efter meningsmålingerne, men nederlagene for regeringen ved folkeafstemningerne i november 2004 om for det første dobbelt statsborgerskab for ungarere i udlandet, krævet af ungarske sammenslutninger i eksil, som partiet arbejdede tæt sammen med, og for det andet om privatiseringer inden for sundhedsvæsenet kom partiet på tværs. Problemet var først og fremmest den lave stemmeprocent (på 37 pct.), et godt stykke under de krævede 50 pct. Mange vælgere frygtede tilsyneladende, at ungarere i udlandet efter det dobbelte statsborgerskab ville "oversvømme" det ungarske arbejdsmarked.

FIDESZ og Socialistpartiets (MSZP's) stemmeandele var op til valget igen meget lige. Orban forsøgte at dæmpe den skarpe tone fra den forudgående valgkamp. Under valgkampen blev satset på den direkte kontakt med vælgerne ("dørklokkemetoden") og mindre på medierne. En af partiets kandidater (Zoltán Bagó) blev ekskluderet efter beskyldninger om at have truet en kandidat fra MDF, opstillet i samme valgkreds i det sydlige Ungarn, til at trække sig fra valget. Som ved forrige valg blev lagt stor vægt på enkeltsager og især sundhedssektoren, fx ville FIDESZ begrænse multinationale selskabers investeringer i Ungarn ud fra et ønske om at nedbringe priserne på medicin.

Men i sidste ende tabte FIDESZ i 2006 igen kampen om regeringsmagten og denne gang med lidt større margin end i 2002. Som følge af valgnederlaget tilbød Orban at træde tilbage som partiformand, men både han og de fire viceformænd blev alligevel genvalgt på en særlig indkaldt lukket kongres i maj måned. Partiet var simpelt hen uden oplagte formandsemner⁸³. Den ekstraordinære kongres bad ham om at blive som formand.

Kritikken mod regeringen blev hurtigt optrappet. I et manifest ("Jó regelt Magyarország") blev sagt, at ministerpræsident Ferenc Gyurczány havde vildledt og løjet om landets reelle økonomiske tilstand. FIDESZ ville derfor bede tre økonomer, Péter Akos Bod, Tamás Mellár og Gabrielle Vukovics om at udarbejde en alternativ rapport om landets faktiske økonomiske situation.

⁸³ Mest nærliggende var Tamás Für Deutsch, István Mikola og Zoltán Pokorny.

Det store uafklaredespørgsmål var, om FIDESZ havde et reelt alternativ til regeringens økonomiske indgreb. Partiet tog ikke desto initiativ til en underskriftsindsamling imod regeringens økonomiske indgreb. Det vakte opsigt og stor vrede i Socialistpartiet (MSZP), at Viktor Orban gik i et manifest så langt som at omtale Socialistpartiet (MSZP) og Hitlers "Mein Kampf" og det i en og samme sætning⁸⁴.

Orban beskyldte også regeringen for at svigte de ungarske mindretal i nabolandene, herunder deres krav om autonomi⁸⁵. Striden med den nye regering i Slovakiet, der blev dannet efter valget i 2006 og som blev ledet af Robert Fico's Smer-SD, men med Slovakiets Nationale Parti (SNS) i regeringen, bragte blot det nationale spørgsmål endnu mere i fokus. Linien i opposition blev yderligere skærpet efter afsløringerne af Gyurczany's nok så berømte "løgneudtalelser. FIDESZ opnåede ikke uventet en fremgang ved lokalvalgene i oktober 2006, hvor valgdeltagelsen også var højere end normalt.

BILAG:

Regeringskoalitioner i Polen siden 1989:

1989-1991:

Efter det første delvist frie valg en Solidaritet-ledet regering

1991-1993:

Skiftende Solidaritet-ledede regeringer i et stærkt opsplittet parlament

1993-1997:

En flertalregering af venstrealliancen SLD og bondepartiet PSL

1997-2001:

En AWS-UW regering, Frihedsunionen (UW) træder ud af regeringen inden valgperiodens udløb

2001-2005:

SLD-UP-PSL flertalsregering. Bondepartiet (PSL) træder ud af regeringen, under Marek Belka, der afløste Leszek Miller på premierministerposten var der nærmest tale om et SLD-UP støttet "forretningsministerium"

2005- :

En flertalskoalition af Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) og Borgerplatformen (PO) var forudset, men blev ikke realiseret. I stedet en mindretalsregering af Lov og Retfærdighedspartiet (PiS) med (usikker) støtte fra Selvforsvar (Samoobrona), Ligaen af Polske Familier (LPR) og Bondepartiet PSL.

I foråret indtræder Selvforsvar (Samoobrona) og Ligaen af Polske Familier (LPR) i regeringen, der herefter havde flertal bag sig i parlamentet. I september 2006 udtrådte Selvforsvar (Samoobrona)

⁸⁴ *Budapest Sun Online* 29.5. "Orbán re-elected, quotes Mein Kampf".

⁸⁵ *Budapest sun online*, 1.8. 2006, ""Political lies" campaign starts.

Regeringskoalitioner i Ungarn siden 1989

1990-1994:

Flertalsregering bestående af Ungarns Demokratiske Forum og Husmandspartiet (FKGP)

1994-1998:

Flertalskoalition bestående af Socialistpartiet (MSZP) og Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ)

1998-2002:

Flertalskoalition bestående af FIDESZ-MDF og Husmandspartiet (FKGP)

2002-2006:

Flertalskoalition bestående af Socialistpartiet (MSZP) og Alliancen af Fri Demokrater (SZDSZ).

Denne socialistisk-liberale koalition genvandt og udvidede sit flertal ved valget i foråret 2006.

.....

En litteraturoversigt findes sidst i del I.

Politologiske Skrifter fra Institut for Statskundskab	Political Science Publications from Department of Political Science and Public Management
--	--

Appeared earlier in this series:

1/1988	Mogens N. Pedersen	The Birth, The Life, and the Death of Small Parties in Danish Politics: An Application of a Lifespan Model.
2/1988	Mogens N. Pedersen	Fluctuations in Recruitment Patterns in Connection with a Critical Election: Denmark 1973.
3/1988	Karsten Ronit	Den Eliteorienterede Traditions Syn på Organiseringen af Private Erhvervspolitiske Interesser i Danmark.
4/1988	Henrik Larsen	Business and Politics in Denmark. A policy mosaic without pattern.
5/1989	Karsten Ronit	The Danish Bankers Association Facing De- and Reregulation: Effects on Neo-Corporatist Interpretations.
6/1989	Kurt Klaudi Klausen	Organizational Development and Environmental Change.
7/1989	Kurt Klaudi Klausen	Fungerer idrættens organisationer? Om organisering, brugergrupper og behov i idrætten.
8/1990	Mogens N. Pedersen	European Topics in the Curriculum of European Political Science: Structural Peculiarities and National Idiosyncracies.
9/1990	Kurt Klaudi Klausen	Political Integration and Institutional Change. The Nordic countries and the EEC.
10/1990	Karsten Ronit	Micro-Corporatism and the Political Strategy of Large Corporations: The Case of Novo-Nordisk.
11/1990	Kurt Klaudi Klausen	Convergence or Divergence? Consequences of Strategic Choice in Small Voluntary Organizations.
12/1990	Erik Beukel	Integration og Kulturpolitik: Autonomi vs. 'Spill-over'.
13/1990	Henrik Larsen	The Second Wave of Decentralization. The New Regime of Self-governing Institutions in Denmark.
14/1990	Henrik Larsen	Evaluering af erhvervsfremmeordninger i Danmark: Muligheder og problemer.
1/1991	Kurt Klaudi Klausen & Lars Thore Jensen	EF og kommunerne.

2/1991	Kurt Klaudi Klausen	Om teoretiske problemer ved studiet af frivillige organisationer.
1/1992	Lars Thore Jensen	Decentral Internationalisering.
2/1992	Kurt Klaudi Klausen & Annie Evertsen	Alternativ Velfærdsproduktion? Rapport om rådgivnings- og krisecentre for kvinder.
3/1992	Kurt Klaudi Klausen	Management and Marketing in Sportsassociations.
4/1992	Kurt Klaudi Klausen	Paragovernmental Organizations, the Extension of the Welfare State - voluntary and nonprofit centers for women in Denmark.
5/1992	Kurt Klaudi Klausen	Danish Research on Europe. Proceedings from a conference held at Odense University.
1/1993	Kurt Klaudi Klausen Lars Thore Jensen	"Primærkommunerne og EF".
2/1993	Erik Beukel	Global miljøbeskyttelse som kollektivt gode i international politik.
1/1995	Erik Beukel	America Approaching the Soviet Successor States: Between Idealism and Realism.
1/1996	Erik Beukel	Miljø og handel. En introduktion til samspillet mellem miljøpolitik og handelspolitik.
1/1999	Erik Beukel	Greening the GATT/WTO Regime? Trade Governance, Environmentalism, and Structural Power.
2/1999	Anne Marie & Peter Dahler-Larsen	Fokusgrupper i Teori og Praksis.
1/2001	Johannes Michelsen & Villy Søgaard	Policy Instruments Promoting Conversion to Organic Farming and Their Impact in 18 European Countries - 1985-97.
2/2001	Mogens N. Pedersen	The Interplay of Nominations and Elections in Danish Politics.
1/2003	Ulrik Kjær & Steffen Petersen	Kan exit poll surveys anvendes til vælgeradfærdsforskning? erfaringer fra en undersøgelse gennemført ved valgene den 20. november 2001.
2/2003	Peter Dahler-Larsen & Hanne Foss Hansen	Organising Evaluation: A Review of Danida's Evaluation Practice Compared to Practices in Other Danish Policy Areas.
3/2003	Johannes Michelsen & Mads Meier Jæger	Danske økologiske landbrugere 1995. En beskrivelse baseret på en spørgeskemaundersøgelse.

4/2003	Johannes Michelsen & Hanna B. Rasmussen	Nyomlagte danske økologiske jordbrugere 1998. En beskrivelse baseret på en spørgeskemaundersøgelse.
1/2004	Søren Riishøj	National Identitet, Europæisering og Euroskepticisme - erfaringer fra Tjekkiet og Polen
2/2004	Johannes Michelsen, Kurt Klaudi Klausen & Carsten Strømbæk Pedersen	Kommunernes styring af de store institutionsområder – en spørgeskemaundersøgelse af et repræsentativt udsnit af danske kommuner.
3/2004	Martin Ejnar Hansen, Robert Klemmensen and Peter Kurrild-Klitgaard	PAPPA. Parties and Policies in Parliament. Version 1.0 (August 2004) Data Description.
4/2004	Gunvor Vincents Olsen & Morten Balle Hansen	Fælles sprogs anvendelse i kvalitetsstandarder i den kommunale ældrepleje.
5/2004	Rikke Berg	Kommunale Styreformer - erfaringer fra ind- og udland.
6/2004	Anna Leander	African States and the Market for Force: The Destabilizing Consequences of Private Military Companies
7/2004	Anna Leander	Globalisation and the State Monopoly on the Legitimate use of Force
8/2004	Anna Leander	Private Agency and the Definition of Public Security Concerns: the Role of Private Military Companies
9/2004	Kasper Møller Hansen, Morten Balle Hansen & Poul Skov Dahl	Spørgeskemaundersøgelse af brugen af Fælles sprog i de danske kommuner
1/2005	Morten Balle Hansen & Jens Ringsmose	Fælles sprog og ældreplejens organisering i et historisk perspektiv
2/2005	Peter Kurrild-Klitgaard, Robert Klemmensen og Martin Ejnar Hansen	Blokpolitik og det ”samarbejdende folkestyres” fire gamle partier, 1953-2005
3/2005	Henrik D. Jørgensen & Morten Balle Hansen	Fælles sprog og hovedproblemerne i ældreplejens organisering. En undersøgelse baseret på fokusgruppeinterviews
4/2005	Peter Kurrild-Klitgaard	The equivocal “will of the people”
5/2005	Anna Leander	A Minestrone of World Order Constructions: Reflections on Disciplinary Change in IPE.

6/2005	Anna Leander	Enduring Conscription: Vagueness and <i>Värnplik</i> in Sweden.
7/2005	Jens Ringsmose & Morten Balle Hansen	Programteorier om Fælles sprog og organiseringen af ældreplejen i Danmark. En tekstanalyse
8/2005	Michael Baggesen Klitgaard	Welfare State Regimes and Public Sector Reforms: Searching for the Connection
9/2005	Sten Rynning	Return of the Jedi: Realism and the Study of the European Union
10/2005	Rens van Munster	Logics of Security: The Copenhagen School, Risk Management and the War on Terror
11/2005	Rens van Munster & Claudia Aradau	Governing terrorism and the (non-)politics of risk
12/2005	Rens van Munster	The EU and the Management of Immigration Risk in the Area of Freedom, Security and Justice
13/2005	Morten Balle Hansen & Gunvor V. Olsen	Et komparativt perspektiv på Fælles sprog og organiseringen af den danske ældrepleje
14/2005	Erik Beukel	DIIS' udredning om Danmark under den kolde krig og den efterfølgende mediedebat
15/2006	Morten Balle Hansen	Teorier, modeller og begrebsdannelser i Offentlig Organisation og Forvaltning – et struktureringsperspektiv
16/2006	Søren Riishøj	Konsolidering af demokratiet, partier og partisystemer – træk af forandringerne i de central- og østeuropæiske lande siden 1989 (del I)

Søren Riishøj er lektor, cand.mag. ved Institut for Statskundskab med Rusland og central- og Østeuropa som sit speciale. Læser russisk, polsk og tjekkisk.

Yderligere information

Institut for Statskundskab
Det Samfundsvidenskabelige Fakultet
Syddansk Universitet
Campusvej 55
5230 Odense M

Telefon: 6550 1000

Fax: 6550 2280

E-mail: politics@sam.sdu.dk

ISSN 1399-7319